

ISSN: 2181-4120

Scientific Journal

GOLDEN BRAIN

Social Sciences & Humanities

Volume 2, Issue 18

webgoldenbrain.com

2024/18
October

ISSN 2181-4120
VOLUME 2, ISSUE 18
OCTOBER 2024

<http://webgoldenbrain.com/>

“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 2, ISSUE 18, OCTOBER, 2024

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abduxakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

*Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of
Information Technologies*

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

Editorial Secretary: J. Eshonkulov

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13923994>

O‘ZBEKISTONDAGI TA‘LIM SOHASINI RIVOJLANTIRISH

Akbarova Nigora Rukhiddinovna

TTYSI “Avtomatlashtirish va dasturiy injiniring” kafedrasida katta o‘qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqola sun‘iy idrokning, O‘zbekistondagi ta‘lim sohasiga sezilarli ta‘sirini o‘rganadi. U qanday qilib talabalar so‘rovlariga tezkor va to‘g‘ri javob berishi va ularning qiziqishiga asoslangan bilim olish jarayonini osonlashtirish orqali o‘rganishga yordam berishi muhokama qilinadi.

Аннотация: В данной статье исследуется значительное влияние ИИ сектор образования в Узбекистане. Будет обсуждаться, как он может быстро и точно реагировать на запросы студентов и облегчать обучение, способствуя обучению на основе интересов.

Abstract: This article explores the significant impact of AI on the education sector in Uzbekistan. It will discuss how it can respond quickly and accurately to student inquiries and facilitate learning by facilitating interest-based learning.

Bugungi rivojlanayotgan asrimizda hayotimizning har bir jabhasida sun‘iy idrok (AI) jadallik bilan bosqichma-bosqich tarzda o‘z ta‘sirini o‘tkazib kelmoqda, xususan ta‘lim sohasida. Kishilar o‘z bilimlarini oshirish va o‘zlarini qiziqtirgan savollarga yuqori tezlikdagi aniq javoblarni olish maqsadida sun‘iy idrokdan keng miqyosda foydalanib kelishmoqdalar. Ushbu maqolada davlatimiz oliy ta‘limining yaqin kelajakda sun‘iy idrokning muhim ahamiyat kasb etishi va amalda sun‘iy idrok vositalaridan foydalangan talabalar qanday qilib mustahkam bilim-ko‘nikmaga ega bo‘la olishini tadqiq etamiz [1].

Talabaning o‘rganishi davomida olingan taassurotlarini yaxshilash - bu albatta uning akademik faolligini oshiradi, mantiqiy fikrlash va to‘g‘ri savol berish ko‘nikmalarini mustahkamlab, talabaning o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini ijobiy tomonga qarab o‘zgartiradi. An‘anaviy shakldagi, ”Bir kishiga to‘g‘ri kelsa, demak, hammaga

ham to‘g‘ri keladi” g‘oyasi asosidagi metodika hozirgi kunga kelib, o‘z qiymatini asta-sekinlik bilan yo‘qotib borayotganligi sababli talabalarning bilim olishga bo‘lgan turlicha talablari to‘liqligicha qondirilgani yo‘q [2].

Sun‘iy idrok texnologiyalari ustiga qurilgan chat-bot va bilim olish platformalarning yana bir qulayligi shundan iboratki, bunday aqlli chat-botlardan foydalanish uchun talabalardan katta kuchga ega kompyuterlar talab etilmaydi, internetga ulana oladigan mobil telefon qurilmalari bo‘lsa bas, qulay va tushunish uchun oson bo‘lgan interfeysga ega veb-sayt yoki mobil ilova orqali ushbu chat-botlardan qiyinchiliksiz foydalana oladilar [3]

Sun‘iy idrok beshta asosiy qismlardan tashkil topgan [4]:

1. *Mashinaviy o‘rganish*
2. *Robototexnika*
3. *Tabiiy tilni qayta ishlash tizimi*
4. *Ekspert tizimi*
5. *Nutqni aniqlash tizimi*

Hozirgi zamonaviy dasturlar yuqorida sanab o‘tilgan beshta qismning kombinatsiyalarini o‘zida jam etish orqali foydalanuvchilarning muammolarini hal qilib kelmoqdalar. Bunday dasturlarga misol sifatida *Duolingo*, *ChatGPT*, *Midjourney*, *Mohir.AI* va boshqa sun‘iy idrok loyihalarni keltirishimiz mumkin.

Duolingo - bu xorijiy tillarni ikkinchi til sifatida o‘rganuvchilar uchun ishlab chiqilgan ilova bo‘lib, o‘zida sun‘iy idrokning *tabiiy tilni qayta ishlash* va *nutqni aniqlash* tizimi texnologiyalarini birlashtirgan. Olib borilgan o‘rganishlar natijasida ko‘p sonli foydalanuvchilar qoniqishi va ilova samaradorligiga ijobiy munosabat bildirilgan bir nechta tadqiqotlar aniqlangan [5][6].

Duolingo dasturi yordamida talabalar xorijiy til lug‘atlarini qayta takrorlash usuli yordamida o‘rganib borishadi. Yangi tilni o‘rganishda talaffuzni rivojlantirish uchun dastur talabaning ovozini yozib oladi va nutqni aniqlash tizimi orqali ovozlarni matn ko‘rinishga o‘tkazib tahlil qiladi [5].

Biroq, hozirgi kungacha Duolingo dasturining tillar ro'yxatida o'zbek tili joy olgani yo'q. Shu sababdan, faqatgina o'zbek tilini biladigan talabalar ushbu dasturdan foydalanishda qiyinchiliklarga uchrashlari mumkin. Bunday muammoni hal etish uchun O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligining "IBRAT Farzandlari" loyihasi o'z ishini boshladi.

ChatGPT - katta hajmdagi til modellari (LLM) asosida ishlaydigan chat-bot, Foydalanuvchi tomonidan kelayotgan ketma-ket so'rovlar va unga berilgan javoblar suhbatning har bir bosqichida kontekst sifatida ko'rib chiqilib, dasturning yodida saqlanadi. Dastur moliyaviy tahlillar, ilmiy maqolalar yozishi, shaxsiy maslahatlar berishi mumkin. Bot har qanday mavzudagi suhbatni qo'llab-quvvatlaydi va har xil savollarga o'ta aniqlik bilan javob qaytaradi. Chat GPT bir qancha qulayliklarga egaligi tufayli foydalanuvchilar orasida tezda ommaviylashib ketdi.

Foydali tomonlari: • bepul va foydalanish oson; • ma'lumotni juda tez tahlil qiladi; • ko'p manbalardan olingan natijalarni umumlashtirib, vaqtni tejaydi; • javoblar yaxshi yoziladi va o'qish qulay; • ChatGPT modeli doimiy ravishda takomillashtiriladi va yangilanadi

Kamchiliklari: • javoblarni jonli emas, balki statik ma'lumotlardan oladi; • idroki 2021 yilgacha bo'lgan ma'lumotlar bilan cheklangan; • kelajakdagi voqealarni oldindan prognoz qila olmaydi; • taqdim etilgan kontent uchun manbalar keltirmaydi; • noto'g'ri javob berish ehtimoli bor.

Maqola uchun tajriba sifatida chat-botga ikkilik qidiruv algoritmi nima va u qanday ishlashi haqida savol berildi. Chat-bot bu savollarga nazariy tarzda ijobiy va sifatli javob qaytardi. Keyinchalik amaliy tomonlama sinash uchun chat-botga interaktiv vazifa berildi, unga ko'ra chat-bot foydalanuvchi o'ylagan sonni ikkilik qidiruv algoritmi yordamida topib berishi kerak edi. Chat-bot uchta qadamdan so'ng o'ylagan sonni a'lo darajada topdi. E'tiborli tomoni shundaki, dastur har bitta amalni bajargandan so'ng, foydalanuvchiga nega bunday qilganini sabab va tafsilotlari bilan tushuntirib, o'z usulini yoritib bermoqda [7].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O. Onesi-Ozigagun, Revolutionizing education through ai: A comprehensive review of enhancing learning experiences, "International Journal of Applied Research in Social Sciences" jurnalida chop etilgan.
2. D. Lohans and K. Kalyani, The role of technology in education: Enhancing learning outcomes and 21st century skills, "International Journal of Scientific Research in Modern Science and Technology" jurnalida chop etilgan.
3. P. Goel and A. Dixit, Introduction to on-device ai and its applications in mobile phones and personal assistants, AI in Wireless for Beyond 5G Networks" kitobi
4. T. Kingchang, P. Chatwattana, and P. Wannapiroon, Artificial intelligence chatbot platform: Ai chatbot platform for educational recommendations in higher education, "International Journal of Information and Education Technology" jurnalida chop etilgan.
5. E. Sudina and L. Plonsky, The effects of frequency, duration, and intensity on l2 learning through Duolingo, tabiiy o'tkazilgan tajriba ishi, Sharqiy Karolina Universiteti, AQSH, "John Benjamin's E-Platform" saytida chop etilgan
6. P. Lucy, G. Erin, and R. Joseph, Methods for language learning assessment at scale: Duolingo case study
7. S. Elbanna, L. Armstrong, "Exploring the integration of ChatGPT in education: adapting for the future",

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924001>

SCIENTIFIC-METHODICAL BASES OF LOAD STANDARDIZATION IN MASS SPORTS HEALTH TRAINING

Mukhametov Akhmad Mukhametovich

Professor of the "Physical culture and sports activity" department
Tashkent State University of Economics

***Abstract.** The article provides a classification, a brief summary of various directions, structure and methodological features of conducting health aerobics classes. A description of the basic elements of aerobics, their terminology and combination options is provided.*

***Keywords:** Mass sport, standardization, method, technology, physics.*

INTRODUCTION

At present, the interest of young people in various types of mass sports and physical activity for recreation and recuperation, to ensure good physical fitness and health has increased significantly. Fitness clubs equipped with modern exercise machines, new types of fitness aerobics classes, festivals, conventions - all these areas contribute to the development and maintenance of interest in health-improving activities. Among these health-improving trainings, aerobics has taken a special place. Health-improving aerobics is distinguished by the emotional richness of the classes, the simplicity and variability of the means used, the ability to control and self-control the health of those involved, musicality, plasticity and danceability of the exercises performed. In their unity, the components of aerobics can ensure the achievement of socially significant results: health, physical development, culture of movement, aesthetics of the physical image; preserve and develop individual character traits.

MATERIALS AND METHODS

Research shows that aerobic exercise improves the health of the body. People who regularly engage in health aerobics show an increase in aerobic performance and endurance. These positive changes include an improvement in the vital capacity of the lungs, blood volume and hemoglobin level, stroke volume and minute volume of blood circulation. Aerobic exercise increases the fibrinolytic activity of the blood, which ensures lysis, i.e. dissolution, of blood clots. The capillary network, lumen and elasticity of the capillaries increase, resulting in a decrease in peripheral resistance to blood flow and a decrease in blood pressure. Changes in the capillary network occur not only in muscle tissue, but also in the heart muscle, brain, liver and other organs and tissues involved in muscle work. The permeability of the walls of blood vessels for oxygen, nutrients, and metabolic products increases. All this creates more favorable conditions for metabolic processes in tissues.

Health aerobic programs attract a wide range of people because of their accessibility, emotionality, and the ability to change the content of lessons depending on their interests and preparedness. The basis of any lesson is various exercises performed in walking, running, jumping, as well as strength and flexibility exercises performed from different starting positions.

RESULTS AND DISCUSSION

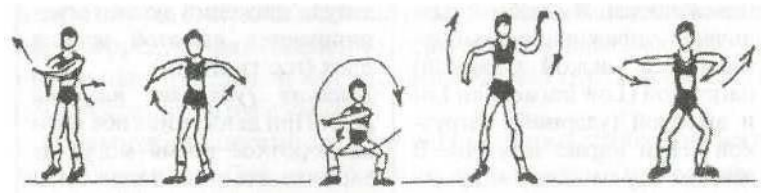
the content of the exercise complexes and meet the principle of "safe technique" for performing them: steps and their variations, running in place and with movements, lifting the hips in different directions, leg swings, lunges, jumping with a change in the position of the legs, "skip" - cross movements.

In connection with the specifics of aerobics, the following means are most typical for lessons:

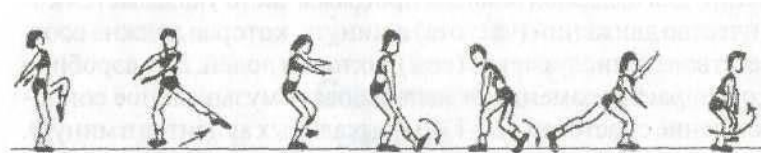
1. General development exercises

1.1. In a standing position [1]:

— exercises for the arms and shoulder girdle in different directions (lifting-lowering, flexion-extension, arcs and circles);

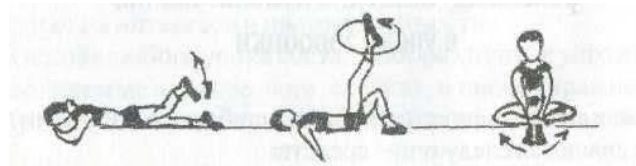

— exercises for the torso and neck (bends and turns, forward arc movements);

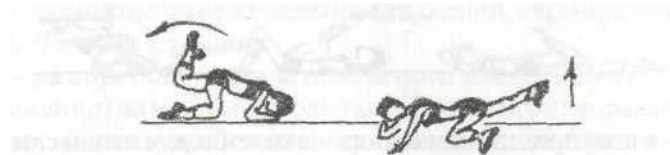

1.2. In a sitting and lying position:

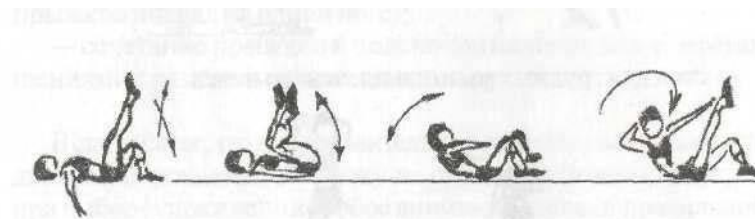
— exercises for the feet (alternating and simultaneous flexion and extension, circular movements);

- exercises for the legs in a lying position and in a kneeling position (flexion-extension, lifting-lowering, swings);

- exercises for the abdominal muscles while lying on your back (raising the shoulders and shoulder blades, also with a turn of the torso, raising the legs - bent or extended);

— exercises for the back muscles in a prone position and in a kneeling position (small amplitude of raising the arms, legs or simultaneous movements of the arms and legs with “stretching” in length) [2].

Types of aerobic steps used in health programs often have several variants of names. Here are the existing variants of the terms in English and their terminological names in Russian.

These include:

1. **KNEE LIFT** (Knee lift, Knee up). From the starting position, standing on one leg (straight), bend the other leg forward above the horizontal (any angle in the knee joint is allowed), the toe is pulled back. The body should be kept in a vertical position. The rotation of the pelvis accompanying the movement of the raised leg is not allowed. When raising the knee, any movement variant can be used (standing in place, moving in any direction, turning, walking, running, jumping).

2. **KICK** is performed in a standing position on one leg. The straight swinging leg is raised straight forward, a slight "turnout" position of the foot is allowed, but without the rotation of the pelvis accompanying the swing. The swing amplitude is determined by the level of training of the practitioner; a "whip-like" movement and uncontrolled lowering of the leg after the swing (falling) are not allowed. The minimum amplitude in sports aerobics can be considered a swing above the horizontal level, but for the health direction of aerobics, the swing amplitude is recommended to be no higher than 90°. It is allowed to use any combination of leg swing with movements in place, steps, running, jumping. Different planes of movement are also possible - swing forward, forward - to the side (diagonally) or to the side. If the swing is combined with a jump, then upon landing it is necessary to land on the entire foot, avoid ballistic landings and loss of balance. Low kick - a type of shin swing. It is performed in 2 counts. 1 - bending the knee, raise the right leg forward - down (the swing can be performed in any direction - forward, diagonally, back). At the moment of extension of the knee joint of the right leg, swing the shin. 2 - return to the starting position [3].

3. **JUMPING JACK WITH LEGS APART - LEGS TOGETHER** (Jumping jack, Hampelmann) is performed from the starting position with feet together (heels together, toes slightly apart - foot-width apart). The movement consists of two main parts. The first is to push off with both feet, jump up not very high and then assume a

half-squat position with feet apart (feet slightly turned outward or parallel), landing on the entire foot. The distance between the feet is equal to the width of the shoulders, the body weight is evenly distributed on both legs, the direction of the knees and feet should match. During this movement, the projection of the knees should not go beyond the support of the feet, the angle in the knee joints should be more than 90° . The second part of the movement is to join the legs with a small jump and return to the starting position. When performing this movement, torso movements (bending, turning) are not allowed

4. LUNG can be performed in any way (step, jump, after a swing), and also in different directions (forward, sideways, backwards). The basic version of this "aerobic step" is the forward lunge position. In this case, the weight of the body shifts to the bent leg, extended forward. The angle in the knee joint should be greater than 90° , the shin of the supporting leg is located close to the vertical position, and the projection of the knee does not go beyond the support of the foot (it is necessary to land on the heel of the supporting leg) [4].

Pelvic rotation is not allowed, the leg behind should be straight, touching the floor with the toe, the heel raised (up).

5. STEP (March) resembles natural walking, but is more precise. Standing on a straight leg (torso vertical), bend the other leg and raise it straight forward (knee below horizontal position), without turning the pelvis accompanying the movement. The foot of the raised leg is at the level of the upper third of the shin, the toe is pulled back (i.e. the ankle joint is bent). Marching — walking in place, Walking — walking in different directions, forward and backward, in a circle, diagonally.

6. RUNNING (Jog) — transition from one leg to another as when walking, but with a flight phase. Jogging — a variant of running, like a "jog".

7. Jumps (Skip, rick kick). The main movement is performed in the rhythm of "AND - ONE" or "ONE - TWO".

Basic Step — basic step. Performed in 4 counts: 1 — step forward with the right foot, 2 — put the left one forward, 3 — step back with the right foot, 4 — put the left one forward [5].

CONCLUSION

So: 1) the safety of aerobic training implies both the correct selection of exercises and the compilation of complexes, as well as the appropriate technique of execution, in particular:

- when performing movements, abrupt ballistic movements should be avoided;
- it is necessary to change the working link or direction of movement every 8 counts;
- the change in the amplitude and power of the movement should be gradual both in the direction of increase and decrease;

2) new movements or methods of movement should be performed at a slow pace or even imitated;

3) to facilitate execution, it is effective to use accompanying commands and prompts in word and action – demonstration

Health aerobics classes affect the somatic and mental spheres of a person, increase vigor and help to gain confidence in one's abilities.

REFERENCES

1. Viru A.A., Yurimae G.A., Smirnova G.A. Aerobic exercises. - M.: Physical Education and Sport, 2019.
2. Kryuchek E.S. Aerobics. Content and methodology of health classes: Tutorial. - M.: Terra-Sport, Olympia press, 2011.
3. Cooper K. Aerobics for good health. - M., 2019.
4. Muxamedovich, M. A. (2023). METHODOLOGICAL FEATURES OF TEACHING HIGH SCHOOL STUDENTS TO PRACTICE ATHLETICS. International Journal of Pedagogics, 3(05), 71-76.
5. Muxamedov, A. (2023). PROBLEMS AND SOLUTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND MASS

- SPORTS. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(2), 63-69.
6. Mukhametov, A. M. (2023). ENVIRONMENTAL THROUGH SPORTS TOURISM EVENTS IN STUDENTS PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CULTURE DEVELOPMENT. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(4 Part 2), 51-55.
7. Мухамметов, А.М. (2022). Научно-методические основы нормирования нагрузок в физкультурно-спортивном здравоохранении. *Евразийский научный вестник*, 8, 194-197.
8. Мухаметов, А. М. (2022). СПЕЦИАЛЬНЫЕ ЗНАНИЯ ПЕДАГОГА И ИХ МЕСТО В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ. *IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(5), 1-4.
9. Ahmad, M. (2022). Health Orientation as An Important Principle of the System of Physical Education. *Eurasian Scientific Herald*, 6, 84-87.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924009>

НОВЫЙ ПОДХОД К ДОШКОЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

Юлдашева Дилафруз, доцент
Мамаджанова Дилфуза, студент
Билолова Манзура, студент
Эркинова Хумора, студент
Абдулбориева Хилола, студент
Ферганский государственный университет

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются приоритеты дошкольного образования. Анализируются вопросы инновационного подхода к отрасли.

Ключевые слова: *дошкольное образование, духовная среда, основы развития.*

ANNOTATION

This article discusses a new approach in the field of preschool education. The issues of an innovative approach to this area are considered.

Keywords: *innovative approach in preschool education, fundamentals of development.*

Стабильность здорового духовного климата в жизни общества является одним из важнейших условий развития по всем направлениям. Чтобы наше будущее поколение развивалось как глубоко мыслящие, образованные, потенциальные, всесторонне зрелые личности, мы должны начать давать нашим детям правильное образование с младенчества. Ведь дошкольное образование считается элементарной частью непрерывного образования. Он стимулирует и подготавливает ребенка к систематическому обучению, обеспечивая формирование здорового и развитого человека. Но в науке существует такое

научно обоснованное понятие, что если считать стопроцентным объем информации, которую человек получает за всю жизнь, то получается, что информация, которую он получает в возрасте шести-семи лет, составляет более пятидесяти процентов его. Если мы сможем объяснить эту истину каждой семье, каждому родителю, мы сделаем очень большую работу”. До сих пор в независимом Узбекистане многое делается для процветания наших детей. Среди них большое внимание уделяется дошкольным учреждениям. Одним из ключевых звеньев четвертого направления “стратегии действий по дальнейшему развитию страны на 2017-2021 годы”, заложенного президентом нашей страны Мирзиевым Шавкатом Миромоновичем, является образование с упором на сферы культуры, науки, литературы, искусства и спорта, в котором необходимо совершенствовать дошкольные образовательные учреждения, укреплять материально-техническую базу, расширять сеть дошкольных учреждений, обеспечивать квалифицированного педагога. с кадрами обеспечить, включает внедрение современных образовательных программ и технологий в учебно-воспитательный процесс. В постановлении Президента Республики Узбекистан О мерах по дальнейшему совершенствованию системы дошкольного образования на 2017-2021 годы отмечено, что в целях кардинального повышения уровня подготовки детей к школьному образованию, внедрения в учебно-воспитательный процесс современных образовательных программ и технологий, создания условий для всестороннего интеллектуального, нравственного, эстетического и физического развития детей:

- Организация в ДОУ 6100 краткосрочных групп по подготовке детей 5-6 лет к школьному обучению

- В результате создания краткосрочных групп, являющихся альтернативной формой подготовки детей к школе, 305 тысяч малышей в возрасте 5-6 лет ежегодно готовятся к школьному обучению в этих группах

-Основой для краткосрочных групп может послужить государственная образовательная программа “ilk qadam”, разработанная Министерством народного образования Республики Узбекистан и международным детским фондом в Узбекистане (ЮНИСЕФ). Цели и задачи программы предусматривают обеспечение у детей дошкольного возраста:

- Создание необходимых практик развития и равных возможностей для подготовки к школе;
- Краткосрочные группы, предназначенные для детей 5-7 лет удовлетворение потребностей родителей, которые не имеют возможности отдать своих детей в дошкольное учреждение на полный рабочий день или которые по определенным причинам не стремятся к этому;
- Краткосрочные группы, предназначенные для детей 5-7 лет, должны обеспечивать всестороннее развитие детей в 5 важных областях в соответствии с государственными требованиями к дошкольному образованию ;
- Общепсихологическая готовность к школьному обучению.

Программа краткосрочных групп обучения детей 5-7 лет в государственной образовательной программе” Первый шаг ” основана на качественных педагогических принципах, ориентированных на ребенка, с опорой на утвержденный Кабинетом Министров Республики Узбекистан план сектора образования, концепцию развития дошкольного образования, государственные требования к дошкольному образованию.

На повестке дня краткосрочных групп;

- Каждый день начинается со свободных занятий. Этим занимаются дети в соответствии со своими интересами. (играть, рисовать, делать что-нибудь по конструированию, смотреть книжки с картинками и т. д.)к.) Игруют совместно несколькими небольшими группами с целью формирования игровой деятельности (7-10 минут).
- Проводится диалог, беседа, в которой приглашаются все дети. Педагог

может использовать для обсуждения художественный текст - короткий рассказ духовно-нравственного содержания, сказку, прочитать Льва, вместе с детьми сопоставить события в книге и их жизни между собой.

- Проводятся два сеанса, которые проводятся в соответствии с конкретным днем недели. При переходе в музыкальный или спортивный зал дети общаются с музыкальным работником, тренером. Каждый день выход из групповой комнаты вносит разнообразие в жизнь детей.
- Приготовление легкого завтрака (если он организуется по просьбе родителей). Создание свободной, комфортной атмосферы за завтраком позволяет детям свободно обмениваться идеями друг с другом.
- День завершается свободной деятельностью детей. Педагог дважды в неделю приглашает несколько детей (тех, кому требуется дополнительное обучение) на коммуникативный тренинг. (10 минут).

У краткосрочных групп много преимуществ:

- Учитывается время, проведенное ребенком в семейных условиях. Кратковременная группа назначается на первую или вторую половину дня.
- Дети, воспитывающиеся в дошкольных учреждениях, также получают образование. Обучение организуется на основе государственной учебной программы” государственные требования “и” первый шаг”.
- Разовое питание ребенка организовано по доступным и доступным для родителей ценам.

Учитывая такие удобства, прошу родителей детей 5-7 лет, которые не имеют возможности отдать их в дошкольное учреждение на полный рабочий день или не стремятся к этому по определенным причинам, привлекать их к краткосрочным группам и не лишать своих детей возможности получать образование.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Y.D. Maxamadaliyevna. On Lingvofolcloristic Units. – International Journal of ..., 2021 - ijcm.academicjournal.io
2. Юлдашева, Д. М., Асқарова, Д., & Зохидова, М. (2021). Ўзбек болалар нуткига доир матнларда лакуна. *Academic research in educational sciences*, 2(2).
3. Y.D. Maxamadaliyevna, O'F O'ljayevna... Pedagogical Features Of Mental Development Of Preschool Children. - Solid State ..., 2020 - solidstatetechnology.us
4. Рафиқова, Д. К., & Каримова, Г. Ё. (2020). ЁШЛАРНИ ИЖТИМОИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ. *ПЕРЕКРЁСТОК КУЛЬТУРЫ*, 2(1).
5. Kodiraliyevna, J. M. (2022). TARBIYACHI KASBINING MA'NAVIY AXLOQIY NEGIZLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 2), 64-70.
6. Isroilov, M. (2022). The system of education and its interaction with the concept of spirituality. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(1), 88-93.
7. Ismoilovich, I. M. (2021). THE SOCIETY IS AT A NEW STAGE OF DEVELOPMENT PRIORITY IN EDUCATION SYSTEM REFORM FUNCTIONS.
8. Ismoilovich, I. M. (2021, July). ISSUES OF TRANSFORMATION OF EDUCATIONAL EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES. In *Euro-Asia Conferences* (pp. 227-239).
9. Karimov, U. U. (2021). Scientific and Theoretical Foundations of the Formation of the Social Environment in the Family. *Oriental Journal of Social Sciences*, 37-40.
10. Jabborova, M. (2021). THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY. *Экономика и социум*, (6-1), 129-132.
11. Karimov, U., & Abdurakhmon, A. (2017). INNOVATIVE INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATION. *Форум молодых ученых*, (5), 9-12.
12. Каримов, У., & Каримова, Г. (2018). ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНКУРЕНЦИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ. In *Перспективные информационные технологии (ПИТ 2018)* (pp. 1368-1372).
13. Karimov, U. U., & Karimova, G. Y. (2021). THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ACHIEVING EDUCATIONAL EFFECTIVENESS. *Журнал естественных наук*, 1(1).
14. Usmanov, N., Ganiev, B. S., & Karimova, G. Y. (2021). The Philosophical Basis For The Formation Of Spiritual Maturity Among Young People. *Oriental Journal of Social Sciences*, 33-37.
15. Қипчақова, Ё., Махмудова, М., & Умарова, З. (2021). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР МЕҲНАТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТИ. *Студенческий вестник*, (22-7), 9-10.
16. Қипчақова, Ё., Соибжонова, Ш., & Абдуқаюмова, С. (2021). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ

ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ. *Студенческий вестник*, (22-7), 11-12.

17. Abdumalikov, A. A. (2019). ENVIRONMENTAL ECOLOGICAL POLICY IN UZBEKISTAN AND NECESSITY OF FORMATION OF RATIONAL COMMUNICATION TO NATURE. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(9), 94-101.

18. Khakimovich, K. N., & Abdullazhanovich, A. A. (2021). JOINT INTERNATIONAL EDUCATIONAL PROGRAM AS AN IMPORTANT FORM OF TRAINING BACHELORS IN THE CONDITIONS OF A NEW STAGE OF DEVELOPMENT.

19. Tojaliyev, A. A. (2020, December). The Role Of Innovative Activities Of Highly Qualified Personnel In The Strategic Development Of The Regions. In *International scientific and current research conferences* (pp. 154-156).

20. Tojaliyev, A. A. (2019). The necessity of using innovations in new developing process higher education. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(4), 132-136.

21. Абдумаликов, А. А. (2020). VIOLATION OF CONTRADICTIONS BETWEEN SOCIETY AND NATURE AS A GLOBAL CIVILIZATION. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(4), 218-224.

22. Абдумаликов, А. А. (2019). HUMAN AND NATURAL HARMONY IN THE HISTORICAL PROCESS. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(5), 205-209.

23. Saloydinov, S. Q. (2021). Paxta tozalash zavodlarida energiya sarfini kamaytirishning texnik-iqtisodiy mexanizmini yaratish. "Academic research in educational sciences", 2(9), 886-889. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2021-9-886-889>

24. Saloydinov, S. Q. (2021). [Creation of feasibility studies to reduce energy costs in ginneries](#). "Экономика и социум", 9(88), 147-149.

25. Салойдинов, С. К. (2021). [Образовательные кредиты в Узбекистане](#). "Экономика и социум", 12(91), 470-472.

26. Салойдинов, С. К. (2021). [Спрос на рынке дифференцированных продуктов](#). "Экономика и социум", 12(91), 473-476.

27. Салойдинов, С. К. (2022). [С паровой турбиной 471 МВт на Талимарджанской ТЭЦ расчет электрических режимов при максимальной зимней нагрузке](#). "Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)", Special issue, 116-121.

28. Салойдинов, С. К. (2022). Инновационное решение для получения биогаза. "Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)", 2(3), 280-285. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-280-285>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924017>

SUV DIPLOMATIYADA XALQARO MINTAQAVIY ISHLAR VA ULARNING RIVOJI

Ataullayev Fazliddin Fahriddin o'g'li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Ijtimoiy gumanitar yo'nalishlarda xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Suv diplomatiyasi va xalqaro mintaqaviy ishlar hamda ularning rivoji haqida so'z boradi. Aynan suv resurslarini oqilona boshqarishda turli mamlakatlar tajribasi taxlil qilinadi. Suvdan oqilona foydalanishning o'ziga xosliklari ochib beriladi.*

***Kalit so'zlar:**Suv, diplomatiya, resurs, tabiiy zahira. Mintaqa, inson omili, gidrosfera, qonun, farmoyish, chegara.*

Bugungi kunda dunyoda keskin ijtimoiy – siyosiy o'zgarishlar yuz berayotgan vaqtda tabiiy zahiralarni asrashga bo'lgan e'tibor muhim ahamiyat kasb etayotganligini ko'rishimiz mumkin. Iqlim o'zgarishi va aholi sonining ko'payishi kabi omillar ta'siri kuchaygan bir sharoitda Markaziy Osiyo mintaqasida suv diplomatiyasi tashqi siyosat va iqtisodiyotning muhim qismiga aylandi. Suv diplomatiyasining asosiy maqsadi global va mintaqaviy tizimlarga asoslangan adolatli, ko'p tomonlama suv boshqaruvi tizimlarini yaratish va davlatlarning suv resurslaridan teng foydalanishi uchun xalqaro sa'y-harakatlarni birlashtirishdir.

Barcha mamlakatlarning, shu jumladan Markaziy Osiyodagi besh mamlakatning konstitutsiyalarida iqtisodiyot va jamiyatning suvga bo'lgan talabini qondirish davlatning majburiyati ekanligi ta'kidlangan. Bu tushunarli, albatta, chunki suv oziq-ovqat mahsulotlari kabi insonning hayot faoliyatini ta'minlovchi asosiy

omildir. Shunday bo'lsa-da, mamlakatlarning suv resurslarini boshqarish masalalariga yondashuvlarida o'ziga xos farqlar mavjud. Suv resurslarini boshqarishning ayrim siyosiy jihatlari to'g'risida to'xtalib o'tamiz. Suv resurslarining shakllanishi, ularni muhofaza qilish va rivojlantirish, shuningdek suv resurslarining mamlakat miqyosidagi taqsimotini amalga oshirish, shubhasiz, davlat organlari tomonidan amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalardir. Shu bilan birga, davlat yana bir qator suv resurslarini boshqarish bilan bog'liq boshqa asoslangan siyosiy funksiyalarni ham amalga oshirishi lozim. Suv resurslarini boshqarish bir necha ierarxik darajalarda amalga oshiriladi va bu darajalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- milliy daraja;
- viloyat, havzaviy yoki subhavzaviy daraja;
- tuman tizimi darajasi;
- suv iste'molchilari, suv iste'molchilari uyushmalari va suvdan foydalanuvchilar darajalari.

Suv resurslarini boshqarishdagi birinchi tamoyil ma'muriy-hududiy deb nomlanadi va u barcha mamlakatlarda ma'lum darajada mavjud. Mazkur tamoyilning asosiy kamchiligi havzalar chegaralarining ma'muriy chegaralarga mos kelmasligi bilan bog'liq. Mazkur tamoyil asosida havza darajasida suv resurslarini boshqarish hamda aniq rejalashtirish imkoniyatlari yo'q. Bu esa o'z navbatida suv resurslari taqsimoti notekis amalga oshirilishi va suv resurslari samarali boshqarilmasligiga, jumladan tashkiliy suv isroflarining oshib ketishiga olib keladi.

Havza darajasida suv resurslarini boshqarishning huquqiy asoslari mamlakatlarning asosiy suv qonunchiligida belgilab beriladi. Jumladan, Markaziy Osiyo mamlakatlarida suv qonunchiligi asosini Suv Kodekslari tashkil etadi. Har bir suv kodeksida u yoki bu darajada suv resurslarini integral boshqarish va havzaviy rejalashtirish imkoniyatlari ko'zda tutilgan.

Barcha mamlakatlarning, shu jumladan Markaziy Osiyodagi besh mamlakatning konstitutsiyalarida iqtisodiyot va jamiyatning suvga bo'lgan talabini qondirish davlatning majburiyati ekanligi ta'kidlangan. Bu tushunarli, albatta, chunki

suv oziqovqat mahsulotlari kabi insonning hayot faoliyatini ta'minlovchi asosiy omildir. Shunday bo'lsa-da, mamlakatlarning suv resurslarini boshqarish masalalariga yondashuvlarida o'ziga xos farqlar mavjud. Suv resurslarini boshqarishning ayrim siyosiy jihatlari to'g'risida to'xtalib o'tamiz. Suv resurslarining shakllanishi, ularni muhofaza qilish va rivojlantirish, shuningdek suv resurslarining mamlakat miqyosidagi taqsimotini amalga oshirish, shubhasiz, davlat organlari tomonidan amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalardir. Shu bilan birga, davlat yana bir qator suv resurslarini boshqarish bilan bog'liq boshqa asoslangan siyosiy funksiyalarni ham amalga oshirishi lozim. Suv resurslarini boshqarish bir necha ierarxik darajalarda amalga oshiriladi va bu darajalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- milliy daraja;
- viloyat, havzaviy yoki subhavlaviy daraja;
- tuman tizimi darajasi;
- suv iste'molchilari, suv iste'molchilari uyushmalari va suvdan foydalanuvchilar darajalari.

Suv resurslarini boshqarishdagi birinchi tamoyil ma'muriy-hududiy deb nomlanadi va u barcha mamlakatlarda ma'lum darajada mavjud. Mazkur tamoyilning asosiy kamchiligi havzalar chegaralarining ma'muriy chegaralarga mos kelmasligi bilan bog'liq. Mazkur tamoyil asosida havza darajasida suv resurslarini boshqarish hamda aniq rejalashtirish imkoniyatlari yo'q. Bu esa o'z navbatida suv resurslari taqsimoti notekis amalga oshirilishi va suv resurslari samarali boshqarilmasligiga, jumladan tashkiliy suv isroflarining oshib ketishiga olib keladi. Suv resurslarini boshqarishdagi ikkinchi tamoyil gidrografik-havlaviy tamoyil deb nomlanadi. Mazkur tamoyil bo'yicha suv resurslarini boshqarish bo'yicha qarorlar havza hamda tizimlar bo'yicha qabul qilinadi va amalga oshiriladi. Bu jarayonda viloyatlar va tumanlardagi suv iste'molchilari o'z vakillari orqali suv resurslarini boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishda demokratik asoslarda ishtirok etishadi. Ushbu tamoyil hozirda butun jahonda tan olinib, keng qo'llanilmoqda. 2003-yildan boshlab O'zbekistonda ham suv resurslarini boshqarish ma'muriy-hududiy tamoyildan gidrografik-havlaviy tamoyilga

o‘tkazildi. Bunda davlatning asosiy rollaridan biri mamlakat darajasida suv resurslarini boshqarish bilan bog‘liq masalalarning asosini belgilash va suv resurslarini barqaror boshqarish bo‘yicha qulay siyosiy muhitni yaratishdan iborat bo‘ladi. Davlatning suv xo‘jaligini moliyalashtirishdagi roli juda muhimdir. Hech bir rivojlangan mamlakat suv resurslarini boshqarish bilan bog‘liq moliyalashtirish yuki og‘irligini to‘laligicha suvdan foydalanuvchilar yelkasiga yuklamaydi. Bunga bir necha misollar keltirish mumkin:

- AQSH tajribasi. Suv resurslarining muhofazasi, yirik suv xo‘jaligi tizimlarini boshqarish, suv resurslarining shakllanishi va ularni boshqarish hamda moliyalashtirish masalalari “distrikt”lar (bu taxminan bizning sharoitimizdagi irrigatsiya tizimlari boshqarmasiga to‘g‘ri keladi) darajasigacha AQSH Melioratsiya Byurosi, shtatlar xizmatlari, AQSH tabiatni muhofaza qilish agentligi hamda shtatlararo tashkilotlar vositasida davlat tomonidan amalga oshiriladi. Suv iste‘molchilari suv va irrigatsion “distrikt”larga birlashadilar hamda suv xizmatlari uchun ularning hududi doirasida to‘lovni amalga oshiradilar;
- Kanada tajribasi. Xuddi yuqoridagiga o‘xshash tajriba. Kanada tajribasi AQSH tajribasidan fermer va boshqa suv iste‘molchilarining suv xo‘jaligini yangilashga yo‘naltirilgan kapital qo‘yilmalarning 25 foizi doirasida to‘lovdagi ishtiroki bilan farq qiladi;
- Gollandiya tajribasi. Suv xo‘jaligini boshqarish, rivojlantirish va rekonstruksiya qilish ishlari suv ta‘minoti va dehqonchilik sohasida suv iste‘molchilari darajasigacha bo‘lgan bo‘g‘inda davlat tomonidan amalga oshiriladi;
- Hindiston tajribasi. Suv xo‘jaligini boshqarish, rivojlantirish va rekonstruksiya qilish ishlari fermerlar va ularning uyushmalarigacha bo‘lgan bo‘g‘inda davlat tomonidan amalga oshiriladi. Fermerlar va ularning uyushmalari o‘zlarining o‘zini o‘zi ta‘minlovchi tizimlari doirasida sug‘orishning yangi texnikalarini qo‘llash va uning elektr ta‘minoti ehtiyojlari uchun davlatdan sezilarli darajadagi dotatsiyalar oladilar.

Suv resurslarini boshqarishning gidrologik va siyosiy jihatlarini uyg‘unlashtirishga faqat “Suv resurslarini havza darajasida integrallashgan va adaptiv

boshqarish tizimlari”ni amalga oshirish yo‘li bilan erishish mumkin. Suv resurslarini boshqarishda “qulay siyosiy muhitni yaratish” tushunchasiga quyidagilar kiradi:

- suv xo‘jaligining davlat maqsadlaridagi ustuvorligi va siyosiy qo‘llab-quvvatlashni amalga oshirish;
- hukumat suv resurslarini boshqarishning turli ierarxik darajalarida mas‘uliyatni belgilovchi va tarqatuvchi sifatida faoliyat ko‘rsatadi.

Parlament: • suv va ekologik qonunchilikni rivojlantiradi va unga amal qilinishi yuzasidan nazoratni amalga oshiradi.

Hukumat: • mamlakat darajasida barcha suv xo‘jaligi faoliyatini boshqarish va muvofiqlashtirish bo‘yicha vakolatli davlat organini belgilaydi va uni nazorat qiladi; • milliy suv siyosatini shakllantiradi;

• mamlakat ichida suv resurslari to‘g‘risidagi qonunchilik talablari bajarilishini ta‘minlovchi tartib, qoida va munosabatlarni belgilaydi;

• suv resurslarini boshqarish ierarxik tuzilmalarini boshqarish prinsipini (ma‘muriy yoki gidrografik) tanlashni ta‘minlaydi;

• ierarxiyaning boshqa darajalarida boshqarish masalalari uchun mas‘ul bo‘lgan organlarni belgilaydi va tasdiqlaydi;

• suv resurslari ma‘lumotlar bazasini tashkil etadi va unga boshqa manfaatdor organlarning bog‘lanishini ta‘minlaydi;

• boshqaruvchi va xizmat ko‘rsatuvchi vazifalarini ajratadi, xususiy sektorning suv resurslari boshqaruvi jarayonida, ayniqsa uning ierarxiyasi quyi bo‘g‘inlarida ishtirokini qo‘llab-quvvatlaydi va tartibga soladi;

• transchegaraviy suvlarda hamkorlikni ta‘minlaydi;

• suv xo‘jaligi tizimining barqaror faoliyat ko‘rsatishini ta‘minlash maqsadida uni davlat manbalaridan moliyalashtirish tizimini ta‘minlaydi;

• suv resurslarini boshqarishda zaruriy tashkiliy tuzilmalarni yaratishni qo‘llab-quvvatlaydi;

• milliy suv siyosatiga mos ravishda suv xo‘jaligiga investitsiyalarni ta‘minlaydi.

O‘zbekiston respublikasi mustaqillika erishganidan so‘ng barcha jabhalarda bo‘lgani kabi suv va suvdan foydalanish tizimida han turli hildagi yangilanishlar olib borilmoqda. Davrlar o‘zgaraveradi, unga mos ravishda taraqqiyot o‘zanlari ham. Biroq insoniyat oldidagi asosiy missiya bo‘lgan izlash-topish –qo‘llash amaliyoti hech qachon eskirmaydi. Insonlar savollar ichida yashaydi, biriga javob topilishi bilan keyingisi ko‘ndalang turadi. Albatta, yechimlar o‘z-o‘zidan kelinmaydi, buning uchun izlaniladi, kitoblar varaqlaniladi, ma’lumotlar to‘planilib tahlil qilinadi. Bu esa butun bashariyat ilm fanga muhtojligini anglatadi. Chunki, savollardan iborat olamda yashab bo‘lmaydi, qayerdadir ularga yechim topilishi shart. Hozirga qadar olimlar nafaqat yer sayyorasi, balki koinotdagi o‘nlab jumboqlarga yechim topdi, sirli hodisalarning sabab va oqibatlarini tahlil qildi, tushuntirdi. Ammo mo‘jizalardan iborat biz yashayotgan hayotda bilmaganlarimiz bilganlarimizdan ko‘p.

ADABIYOTLAR

1. A Handbook for Integrated Water Resources Management in Basins. THE GWP AND THE INBO. Printed by Elanders, Sweden, 2009. ISBN: 978-91-85321-72-8
2. Ahmed Tayia & Kaveh Madani. Transboundary water conflict resolution mechanisms. Available at <http://www.globalpolicy.org/security/natres/water/2001/1001fpol.htm>
3. Babbitt, Eileen, Diana Chigas, and Robert Wilkinson 2013: Theories and Indicators of Change Briefing Paper: Concepts and primers for conflict management and mitigation.
4. Barreteau, O. (2003). The joint use of role-playing games and models regarding negotiation processes: characterization of associations. Journal of Artificial Societies and Social Simulation, 6 (2). Available at <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/6/2/3.html>, accessed 13 April 2010.
5. Burt, Murray and Bilha Joy Keiru 2013: “Community water management: Experiences from the Democratic Republic of the Congo, Afghanistan, and Liberia.”

Washington, DC: The Environmental Law Institute (ELI), United Nations Environment Programme (UNEP).

6. Butts, Kent Hughes 1997:“The Strategic Importance of Water,” in *Parameters*, Spring 1997, pp. 65–83.

7. Castro, J. E. (2007). Water governance in the twentieth-first century. *Ambiente e Sociedade*, 10 (2), 97–118.

8. Chellaney, Brahma 2013:“Water, Peace, and War: Confronting the Global Water Crisis.” Rowman & Littlefield.

9. Dewulf, A., Craps, M., Bouwen, R., Taillieu, T. and PahlWostl, C. (2005). Integrated management of natural resources: dealing with ambiguous issues, multiple actors and diverging frames. *Water, Science and Technology*, 52, 115–24.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924027>

O‘ZBEK TILIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR TASNIFI

M.A.Hamrayev

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti,

O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri

m.a.hamrayev@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается классификация фразеологических единиц: по степени переносных значений, по разделению по отношению по форме и значению, по видам переносных значений, по вариантности.

Ключевые слова: фразеологические единицы, фразеологические соединения, фразеологические сочетания, фразеологические единства, фразеологические сращения.

ABSTRACT

This article examines the classification of phraseological units: by degree of figurative meaning, by division by relationship of form and meaning, by types of figurative meanings, by variance

Keywords: phraseological units, phraseological compounds, phraseological combinations, phraseological unities, phraseological fusions.

Frazeologiya – tilshunoslikning bo‘limlaridan biri hisoblanadi. **Frazeologiya** – lotin tilidan olingan so‘z bo‘lib, *praxis* – ifoda, *logos* – ta’limot deganidir.

Ma’no yaxlitligiga ega bo‘lgan va nutqiy jarayonga qadar ikki va undan ortiq so‘zlarning barqaror munosabatidan tashkil topgan, nutqqa tayyor holda olib kiriluvchi ko‘chma ma’nodagi barqaror birikmalarga **frazeologizmlar** deyiladi

Tilning iboralarni o'rganadigan bo'limi **frazeologiya**, iboralar yig'indisi esa **frazeologizm** deb yuritiladi.

Masalan, *tilini tiymoq, tarvuzi qo'ltig'idan tushmoq, o'takasi yorilmoq* va hokazolar

1.MA'NO KO'CHISH DARAJASIGA KO'RA TURLARI.

1) Frazeologik qo'shilma, ya'ni tarkibidagi ayrim so'zlar o'z ma'nosida keladigan iboralardir:

Imzo chekmoq. Bu ibora tarkibidagi *imzo* so'zi o'z ma'nosida, *chekmoq* so'zi esa ko'chma ma'noda.

2) Frazeologik birlashma, ya'ni tarkibidagi barcha so'zlar ko'chma ma'noda bo'lib, iboraning umumiy manosi ham ko'chma ma'nodadir: *tarvuzi qo'ltig'idan tushdi.* (*bo'shashdi.*)

3) Frazeologik chatishma, ya'ni tarkibidagi ayrim so'zlarni hozirgi o'zbek tili asosida izohlash qiyin: *pixini yorgan* (*juda ayyor*). Bu ibora tarkibidagi *pix* so'zining etimologiyasini maxsus tekshiruvsiz izohlash mushkul. Uni faqat o'zbek tilining izohli lugati yordamida izohlash mumkin: "PIX – ayrim erkak parrandalarning oyog'idabo'ladigan muguzsimon uchli o'simta. *Xo'rozning pixi*"¹

2.FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QAYSI SO'Z TURKUMI O'RNIDA KELISHI JIHATIDAN TASNIFI

Bunda frazeologik birikmalarning qaysi turkumga tegishliligi hisobga olinadi va quyidagi guruhlariga bo'linadi:

a) fe'l frazeologik birikmalar: *boshi shishmoq* (*gangimoq*)

b) Sifat frazeologik birikmalar: *yog'tushsa yalaguday* (*juda toza*)

d) Olmosh_frazeologik birikmalar:

yetti yoshdan yetmish yoshgacha (*hamma*)

3.FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SHAKL VA MA'NO TURLARIGA KO'RA TASNIFI

Omonimlik xususiyatiga ega iboralar- shakli bir xil ma'nosi har xil iboralar. M:
boshga ko'tarmoq- e'zozlamoq; boshga ko'tarmoq- shovqin solmoq

¹ O'zbek tilining izohli luga'ati. T., 2007-yil, 267-bet.

Sinonimlik xususiyatiga ega iboralar - bir-biriga ma'nosi yaqin ma'nodosh iboralar.

M: *dunyoga kelmoq- tavallud topmoq*

Antonimlik xususiyatiga ega iboralar - qarama-qarshi ma'noli iboralar, zid ma'noli

iboralar. M: *dunyoga kelmoq- dunyodan ketmoq*

Paronimlik xususiyatiga ega iboralar – tar kiban bitta so'z bilan farqlanadigan iboralar: *yetti uxlab, tush(i)ga kirmaslik va yetti uxlab tush(i)da ko'rmaslik;*

4. FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING KO'P MANOLILIGIGA KO'RA TASNIFI

1. Bir ma'noli frazeologik birliklar

Xuddi bir ma'noli so'zlarga o'xshab bir ma'noli frazeologik birliklar ham tarkibidagi so'zlarning ma'nolaridan kelib chiqadigan bitta ko'chma ma'noga ega bo'ladi. Masalan *bir yoqadan bosh chiqarmoq* iborasi "hamjihat bo'lmoq" degan bitta ko'chma ma'noni, "yer bilan osmoncha" iborasi "juda katta, beqiyos (farq)" degan bitta ko'chma ma'noni ifodalaydi.

2. Ko'p ma'noli frazeologik birliklar

Ko'p ma'noli leksemaga o'xshab polisemantik iboralar ham bir-biriga bog'langan kamida ikkita ma'noga ega bo'ladi. Ko'p manoli iboralarning ko'chma ma'nolari ikkitadan beshtagacha borishi mumkin.

1) ikki manoli iboralar: *yo'lga tushmoq*. 1. *Kim*. jo'namoq, keta boshlamoq. 2. To'g'ri yo'lga qaytmoq.

2) uch manoli iboralar: *bino qo'yimoq* – 1. *o'ziga*. Ortiqcha baho bermoq, yuksak fikrda bo'lmoq. 2. *o'ziga*. Qiyofasiga alohida e'tibor bermoq. 3. *Kimga* yoki *nimaga*. E'tiqod bilan qaramoq.

3) to'rt manoli iboralar: *bosh ko'tarmoq*. 1. *Kim*. Qaramoq. 2. *Kim nimadan*. Qilib turgan ishini to'xtatmoq. 3. *Nima*. Qo'zg'almoq, harakatga kelmoq. 4. *Kimga qarshi*. Kurashga chog'lanmoq.

4) besh manoli iboralar: *javob bermoq*. 1. *Kim nimaga* yoki *kimga*. Javob qilmoq. 2. *kim nimaga nima bilan*. Javoban ish tutmoq. 3. *Nima nimaga*. Qondirmoq. 4. *Kim nimaga*. Javobgarlikni o'z ustiga olmoq. 5. *Kim kimga*. Ketishga ruxsat bermoq.

5) olti manoli iboralar: *to‘g‘ri kelmoq* – 1. *Nima* yoki *kim nimaga* yoki *kimga*. Muvofiq bo‘lmoq. 2. *Nima nimaga*. Bir vaqtda bo‘lmoq. 3. *Nima kimga* yoki *nimaga qanchadan*. Taqsimlaganda tegmoq. 4. *Nima* yoki *kim kimga*. Yo‘liqmoq, uchramoq. 5. *Nima* yoki *nima qilish*. Qulay bo‘lmoq. 6. *Nima qilishga*. Lozim bo‘lmoq, zarur bo‘lmoq.

5.FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING VARIANTLILIGIGA KO‘RA TASNIFI.

Leksik variantli iboralar deganda ibora tarkibidagi mustaqil so‘z turkumiga oid so‘zi o‘zgartilishi nazarda tutiladi. Masalan: *o‘yga cho‘mmoq* – *o‘yga botmoq*, *og‘ziga tolqon solmoq* – *og‘ziga so‘k solmoq* va b.

Grammatik variantli iboralar deganda ibora tarkibidagi biror grammatik qismning almashtirilishi nazarda tutiladi. Masalan: *o‘tirgani joy topolmaslik* – *o‘tirishga joy topolmaslik*, *holdan toymoq* – *holdan toydirmoq*.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.Hamrayev, D.Shodmonqulova, N.Do‘sanov. Ona tili vabolalar adabiyoti (1-qism: Ona tili) darslik) “Grandkondoprint”, Toshkent, 2023-yil.

2. O‘zbek tilining izohli luga’ati. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti. T., 2007-yil.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924037>

O‘ZBEKISTON FOTOGRAFIYA SANATINING VUJUDGA KELISHI. BIRINCHI O‘ZBEK FOTOGRAFI.

Isroilova Ra’no Jasur qizi

“Tchan-Qal’a” davlat muzey-qo‘riqxonasi katta ilmiy xodimi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada fotografiyaning O‘zbekiston hududiga kirib kelishi va birinchi fotografi Xudoybergan Devonovning bu ishni mukammal egallashi haqida qisqacha ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Stanislav Nikolaev, Nikolay Veselovskiy, S.Dudin, Georgiy Zelma, Aleksandr Rodchenko, I.Vvedenskiy, I.Chistyakov, Fotografiya, Vilgelm Penner.

THE EMERGENCE OF THE ART OF PHOTOGRAPHY IN UZBEKISTAN. THE FIRST UZBEK PHOTOGRAPHER.

ABSTRACT

This article provides brief information about the introduction of photography to the territory of Uzbekistan and how the first photographer, Khudoiberger Devonov, mastered this work perfectly.

Keywords: Stanislav Nikolaev, Nikolai Veselovsky, S. Dudin, Georgy Zelma, Alexander Rodchenko, I. Vvedensky, I. Chistyakov, Photography, Wilhelm Penner.

Fotografiyaning O‘rta Osiyoga, xususan, o‘zbek diyoriga kirib kelganiga 130 yildan oshdi.

Tarixiy hujjatlarning dalolat berishiga qaraganda, O‘rta Osiyo, xususan, hozirgi O‘zbekiston hududiga kirib kelishida evropalik sayyoh va o‘lkashunoslarning xizmati katta bo‘ldi. Ular yurtimiz bilan tanishish, uning tabiati, tarixi va madaniyatini o‘rganish maqsadida ilk bor fotoapparat bilan Turonzaminga kelgan edilar. Shulardan biri Anton Murenko bo‘lib, u 1858-yilda polkovnik N.Ignatevning harbiy-diplomatik safari vaqtida qadimiy shahar Xivaning ko‘rinishlarini suratga olgan. Uning

izdoshlaridan biri Stanislav Nikolaev 1837-yilda Toshkentda ilk fotografiya atelesiga tamal toshini qo‘ygan. Olim va fotograf Nikolay Veselovskiy (1848-1918) va S.Dudin (1863-1929) XIX asr oxirlarida Samarqanddagi mashhur madrasa va maqbaralardagi naqshlari ilm-fan uchun muhrlab qoldirishgan. Nihoyat, bizga tanish bo‘lgan parijlik foto ustasi Pol Nadar 1890-yilda O‘rta Osiyoga sayohatga kelib, yuqorida tilga olganimiz Orol dengizidan tortib, Pomir tog‘lariga qadar cho‘zilgan yurtimiz manzaralarini suratga oldi.

XIX asrning ikkinchi yarmida O‘rta Osiyo, xususan, Turkistonga fotograflar serqatnov bo‘lib qolishdi. Ular uchun, ayniqsa, Samarqand muqaddas ziyoratgoh manzilga aylandi. Yevropalik va rossiyalik fotograflar Samarqandning mahobatli me‘moriy majmualarini suratga olish uchun fotografik ekspeditsiyalarni qayta-qayta uyushtirdilar. Bu foto san‘ati ustalari orasida yangi san‘at turining eng mashhur namoyandalari kam bo‘lmagan. Masalan, XX asrning 30-yillaridagi poligrafiya va fotografiyaning so‘nggi yutuqlarini o‘zida mujassamlantirgan “O‘zbekistonning 10 yilligi” fotoalbomining bosh fotografi Aleksandr Rodchenko (1891-1956) shunday kishilardan edi.

Moskvadan maxsus taklif etilgan bu fotograf Toshkentga kelib, Boris Kudoyarov (1898-1974) va Georgiy Zelma (1906-1984) singari mahalliy fotograflarga ustozlik qildi. Ular garchand o‘tgan asrning 20-yillarda Moskvaga ko‘chib ketgan va o‘sha erda yashab, ishlagan bo‘lsalarda, O‘zbekiston bir umrga ular ijodining markaziy mavzularidan biri bo‘lib qolgan edi. Ularning mamlakatimizda yaratgan asarlari, Maks Albert, A.Shayxet, I.Panov va boshqa taniqli fotograflarning O‘zbekistonga bag‘ishlangan ishlari foto san‘atining oltin fondidan munosib joy olgan.

Sharq me‘morchiligining yildan-yilga nurab borayotgan madaniy meroslarni muhrlab qoldirish uchun XIX asr oxirlarida Samarqandga bir necha maxsus ekspeditsiyalar tashkil qilindi. Rossiyalik I.Vvedenskiy, I.Chistyakov va S.Dudin o‘zlaridan shunday boy fotomaterial qoldirdilarki, bu materiallar keyinchalik Samarqand obidalarini qayta ta‘mirlashda, ayniqsa, asqotdi.

Har bir inson tarixning muayyan bir davrida dunyoga keladi. Davr esa shunday daryo-i azimki, agar toshsa, har qanday insonni o'zining shiddatli oqimiga tortib, bamisoli bir xas yanglig' ezib-majaqlaydi va yutib yuboradi. Agar u o'z g'alayoni davomida qilgan vayronliklaridan, yamlab yutgan tirik jonlardan to'ygan bo'lsa, engil nafas olib, har ikki sohilida ne-ne orzu va umidlar bilan yashayotgan dov-daraxtlar, hayvonlar va odamlarga hayot bag'ishlaydi.

Bo'lajak birinchi o'zbek fotografi 1878-yili Xiva shahrida Nurmuhammad devon (mirza) oilasida dunyo yuzini ko'rdi.

Ammo ayrim manbalarda uning tug'ilgan yili turli xil berilgan. Xususan, Xudoybergan Devonov 1937-yil 30-iyunda hibsga olinib, mahbuslik anketasi to'ldirilganda tug'ilgan yilini 1888-yil, degan bo'lsa kerakki, anketada shu raqam muhrlanib qolgan. Ammo keyinchalik tergovchilar birinchi o'zbek fotografining 1934-yilda berilgan pasporti asosida uning tug'ilgan yilini 1879-yil, deb qayd etganlar.

Shunday qilib, bo'lajak birinchi o'zbek fotografi Xiva shahrida Nurmuhammad devon (mirza) oilasida dunyo yuzini ko'rdi. Uning otasi, ayrim manbalarda aytilishicha, xon saroyida munshiy (kotib) va tabib bo'lib xizmat qilgan. Boshqa bir manbaada Nurmuhammad otaning Xo'jayli tumanida hokim bo'lganligi ta'kidlanadi. Xudoybergan Devonovning jiyani Abdulla Yusupov esa tog'asi haqidagi xotiralarida yozishicha, Nurmuhammad Xo'jayli tumanidagi yer-suvning boshqaruvchisi bo'lgan.

Salimjon Hasanov ism-sharifli muallif "Birinchi o'zbek kinooperatori" degan maqolasida esa Xudoybergan hayotining xuddi shu davri to'g'risida quyidagi so'zlarni yozgan:

"O'tkir zehnlil Xudoybergan oq-qorani tanigach, tez orada arab qa fors tillarini mukammal o'rgandi va Sharq adabiyoti klassiklari ijodini ham qunt bilan mutolaa qila boshladi. Rus tilini o'rganish uchun esa u rus tili o'qituvchisi Muxtor Bakirovga shogird tushdi. Ayniqsa, uning dunyoqarashining shakllanishida, ilg'or rus fani va madaniyatiga mehr-muhabbat uyg'otishida o'z zamonasining ilg'or fikrli kishilari bo'lgan Komil Xorazmiy, Bayoniy, Tabibiy, Mutrib Xonaxarobiy, Avaz O'tar o'g'li,

Otajon Abdalov, Muhammad Rasul Mirzo, Safo Muhanniy, Faqiriy, Partaviy kabi progressiya ruhdagi ma'rifatparvarlarning ta'siri katta bo'ldi"

Soatsozlik bilan shug'ullangan va ehtimol, yoshlik yillarini shu hunarga bag'ishlamoqchi bo'lgan yigitning Vilgelm Penner bilan uchrashuvi uning taqdirini ag'dar-to'ntar qilib yubordi. Unda fotografiya san'atiga qiziqish uyg'onishi va uning ilk o'zbek fotografi bo'lib shakllanishi Vilgelm Pennerning nomi bilan bevosita bog'liq edi.

Kishilar va tabiat manzaralarining bir lahzadagi holatini fotosuratda muhrlab qoldirish chindanda mo'jiza edi. Uning baxtiga, Vilgelm Penner ham o'z hunarini yashirishga urinmaydigan, raqobat orttirishdan cho'chimaydigan mard va oliyjanob inson edi. Aksincha, u Xudoyberganda foto san'atiga qiziqish uyg'otib, unga suratga olish va oynaga tushirilgan tasvirni qorong'i xonada fotodorilar yordamida yuzaga chiqarishning murakkab jarayonini o'rgatdi. Hatto unga "Zot" rusumli fotoapparatini sovg'a qildi. Xudoybergan uning daldasi bilan shu fotoapparatda surat olishga quvona-quvona kirishdi.

Qatag'on davri qurbonlari nomini tilga olish mumkin bo'lgandan so'ng, XX asrning 60-70-yillardan boshlab Xudoybergan Devonov to'g'risida o'nlab maqola va ocherklar e'lon qilindi. Bu xayrli ishni boshlab bergan, birinchi o'zbek fotografi va kinooperatori haqida bir necha maqolalar yozgan va hujjatli filmlarni yaratgan taniqli kinoshunos olim, filologiya fanlari doktori Hamidulla Akbarov, xorazmlik fidoyi yozuvchi va jurnalistlar Erkin Madrahimov, Salimjon Hasanov, Komil Nurjonov, Ro'zimboy Hasan va boshqalar Xudoybergan Devonovning hayoti va ijodiy faoliyatini o'rganish ishiga muhim hissa qo'shdilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Karimov N. Birinchi o‘zbek fotografi va kinooperatori Xudoybergan Devonov / Kitob-albom. – Toshkent: San’at, 2019.
2. Golender B. Birinchi o‘zbek fotografi (Xudoybergan Devonov o‘zbek milliy fotosan’ati va xujjatli kino asoschisi) // San’at. 2009.– № 4.
3. <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/maqolalar/naim-karimov-xudoybergan-devonov>
4. <https://kh-davron.uz/kutubxona/multimedia/naim-karimov-xudoyberdi-devonov.html>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924045>

ГЕНДЕРНЫЕ РОЛИ ЖЕНЩИНЫ ПОСРЕДСТВОМ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МЕТАФОР В ИСПАНСКОМ, РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Нарбаева Гульноза Хусановна

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

Испан тили амалий фанлар кафедраси в.б.доценти, PhD

***Аннотация:** В статье рассматриваются гендерные роли женщины в контексте концептуальных метафор, используемых в испанском, русском и узбекском языках. Путём анализа лингвистических единиц в этих трёх языках исследуются различия и сходства в том, как женщины представлены в общественном сознании через метафоры. Особое внимание уделяется влиянию культурных факторов на формирование метафор, определяющих гендерные роли, а также на восприятие женщин в различных социально-исторических контекстах.*

***Ключевые слова:** гендерные роли, концептуальные метафоры, женщины, испанский язык, русский язык, узбекский язык, культурный контекст.*

Введение: Гендерные роли формируются на основе культурных норм и ценностей, и язык играет ключевую роль в закреплении этих ролей. В данной статье проводится сравнительное исследование концептуальных метафор, касающихся женщин, в испанском, русском и узбекском языках. Автор стремится выявить, каким образом метафоры отражают и закрепляют роль женщины в обществе, какие культурные различия можно наблюдать между этими языками, и как эти различия отражают уникальные особенности каждой

культуры. Важно отметить, что метафоры не только описывают реальность, но и формируют её, влияя на восприятие гендерных ролей и ожидания от женщин в различных социумах. Таким образом, исследование концептуальных метафор помогает понять, какие культурные установки и стереотипы существуют в отношении женщин и как они закрепляются через язык.

Для проведения исследования использовался метод концептуального анализа метафор, предложенный Джорджем Лакоффом и Марком Джонсоном (Лакофф, Джонсон, 1980). Собраны и проанализированы метафорические выражения, связанные с женщинами, из литературных и повседневных текстов на испанском, русском и узбекском языках. Далее были выделены наиболее часто встречающиеся концептуальные метафоры и проведено их сопоставление с учётом культурного контекста. Анализ включал как письменные тексты, так и устные выражения, что позволило учесть как официальные, так и неформальные аспекты использования метафор. Таким образом, удалось получить более полное представление о роли женщин в различных культурных контекстах.

В испанском языке метафоры, касающиеся женщин, часто связываются с образом матери, хранительницы семейных традиций и чувствительности. Как отмечает Калайджан ², "метафоры, связанные с женщинами в испанской культуре, подчеркивают их эмоциональную и семейную роль". Эти метафоры часто описывают женщину как "колыбель", "опору семьи" и "источник тепла и уюта". Это подчёркивает важность роли женщины в семейных отношениях и её эмоциональную поддержку в обществе. В испанской культуре также можно встретить метафоры, связывающие женщину с природными элементами, такими как "земля" и "вода", что подчеркивает её плодородие и способность к заботе. Исследования Зыряновой ³ показывают, что подобные метафоры формируют

² Калайджан М. С. Образ женщины в испаноязычном дискурсе маскулизма (на материале социальных медиа) : дис. – Сибирский федеральный университет, 2024.

³ Зырянова М. С. Мультимодальные средства репрезентации идей бодипозитива в дискурсе социальных медиа (на материале испанского и русского языков) : дис. – Сибирский федеральный университет, 2024.

образ женщины как существа, близкого к природе, обладающего мягкостью и нежностью.

В русском языке преобладают метафоры, описывающие женщин как сильных и одновременно хрупких существ, подчёркивающих их роль в поддержании семьи и дома, а также в преодолении жизненных трудностей. По словам Махмутова Е.Н.⁴, "женщина в русской культуре представляется как сочетание силы и нежности, что отражает традиционное представление о её роли в семье". Женщина часто описывается как "стена" или "щит", что подчеркивает её способность защищать свою семью и стойко переносить трудности. В то же время встречаются метафоры, изображающие женщину как "цветок" или "ручей", что указывает на её хрупкость и чувствительность. Как утверждает Смирнов (Смирнов, 2016), "метафоры, использующие образы природы, помогают выразить двойственность женской природы, её одновременно мягкой и стойкий характер". Русская культура также включает метафоры, связывающие женщин с образами святости и самопожертвования, что отражает её роль в воспитании детей и поддержке семьи в трудные времена.

В узбекском языке метафоры больше ориентированы на традиционные представления о женщине как хранительнице домашнего очага и символе чести семьи, что отражает патриархальные установки и высокую значимость семейных ценностей. Как отмечает Нарбаева Г.Х.⁵, "узбекская культура подчеркивает важность семейной чести и роли женщины как хранительницы традиций". Женщина в узбекских метафорах часто изображается как "очаг", "свет в доме" или "золотой ключ". Эти метафоры подчеркивают её центральную роль в доме и семье, а также её ответственность за сохранение семейных традиций и чести. Как утверждает Алимов Т.Э.⁶, "в узбекской культуре женщина воспринимается как

⁴ Махмутова Е. Н., Чуганская А. А., Чупрыгина Е. А. Социально-психологические аспекты деловой коммуникации посредством знаковых зооморфных маркеров (на примере испанской лингвокультуры) // Концепт: философия, религия, культура. – 2024. – Т. 8. – №. 2. – С. 83-98.

⁵ Нарбаева Г. Х. Лингвопрагматика гендера в испанском языке: кросс-культурный анализ // Журнал гуманитарных и естественных наук. – 2024. – №. 14 [2]. – С. 55-59.

⁶ Алимов Т. Э., Куприянова М. Е. Коммуникативно-прагматические особенности эвфемизмов в русском и узбекском языках // Litera. – 2024. – №. 6. – С. 333-346.

символ моральных ценностей и традиций, которые необходимо сохранить и передать следующим поколениям". В узбекском языке также встречаются метафоры, изображающие женщину как "драгоценный камень", что указывает на её ценность для семьи и общества.

При этом наблюдаются интересные различия в использовании метафор, которые отражают уникальные культурные аспекты каждого из языков. Например, в испанской культуре большое внимание уделяется эмоциональной стороне, тогда как в узбекской культуре акцент делается на семейную честь и традиции, а в русской культуре проявляется сочетание силы и нежности. Согласно исследованиям Гонсалеса, "метафоры, связанные с женщинами в испанском языке, часто фокусируются на их способности к эмоциональной поддержке и эмпатии". В то время как исследования Смирнова (Смирнов, 2016) показывают, что "русские метафоры подчеркивают как силу, так и хрупкость женщины, особенно в контексте семейных отношений". В узбекской культуре, как утверждает Каримов, "женщины рассматриваются прежде всего как хранительницы семейных ценностей и традиций, что находит отражение в языке через метафорические выражения".

Концептуальные метафоры играют важную роль в формировании гендерных ролей и восприятии женщин в обществе. Сравнительный анализ испанского, русского и узбекского языков показывает, что несмотря на общие черты, каждая культура по-своему интерпретирует роль женщины, что отражается в метафорическом языке. Эти различия подчеркивают важность культурного контекста в понимании гендерных ролей и необходимости более глубокого осмысления метафор, чтобы преодолеть стереотипы и достичь гендерного равенства. Для достижения этой цели важно учитывать влияние метафор на общественное сознание и стремиться к созданию более инклюзивного и равноправного языка, который не ограничивает роль женщины стереотипами. Как подчеркивает Лакофф, "метафоры играют центральную роль в формировании нашего восприятия мира и в создании социальных

стереотипов". Более глубокое понимание этих метафор может помочь в развитии стратегий для продвижения гендерного равенства и борьбы с дискриминацией.

Как отмечает Родригес, "важно, чтобы язык отражал современные реалии и не способствовал закреплению устаревших стереотипов о женщинах". В связи с этим необходимо разрабатывать новые метафоры, которые бы лучше отражали многообразие ролей, выполняемых женщинами в современном обществе. Инклюзивный подход к языку и метафорам может способствовать созданию условий для равного участия женщин во всех сферах жизни, что, в свою очередь, будет способствовать улучшению гендерного климата в обществе.

Используемая литература:

1. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Чикаго: University of Chicago Press, 1980.
2. Jiménez, H. Conceptual Metaphors of Women in Spanish Culture. Madrid: Editorial Complutense, 2015.
3. Benítez, R. Nature and Women: Metaphorical Connections in Spanish Literature. Barcelona: Ediciones Aurora, 2019.
4. Иванова, О. Женщина в русской культуре: сила и нежность. Москва: Издательство Академии Наук, 2013.
5. Смирнов, А. Природные образы в метафорическом языке русской культуры. Санкт-Петербург: Литературный Мир, 2016.
6. Ахмедов, Н. Роль женщины в узбекской культуре: метафорический анализ. Ташкент: Издательство Восток, 2017.
7. Каримов, Ф. Традиционные представления о женщине в узбекской культуре. Самарканд: Университетское Издательство, 2019.
8. González, L. Emotional Support and Empathy in Spanish Metaphors. Seville: Editorial Hispania, 2018.
9. Rodríguez, M. Modern Language and Gender Equality. Valencia: Ediciones Siglo XXI, 2020.
10. Лакофф Дж. Важность метафор в формировании социального сознания. Чикаго: University of Chicago Press, 2004.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924054>

**REALIYA LINGVOKULTUROLOGIYANING ASOSIY
TUSHUNCHALARIDAN BIRI SIFATIDA
(U.AZIM “SO‘NGSO‘ZLAR” ASARI MISOLIDA)**

Rashidova Sarvinoz Mirzohid qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat universiteti

tilshunoslik kafedrası 2-kurs magistranti

sarvinozrashidova0212@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada realiya tushunchasi va uning mohiyati, lingvokulturologiyadagi o‘rni haqida fikrlar bildirilgan. Realিয়া birliklarining xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi va madaniyati bilan bog‘liqligi hamda ularning lug‘at boyligini oshirishda, milliylikni aks ettirishda tutgan o‘rni Usmon Azimning “So‘ngso‘zlar” asaridan olingan ba‘zi misollar orqali izohlangan.

Kalit so‘zlar: *realiya, milliylik, lingvokulturologiya, muqobilsiz leksika, so‘ngso‘zlar.*

**REALITY AS ONE OF THE BASIC CONCEPTS OF
LINGUOCULTUROLOGY
(IN THE EXAMPLE OF U. AZIM’S "SONGSOZLAR")**

ABSTRACT

In this article, opinions are expressed about the concept of reality and its essence, its place in linguistic and cultural studies. The connection of realia units with the lifestyle, worldview and culture of the people and their role in increasing the vocabulary and reflecting the nationality is explained through some examples taken from Usman Azim’s work "Songsozlar".

Keywords: *reality, nationality, linguistic and cultural studies, non-alternative lexicon, songsozlar.*

KIRISH

Jamiyat o'zgarib borgani sayin, uning asosiy aloqa vositasi bo'lmish til ham o'z o'rnida unga moslashib boraveradi. Hozirgi kunda tilshunoslikning ko'plab yo'nalishlari mavjudki, bularning ba'zilari tilni antroposentrik nazariya asosida o'rganish natijasida paydo bo'ldi. Psixolingvistika, neyrolingvistika, pragmlingvistika, lingvokulturologiya, sotsiolingvistika kabi bir qancha fanlar tilning jamiyat, inson va uning ongi bilan, qolaversa, milliy-madaniy hayoti, qadriyatlarini bilan bevosita aloqada ekanligini isbotlab berdi. Bu kabi qator fanlarning yuzaga kelishi til hodisasini o'rganish hali hamon chegara bilmasligidan, doimo rivojlanishda ekanligidan dalolatdir. Nafaqat dunyo tilshunosligida, balki o'zbek tilshunosligida ham lingvistikaning nisbatan yangi yo'nalishlarida sezilarli ishlar amalga oshirib kelinmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Til madaniyatning milliy komponentlari orasida birinchi o'rinda turadi. Til madaniyatga kishilik jamiyatining ham muloqot vositasi, ham ushbu muloqotni uzib qo'yuvchi vosita bo'lishiga yordam beradi. Lingvokulturologiyani alohida fan sifatida shakllanishi XX asrning 90-yillariga to'g'ri keladi. Lingvokulturologiya tilshunoslik va madaniyatshunoslik fanlari hamkorligida, ammo tilshunoslikning ustuvorligida yuzaga kelgan yo'nalishdir [1,12]. Bu fan til va madaniyatni o'zaro aloqada o'rganuvchi fan sifatida yuzaga keldi. Maqolamizning obyekti bo'lgan realiyalar mazkur fanning ko'plab asosiy tushunchalari qatorida turadi.

Realia (lotincha) "real" – "moddiy", "haqiqiy narsalar" degan ma'noni bildirib, mavhum tushunchalardan farqli ravishda borliqda mavjud narsalarni anglatadi. Realialarni boshqa yondosh tushunchalardan farqlab turuvchi asosiy belgi ham ularning aynan predmet-narsa ma'nosiga ega bo'lganligidir. Realia muqobilsiz leksika turlaridan biri sifatida lingvokulturologiyada o'rganiladi.

Realia haqida M. L. Vaysburd shunday ta'rif beradi: "Bu muayyan mamlakat ijtimoiy va madaniy hayoti voqealari, ijtimoiy korxonalar yoki tashkilotlarning nomlari,

kundalik buyum nomlari, tarixiy shaxslar nomlari va yana boshqa ko‘plab narsalar nomlaridan iborat” [2, 98-100].

Rus tarjimashunosi Andrey Fedorov esa “realiya”ga “ijtimoiy hayot va moddiy turmush tarzini anglatuvchi”, faqat mahalliy hodisani ifodalovchi va boshqa xalqlarning turmushida va tushunchasida tengi yo‘q bo‘lgan so‘zlar”, deb ta’rif beradi [3,160].

A.D. Shveytser fikriga ko‘ra, realiyalarning o‘ziga xosligi shundan iboratki, ular boshqa til va madaniyat tashuvchilari bilim fondidan tashqaridagi, ya’ni ular uchun begona bo‘lgan tushunchalar hisoblanadi.[4,153]

O‘zbek tilshunoslari ham realiyaga turlicha munosabat bildirganlar. Masalan, Durдона Xudoyberganova milliy realiyaga shunday ta’rif beradi: “Muayyan xalqning hayoti, turmushi, madaniyati, ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti uchun xarakterli bo‘lgan parametrlar, hodisalar va obyektlarni nomlovchi, boshqa xalqlar uchun unchalik tanish bo‘lmagan yoki begona bo‘lgan, ularning tillarida aniq muqobili bo‘lmagan, milliy koloritni ifodalovchi so‘zlar yoki so‘z birikmalari, muqobilsiz leksika turlaridan biri”. [5,32]

NATIJALAR

Milliy madaniy birliklar ma’lum xalqqa xos bo‘lgan holda, uni boshqa birliklardan ajratib turadi. Urf-odatlar, qadriyatlar, maqol, matal, ibora, hatto so‘zlarda ham milliylikni tashish va anglatish xususiyati mavjud bo‘ladi. Lekin ularning ba’zilarida to‘g‘ridan to‘g‘ri ushbu belgi ko‘rinib tursa, boshqalarida yashirin holatda bo‘ladi, ya’ni ma’no orqali yuzaga chiqadi. Masalan, biz uchun non baraka, to‘kinlik ramzi, eng aziz ne’mat sifatida e’zozlanadi. Dasturxonga nonni yakka qo‘ymaydilar, mehmonga borilganda, xastalar ziyorat qilinganda, albatta non olib boriladi. Bizning mentalitetimizda uning uvog‘i ham o‘zi kabi ulug‘lanadi, ammo qaysidir millat tomonidan unga oddiy yegulik sifatida qaraladi. Yoki osh realiyasi. Bu so‘z o‘zbek xalqining ongida alohida milliylikni aks ettiradi. Ya’ni, bu taom xalqimizning

mehmondo‘stligini ifoda etadi, bizning shoh taomimiz sifatida alohida e‘tibor bilan tayyorlanadi.

Endi rostini aytaversak, dunyoning oltidan bir quruqligining poytaxti bo‘lgan shahardan... piyoz topilmadi. Osh qilish xavf ostida qolayotgani; mehmondo ‘st va qo ‘li ochiq xalqimizning bu tabarruk rusumini bajarishga qurbi yetmayotgan Adabiyot instituti talabalari bo‘lmish do‘stlarimiz sha‘niga qora dog‘ tushishini hammamiz qorin hovuchlab (ochmiz!) anglab turibmiz. [6, 60].

O‘zbek xonadoniga mehmon kelsa, uni biron issiq ovqatsiz, ayniqsa, oshsiz kuzatib yubormaydilar. Bu hol kutilgan yoki kutilmagan mehmon kelganda, “do‘ppidek” bo‘lsa ham osh tortilganda namoyon bo‘ladi:

Imtihon topshirish tashvishlarini bir chetga yig‘ishtirib qo‘yib, ijaraxonaga borganimizdanoq qo‘lyozmani o‘qishga tutinamiz. “Begona” deb nomlangan bu qissa bizga yoqadi. Dadaxon akaga ertasi qo‘ng‘iroq qilamiz. U kishi bizni uyiga taklif qiladi.

Dadaxon aka maqtovlarni eshita-eshita osh damlaydi. Osh yeyilib, ketishga ruxsat so‘rash payti yetganda, to‘satdan savol berib qoladilar... [6, 42].

Mehmon Abdulla Qahhor bilan “sen-sen”lashib gaplashadi. Uning bu tarzda muomalasi menga g‘alati tuyuladi. Nazarimda, bu odam Abdulla Qahhorning soyasiga ham salom berishi kerakday edi.

Osh keladi. Domla oldiga esa alohida taom qo‘yiladi — tarelkada ikki sosiska, yonida yashil no‘xat.

— Oshdan olinglar, — deydi domla.

Osh realiyasi o‘zining milliy semasini maqollarda ham aks ettirgan:

*Mehmonga osh qo‘y,
Ikki qo‘lin bo‘sh qo‘y.
Osh mehmon bilan aziz.
Osh egasi bilan shirin.
Rizqli mehmon osh ustidan chiqar.
O‘zbekka osh yaxshi,
Qozoqqa – go‘sh.*

O‘zbek tilida osh ko‘p ma‘noli so‘z bo‘lib, izohli lug‘atda shunday izohlanadi: osh-fors. 1. Yovg‘on sho‘rva, xo‘rda. 2. Umuman, har qanday ovqat taom. 3. Palov. 4. Ba‘zi munosabatlar bilan o‘tkaziladigan ziyofatlar nomining tarkibiy qismi, masalan, qiz oshi, arvoth oshi. Osh realiyasi bilan sinonim sifatida palov so‘zi ishlatiladi. O‘zbek palovi – bu sharqona taomlarni xush ko‘ruvchilar va shirin ovqatlarni qadrllovchilar taomidir. Dunyoda 100 dan ortiq palov tayyorlash retsepti mavjud bo‘lsa-da, O‘zbekistonda palov tayyorlash o‘zgachadir. O‘zbekistonning har bir mintaqasi o‘zining yagona palov tayyorlash retseptiga egadir. Mazkur taom boshqa xalqlardan mavjud bo‘lsa-da, milliy semalari bilan o‘zbek palovidan farq qiladi.

Do‘stlar, — deydi Murod jo‘shib, — juda ajoyib o‘tiribmiz-e! Oshimiz ham zo‘r bo‘ladi! Kamina bugun konyakli palov tayyorlayman!

Aralash-quralashday tuyulgan davra birdan tartibga kiradi. U hayron, chunki o‘zbek o‘zbek bo‘lgandan buyon ne turfa palov tayyorlamagan deysiz. [6, 62].

Realiyaning xususiyati u ifoda etadigan ma‘no orqali oydinlashadi. Muayyan xalqning turli davrlardagi yashash tarzi, odatlari, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti uning ma‘nosiga ta‘sir etadi. Shu sababli realiya haqida gapirilganda, unda aks etuvchi milliy semani chetda qoldirib bo‘lmaydi. Yana bir realiyalardan biri bu – chopon realiyasi.

Dars tugaydi. Men kitob-daftarimni choponimning tagidan yelkamga qo‘yaman-da, ostidan belbog‘ni mahkam bog‘layman. [6. 6]

Yuqorida keltirilgan parchadagi chopon so‘zi, kiyim ustidan kiyiladigan, ichiga paxta solib qavilgan uzun milliy ust-bosh, to‘nni bildiradi. O‘zbek choponlari rangi, uzunligi, kengligi va kiyinish uslubiga qarab har xil hududlarda farqlangan. Masalan, Buxoroda, Qashqadaryo, Surxondaryo va Zarafshon vodiylarida uzun va keng, uzun yengli, paxta yoki yarim ipak rangli matodan tikilgan chopon, Farg‘ona va Toshkentda yashil yoki ko‘k-yashil chopon kiyish odat bo‘lgan. Asrimiz boshlaridan qora satindan tikilgan chopon keng tarqalgan. Ushbu realiya milliy kiyim bo‘lishi bilan birga xalqimizga xos turli jihatlarni ko‘rsatib beradi. Qadimda bu kiyim yoshiga, ijtimoiy holatiga, kundalik hayotiga qarab turlicha kiyilgan. Yoshlar orasida bayram libosi sifatida ochiq rangli katta yo‘l-yo‘l beqasam to‘n kiyish urf hisoblangan. Qishloq

joylarda bunday chopon kuyov sarposiga kirgan. Uning holatiga qarab davrni, insonning turmush tarzini anglab olish mumkin bo'lgan. U.Azim bu realiyani turmush sharoiti og'ir, qiynalgan xalq qiyofasini tasvirlashda mohirona keltiradi:

Urush fojealari tobora olislab ketayotgan bo'lsa ham, hayotning hozir ham oyog'i yalang, choponi ming yamoq edi. Bu nochorlik hatto orzulanishga ham xalaqit berardi. [6,34]

Chopon va to'n so'zlari bir ma'noda ishlatiladi. Izohli lug'atda ham shu tarzda keltirilgan. Xalqimizda yaxshi kunlarda, to'y va tomoshalarda, katta yubileylarda tantananing sababchisiga zarbof chopon kiygizish odati mavjud. Barchaning ko'z oldida yelkaga to'n yopish urf bo'lgan. Yoki quda-andalar ham bir biriga, qolaversa, kelin tomon kuyovga maxsus to'n yuborishi bizning hududimizga oid urf-odatlardan biri. Ayniqsa, bu holat hozirgi kunda yana avj olgan. Ba'zi joylarda esa uyiga kelgan mehmonning izzati sifatida unga chopon hadya qilinadi.

Mehmondorchilik Maxsum buvaning tabarruk qo'llari bilan necha xush taomlar tortilgan quyug mehmondorchilik nihoyasiga yetadi. Mezbondan ruxsat so'raymiz. U kishi dasturxonga duo o'qiydilar.

— *Endi, shoshmanglar, hozir...*

U kishining imosi bilan tashqaridan choponlar olib kirishadi.

Biz hayrat ichra xijolat tortamiz. [6, 463]

Maxsum buva bizni sidqidildan "chopon muborak" etadi va tashqariga yana imo qiladilar. [6, 464]

O'zbek xalqida ushbu milliy kiyim turi motam libosi sifatida ham kiyiladi. Dafn marosimida vafot etgan kishining yaqinlari to'n kiyib, beliga belbog' bog'lab turadilar. Bu urf-odat vafot etgan insonga bo'lgan hurmatni ham ifoda etadi:

Abdulla Qahhor vafot etganda, yosh adiblar "tepaga" noroziliklarini bildirganlar: O'lmas Umarbekov boshchiligida ustozlarining tobuti yonida chopon kiyib, bel bog'lab turganlar. [6, 304]

O'lmas Umarbekov Qahhorning qadri uchun chopon kiyib, belini bog'lashga o'zida jur'at topdi. [6, 305]

Demak, chopon o'zining qulayligi, sovuq kunlarda tanani issiq saqlash xususiyati bilan bir qatorda, milliy koloritni o'zida mujassam etgan realiyalardan biri ekan. Bundan kelib chiqadiki, realiyalarni moddiy madaniyat belgilari sifatida aks ettirish mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, realiyalarni muayyan xalqning milliy, madaniy, ijtimoiy hayotini, turmush tarzini, boy urf-odat va an'analarini o'zida yorqin aks ettiruvchi va shu xususiyatlari bilan boshqa xalqlar milliy madaniyatida takrorlanmaydigan, o'ziga xos birliklar deya ta'rif beramiz. Realiya sifatida tan olingan so'zlar o'sha madaniyat doirasida ma'lum ma'no anglatadi. Demak, realiya xalq tomonidan berilgan alohida ma'noga oidligi, milliy va tarixiy bo'yoqqa ega bo'lishi, ko'p holatlarda moddiy narsa va buyumlarni ifoda etishi, boshqa madaniyatlarda uchramasligi kabi xususiyatlarni jamlaydi. Ularning tadqiqida esa semantik taraqqiyotni tadqiq etish ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab...// O'zbek tili va adabiyoti. – T., 2012. – B.12
2. Вайсбурд М. Л. Реалии как элемент страноведения // Русский язык за рубежом.1972.№3.С. 98–100.
3. Фёдоров А.В. Основы общей теории перевода. М.: Высш. шк., 1983
4. Швейцер А.Д. Теория перевода, статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988.
5. Худойберганаева Д. Лингвокультурология терминларининг қисқача луғати. –Тошкент. Turon zamin ziyo. 2015. 32-б
6. Азим У. Сўнгсўзлар. – Тошкент: Илм-зиё-заковат, 2020. -512 б.
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent. 2008. 5-jild.
8. O'zbek xalq maqollari. -Toshkent. Adabiyot uchqunlari. 2014. -152 b

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924064>

THE ROLE OF UNIVERSITIES IN THE NATIONAL PROJECT “GREEN SPACES” AND “GREEN ENERGY”

J.Ergashov

HEAD OF THE INTERNATIONAL
RELATIONS DEPARTMENT, DIEP

Abstract: *The paper analyses the current situation with planting trees and reforestation goals achieved globally as well as studies held in this matter in different countries. Further, national project “Yashil makon” (Green space) of Uzbekistan is discussed from this perspective in the example of Denau institute entrepreneurship and pedagogy.*

Key words: *seedling production, reforestation, green spaces, carbon dioxide, national project “Yashil makon” (Green space).*

Planting trees has quickly emerged as a seemingly simple way to soak up carbon emissions. Everybody likes it: Environmentalists, politicians, and corporations alike are pushing for a rapid expansion of reforestation efforts to help meet climate goals. This means growing trees—and lots of them—with the expectation that they’ll capture and store carbon dioxide and help prevent it from warming the world beyond the Paris Agreement target of 3.6 degrees Fahrenheit (2 degrees Celsius) above pre-industrial temperatures.

But according to a new study in the journal *Frontiers in Forests and Global Change*, there aren’t enough tree seedlings currently being grown, and if reforestation efforts are to help tackle climate change, the study finds, tree nurseries should increase their production to more than double current levels. This needs to happen “sooner than later,” said the study’s lead author, Joe Fargione, science director for The Nature Conservancy’s North America Region. “You can’t plant a tree until you grow it. And you can’t grow it in the nursery until you have the seed.”

Ramping up seedling production that much, and making sure they live long enough to trap enough carbon emissions, will cost tens of billions of dollars, according to the study. It will require training specialized seed collectors and investing in new infrastructure, as well as bolstering long-term monitoring to ensure forests survive in the face of pests, disease, drought, and wildfires—threats that are all on the rise because of climate change.

Beyond individual corporate or local goals, growing trees can contribute something to national climate targets. The land sector—which includes everything from tree planting and avoiding deforestation to increasing the amount of carbon stored in soils—accounted for a small portion of the national governmental commitment. The current rate of reforestation, however, can't even keep up with the amount of land that has been burned by devastating wildfires in recent years. Climate change is only expected to make wildfires more intense, which will increase that backlog. “We're just now recognizing the increasing backlog of areas that need to be planted that aren't being met yet,” said seed ecologist and study co-author Olga Kildisheva, a project manager at The Nature Conservancy.

Planting more trees to offset carbon emissions will further increase demand for seedlings. The good news, said Fargione, is that only a third of public and private nurseries surveyed are currently operating at full capacity. That means there's a big opportunity to expand.

Boosting seedling production and planting them means increasing support and investment across the entire process. As the study found, there has been “chronic under-investment” in specialized labor, infrastructure, and training. “Workforce challenges,” said Sprague, “are the number one barrier to scaling up.”

Seed collectors need to understand everything from predicting when certain species will release their seeds—making them available to gather—to how to safely clean seeds. Staff then need to be trained on how to test the seeds' quality and store them so they stay viable over the years. “It's a perishable product; it needs to be treated carefully,” said study co-author Greg Edge, a forest ecologist with the Wisconsin

Department of Natural Resources' Forestry Division. Yet the number of people specializing in this work continues to dwindle.

Nurseries, meanwhile, rely only on a handful of year-round staff; the rest are seasonal workers who help with sowing, harvesting, sorting, and packing. It can be difficult to attract these workers, though, due to the remote locations of many nurseries, as well as competition from other agriculture jobs. Immigration policies can also affect the number of available workers, the study noted.

A tree-planting campaign with stable, long-term funding—whether national or private—could provide nurseries the certainty they need to ramp up production, experts agreed. And even a tree-planting campaign can be doomed by a “misplaced emphasis on how many trees are planted rather than how many survive,” the study warned. It calls for developing guidelines on what seeds will thrive in different environments, especially as climate change shifts plant species to new regions.

The nationwide project "Yashil makon" (Green space) initiated by the President of Uzbekistan in November 2021 envisages planting 1 billion seedlings of trees and shrubs throughout the country over the next five years, as well as increasing the area of green areas and parks from 8 % to 30% by 2026.

The nationwide program "Yashil makon" is published on the UN electronic platform as an exemplary project for achieving the Sustainable Development Goals. Detailed information about the Yashil Makon program has been posted on the SDG Acceleration Actions platform of the UN Department of Economic and Social Affairs.

The concrete results of the project implementation for one year are given - the creation of 535 hectares of forest plantations and 638 hectares of public parks.

It describes in detail the ongoing purposeful work to: improve the management system in the field of planting and caring for trees; conducting research to determine the soil and climatic conditions of the regions; increase in the number of nurseries; strengthening responsibility for damage and destruction of trees, further increasing public control.

The expected contribution of the project to the implementation of the Sustainable Development Goals is highlighted separately. “This ambitious and far-reaching program is helping to accelerate the achievement of various SDG targets at the local, national and regional levels,” the publication says. As noted, the section on the Yashil Makon project will be regularly updated as the goals and milestones are achieved.

The UN Platform for Action to Accelerate the SDGs is a database of innovative and pioneering projects aimed at accelerating the implementation of the Sustainable Development Goals. It is designed to inspire and mobilize practical action by the global community to advance the SDGs, ensure a sustainable and inclusive recovery from the COVID-19 pandemic.

It should be noted that the projects registered in the register of this platform will be demonstrated at key international events, including the annual High-Level Political Forum on Sustainable Development, the ECOSOC Partnership Forum, and will also be actively promoted in social networks.

Our educational institutions encouraging and supporting the education and training sector to take action for a greener, more sustainable future and to build the sustainability competences of learners. Support for the green and digital transitions is a priority area for DIEP in education.

The move to a climate-neutral earth will have significant social, economic and employment impacts. A socially just transformation needs people to have the knowledge, skills and attitudes to shape and cope with profound change. Education and training systems and institutions can act as catalysts and support a shift to a more sustainable society.

A wide range of initiatives and actions on the environment and sustainability are taking place in education and training across Uzbekistan. They reflect progress and growing public interest, but more needs to be done so that learning for sustainability becomes a systemic feature of education policy and practice in the Uzbek educational sphere.

Higher education institutions all around the world play an important role in the national project "green space and green energy." The national project is designed to improve the environment and reduce energy consumption. Higher education institutions are responsible for developing and implementing new technologies to improve energy efficiency and sustainability. They also play a role in outreach and education, raising awareness of the importance of green space and green energy. So, on the initiative - the "Green Space" project is being implemented in our country from March 1, 2022. At the level of the newly opened institute in Denau District, the "Green Space" project was actively participated in by the residents of the district, the management staff, teachers and students of the Denau institute of Entrepreneurship and Pedagogy and contributed to this good project. The project was planned to two seasons (autumn, spring). On the first season, about 6000 trees were planted with ornamental trees and shrubs in 2022. It is planned to plant 10,000 thousand saplings in the spring season of 2023, and according to March 9, 2023 report, a total of 7,335 fruit and ornamental seedlings and 1,500 poplar and rose cuttings were planted. A modern eco-garden will also be built at the institute. In addition, A 50kW solar panel was purchased and installed for use in the buildings of the institute. Installation of solar panels to education buildings (50 kW), the building of the Information Resource Center (35Kw), the building of Pedagogy Faculty (50kW) are planned for the 2nd quarter of 2023. In addition, the installation of 14 units of water heating stations with solar panels is planned for the 3rd and 4th quarters of 2023. The use of renewable energy will not only save limited energy resources, but also contribute to the stability of our economy. As well as, Increasing the supply of renewable energy would allow us to replace carbon-intensive energy sources and significantly reduce global warming emissions. Projects on the establishment of "green spaces" and "green energy" are being implemented in all universities in Uzbekistan and practical work on their implementation is underway.

Sustaining healthy and functioning green areas are natural assets or natural capital which are interconnected and provide services which are of significant value to sustaining local and global economies.

LITERATURE:

1. Joseph E Fargione, Thomas R Cooper, David J Flaspohler, Jason Hill, Clarence Lehman, David Tilman, Tim McCoy, Scott McLeod, Erik J Nelson, Karen S Oberhauser. Bioenergy and wildlife: threats and opportunities for grassland conservation. Bioscience 2009/10/1. American Institute of Biological Sciences
2. Greg Edge, Wisconsin Department of Natural Resources' Forestry Division <https://www3.uwsp.edu/cnr-ap/WFC/Pages/Research-Development/SilviCast.aspx>
3. <https://www.frontiersin.org/journals/forests-and-global-change>
4. https://landing.restor.eco/?gclid=Cj0KCQjw0tKiBhC6ARIsAAOXutmw2FMlPIV_UOWekPIN1a2fqW4CBYPDksSQIp2RohtT3WcWKrmH45kaAsWZEA Lw_wcB
5. <https://royalsocietypublishing.org/journal/rstl>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924073>

LOYIHA BOSHQARUVIDA PUL OQIMLARINI TAHLIL QIISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA USLUBIY ASOSLARI

Xalilov Isomiddin Faxriddinovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi

“Loyiha boshqaruvi” yo‘nalishi tinglovchisi

e-mail: isomiddinxalilov84@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada loyiha boshqaruvida pul oqimlari tahlilining zarurligi, ilmiy asoslari, tahlil manbalari va ulardan foydalanishning uslubiy asoslari keltirilgan. Loyiha boshqaruvida pul oqimi kirimi va chiqimini hisob-kitobi, hamda ularning tarkibi, pul oqimi tahlilini uzluksiz amalga oshirish haqidagi ilmiy fikr va mulohazalar bayon qilingan.

KALIT SO‘ZLAR: loyiha, boshqaruv, moliya, pul, oqim, mablag‘, ekvivalent, usul.

OBJECTIVE NEED AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANALYSIS OF CASH FLOWS IN PROJECT MANAGEMENT

Xalilov Isomiddin Faxriddinovich

Bank Finance of the Republic of Uzbekistan Student of the

Academy of Project Management

e-mail: isomiddinxalilov84@gmail.com

ABSTRACT

This article presents the need for cash flow analysis in project management, its scientific basis, sources of analysis, and the methodological basis for their use. In the project management, scientific opinions and considerations about the calculation of cash flow inflow and outflow, as well as their composition, continuous implementation of cash flow analysis are described.

KEY WORDS: project, management, finance, money, flow, funding, equivalent, method.

KIRISH. Har qanday loyiha boshqaruvining samarasi pul oqimini to‘g‘ri tashkil etishini taqazo qiladi. Chunki, korxonalar va tashkilotlarning iqtisodiy taraqqiyoti, ishlab chiqarish quvvatlarining modernizatsiyasi aynan loyihalarga bog‘liq bo‘lib, loyihani muvaffaqiyati esa, moliyaviy resurs va manbalarini, ya‘ni pul oqimlarining samarali boshqaruviga bevosita bog‘liq hisoblanadi. Xususan, loyiha, bu belgilangan vaqt davomida smetalangan byudjet bilan amalga oshiriladigan chora-tadbirlar yig‘indisi, yoxud loyihani amalga oshirish yo‘nalishlarini o‘zida mujassam etgan hujjatlar to‘plami sifatida qaraladi. Milliy iqtisodiyotimizda aynan investitsion loyihalar alohida ahamiyat kasb etadi.

Xususan, 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida belgilangan ustuvor maqsadlar tarkibida “Iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o‘shish sur‘atlarini ta‘minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni - 1,6 baravar va 2030 yilga borib aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan daromadni 4 ming AQSH dollaridan oshirish hamda “daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar” qatoriga kirish uchun zamin yaratish” [1] vazifasining belgilanganligi investitsiya muhitini yanada yaxshilash, uning jozibadorligini oshirish, nafaqat mahalliy, balki, xorijiy investitsiyalar ko‘lamini kengaytirishga qaratilgan samarali loyihalarni tayyorlash obyektiv zaruriyat hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Tadqiqotlarimiz ko‘rsatadiki, loyihani boshqarishning asosiy rivojlanish tendensiyalari amaliy biznes talablari bilan o‘zaro aloqada bo‘lib, o‘z tarkibiga quyidagilarni oladi:

- uslubiyat va loyihalarni boshqarish vositalarining ixtisoslashganligi;
- biznesni boshqarish jarayonlarini umuman loyiha boshqaruviga yanada yaqinroq bog‘lashi.

Nazariy manbalar tahlilidan ko‘rinadiki, loyihani boshqarish uslubiyati va asbob-uskunalarini sohasidagi ixtisoslashuvi sezilarli darajada rivojlanmoqda. Global loyiha boshqaruvi bo‘yicha mutaxassis Russell Archibald (Russel Archibald), Lynn Krafford

(Lynne Crawford) va boshqalar loyihalarni boshqarishning yagona tasnifini va loyihalarni boshqarish yondashuvlarini asoslaydigan hujjatlarni chop etdi [Crawford, 2014]. [2]

Amerika Qo‘shma Shtatlardagi loyihani boshqarish instituti (PMI) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra, davlat sektorida [PMBOK, 2015], qurilish, mudofaa va avtomobilsozlik sohasida loyihalarni boshqarish bo‘yicha maxsus standartlar ishlab chiqildi va e‘lon qilindi. Loyiha boshqaruvini biznes boshqaruv usullari va vositalarining yagona tizimiga integratsiyalashuvini ishlab chiqish dasturlari[2]ning yaratilishi, endilikda pul oqimlarini samarali tashkil etish bo‘yicha uslubiy asoslarni ham takomillashtirishni dolzarb masalaga aylantirmoqda..

MUHOKAMA. Loyiha boshqaruvida pul oqimi, bu pul mabla‘larining loyiha maqsadlarini ta‘minlashga qaratilgan kirimi hamda chiqimi, ya‘ni sarflanishi tushuniladi. Xususan, loyiha boshqaruvining joriy davrida pul mablag‘lari kirimi loyiha egalari hamda tashabbuskorlarining ichki imkoniyatlari hisobiga jalb qilingan pul mablag‘lari, bank kreditlari, byudjetdan olinadigan hamda xorijiy va mahalliy investorlar mablag‘lari tashkil etsa, chiqimi loyihani amalga oshirishda zarur bo‘lgan xom-ashyo materiallar, yarim tayyor fabrikalar, bajarilgan ishlar va ko‘rsatilgan xizmatlar uchun, ishchi-xodimlarning mehnatiga haq to‘lash uchun to‘langan pul mablag‘lari summasi, shuningdek, belgilangan soliqlar hamda majburiy yig‘malar uchun to‘langan mablag‘lar summalari, byudjetga jismoniy shaxslar daromad solig‘ini to‘lash, kasaba uyushmasiga ajratmalar, loyihani amalga oshirish uchun zaruriy fondlarga, investorlarga qilingan to‘lovlar, jalb qilingan bank kreditlarining jadvalga asoslangan asosiy va foiz to‘lovlari uchun qilingan sarflar tashkil etadi.

Pul oqimining yuqoridagi keltirilgan tarkibiy tasnifidan ko‘rinadiki, ushbu jarayon nafaqat murakkabligi, balki, samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun uzluksiz tahlil qilib borishni zaruratga aylantiradi.

NATIJA. Loyiha boshqaruvida pul oqimlarini tahlil qilishning to‘g‘ri va egri usullari mavjud. To‘g‘ri usul - loyiha boshqaruvida “pul mablag‘lari harakatini ijobiy va salbiy farqlanishlarini aniqlashning kassa usulida hisob-kitob qilinishidir”[3].

Pul mablag‘larini to‘g‘ri usulda tahlil etishning metodologik asosi balans usuli hisoblanadi. Uning mazmunini quyidagilar tashkil etadi:

-pul qiymatliklarining davriy qiymatini hisobga olmaslik;

-pul mablag‘larini qoldiq qismini aniqlashda bog‘lanishlar quyidagi tenglikka teng:

$$\mathbf{PMdb + PMk - PMch = PMdo}$$

Bu yerda: PMdb, PMdo - pul mablag‘larining davr boshi va oxiriga qoldig‘i;

PMk-pul mablag‘lari kirimi;

PMch-pul mablag‘lari chiqimi.

To‘g‘ri usulda tahlil etishning o‘ziga xos qulaylik va imkoniyatlari mavjud bo‘lib, uning asosini buxgalteriya hisobi schetlaridagi ma’lumotlar asosida pul mablag‘larining kirimi va chiqimini hisoblashni nazarda tutadi. Ya’ni, joriy manbasi buxgalteriya hisobining schetlar rejasidagi axborotlar hisoblanadi. Pul mablag‘lari schetidagi debit va kredit aylanmalari hajmi tahlilning zaruriy manbasi hisoblanadi. Barcha schetlar bo‘yicha debit va kredit aylanmalari hajmi faoliyat turlari bo‘yicha qayta tarkiblanadi.

To‘g‘ri usulda pul mablag‘larini tahlil etish quyidagi savollarga aniq javob topish imkonini beradi [4]:

-joriy faoliyatdan keladigan pul mablag‘larini faoliyat uzluksizligini va rejalashtirilgan investitsion faoliyatni taminlashga yetarlimi yoki yetishmasligini baholash;

-moliyaviy faoliyatdan keladigan pul mablag‘larining balanslangan sifatiga erishish uchun qancha mablag‘ kerakligini hisoblash;

-asosiy, investitsion va moliyaviy faoliyatdan xarajatlar va ularning kelish manbalarini korxonada bo‘yicha jamlangan holda baholash;

-pul mablag‘lari kirimi va chiqimining ularning davr oxiriga qoldiq summalariga qay darajada ta’sir etishini baholash;

-faolit turlari bo‘yicha pul mablag‘lari tarkibiga, har bitta faoliyat turi bo‘yicha sof pul mablag‘lari sof kirimi (chiqimi)ni baholashga imkon beradi.

Loyiha boshqaruvida joriy faoliyatdan sof pul mablag‘lari kirimi (chiqimi)ning ijobi va salbiy holatlari kuzatiladi.

Ijobiy holat - korxonada faoliyatining va kelgusidagi rivojlanish strategiyasining o‘z mablag‘lari hisobiga to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilganligidan dalolat beradi. Investitsion faoliyatdan pul mablag‘larining salbiy holati uzoq muddatli aktivlarga investitsiya kiritish holatlarida kuzatiladi. Bu holat joriy davr bo‘yicha xarajatlarni ko‘paytiradi va kelgusi davrlar bo‘yicha pul tushumlarining oshishiga olib keluvchi holat sifatida baholanadi, qachonki pul oqimining samaradorligi va natijaviyligida strategik qarorlar to‘g‘ri belgilangan bo‘lsa. Moliyaviy faoliyatdan pul mablag‘larining sof harakatida ijobiy holat korxonaning kengaytirilgan faoliyatini tashqi manbalar hisobiga moliyalashtirilayotganligini bildiradi. Yuqoridagilarni aks salbiy holatni ifoda etadi.

Egri usulda pul mablag‘larini tahlil etishning axborot ta‘minoti sifatida buxgalteriya balansi, metodologiya asosi tahlilning balans usuli hisoblanadi.

Mazkur usulda pul mablag‘larining kirimida balans passivi moddalarining o‘sishi va aktiv moddalarning kamayishi, pul mablag‘lari chiqimida balans aktiv moddalarining ko‘payishi va passiv moddalarining kamayishini xarakterlaydi.

Pul mablag‘lari ko‘payishida asosiy manba loyiha bo‘yicha joriy davr foydasi va amortizatsiya ajratmalari hisoblanadi.

XULOSA. Loyiha boshqaruvida pul oqimining samarali tashkil etilishi yuzasidan qarorlar qabul qilishda pul mablag‘larining kirimi va chiqimini uzluksiz tahlil qilib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki, mavjud amaliyotda loyiha tuzilishi davrida pul oqimining samaradorligini oldindan aniqlashning diskontlash konsepsiyasi hamda diskontlanmagan konsepsiyasi yordamida pul oqimi samaradorligini bashoratlash bilan cheklanib qolmasdan, tom ma‘noda pul mablag‘larining harakati natijalarini loyiha amalga oshirilayotgan joriy davrda ham tahlil qilib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi 2022 yil 28 yanvardagi PF–60-son Farmoniga 1-ilova. www.lex.uz.

2. O.Sh.Mamanazarov. Loyiha boshqaruvi. O‘quv qo‘llanma. –T.: Ijod Preess. 2019. 26-b.

3. Raximov M.Y. Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili.T.: Moliya –iqtisod, 2015.-316 b.

4. K.R.Subramanyam. FINANCIAL STATEMENT ANALYSIS, ELEVENTH EDITION. Published by McGraw-Hill Education, 2 Penn Plaza, New York, NY 10121. Copyright © 2014 by.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924079>

ISSUES OF UZBEKISTAN'S ACCESSION TO WTO AND ENHANCING INTERNATIONAL TRADE

Nuriddin R. Odinaev

Economics in the field of ICT department,
Tashkent University of Information Technologies named after
Muhammad al-Khwarizmi
Tashkent, Uzbekistan

odinayevnuriddin9998@gmail.com

Abstract: *It is devoted to the study of the legal aspects of the membership of the Republic of Uzbekistan in the World Trade Organization. Comparatively, the WTO membership experience of other countries is analyzed, as well as the opportunities of the WTO regulatory framework to ensure gradual membership of the Republic of Uzbekistan, taking into account national interests. The fundamental results of the study are of practical interest, taking into account the policy of liberalization of foreign economic activity, expansion of export potential and further improvement of customs administration in the Republic of Uzbekistan.*

This article presents a report of studies focused on the accession of the Republic of Uzbekistan to the World Trade Organization and the problems that may arise in this process. In it, the importance, advantages and stages of implementation of the foreign trade policy of our country and the issues of its improvement, and the creation of a favorable environment for the production of competitive goods and services that meet international standards, as well as the emergence of relations related to the problems that arise in the process of international trade development and Scientific and practical proposals and recommendations were given on compliance with the requirements of regulatory documents regarding the necessity of measures against it.

Keywords—*Foreign trade policy, export, re-export, customs seal, descriptive methods, non-descriptive methods, international standards, World Trade Organization.*

Introduction

It is known that the World Trade Organization is an influential international organization that promotes interstate trade in many directions. 95 percent of world trade is accounted for by its 164 member countries.

As a result of the creation of a stable economic system in our country, the improvement of foreign trade relations, the scope of international trade relations is expanding. . At the moment, it can be seen that our country's relations with the international trade organization are steadily developing and membership in this organization is at the stage of negotiations. This creates a basis for further strengthening the position of our country in the world economy while developing the economy of our republic and increasing the volume of foreign trade.

According to the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 24, 2018 "On approval of the composition of the interdepartmental commission on working with the World Trade Organization", the multilateral membership of our country in the World Trade Organization (WTO) profile works are being carried out.

On February 4, 2020, the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev held a meeting on the issues of deep processing of agricultural products and improving the quality of food products. Also, at this meeting, it was said that our export goods do not meet WTO standards, and it is difficult to check imported goods when they arrive. [1].

After all, when such solutions and assistance are ready for us, it is necessary to make a fair assessment of the situation and start economic, political and legal negotiations on joining the WTO.

Today, one of the most important factors for increasing the economic potential of the Republic of Uzbekistan, the production of import-substituting goods, and the production of competitive goods for export is the attraction of investments.

The purpose of the study is to develop a scientific proposal and practical recommendations aimed at developing the mechanisms of Uzbekistan joining the World Trade Organization and improving foreign trade operations.

The aim and objective of the research. The organization aims to ensure the economic development of its members and improve people's lives through the regulation of free and competitive trade in practice. This fully corresponds to the goal of economic development in Uzbekistan. The main problem of this research work is the membership of the Republic of Uzbekistan in the World Trade Organization and the identification of economic and legal problems that arise in this process and their analysis, Uzbekistan's membership in the WTO and member states. It is to identify, analyze and develop measures to solve the obstacles in the improvement of foreign trade processes. In addition, it is necessary to develop proposals and recommendations on measures to solve these problems.

Materials and Methods

The process of becoming a member of the World Trade Organization is difficult and takes a long time. In the first stage, the heads of government of countries wishing to join the WTO submit an application granting the right to observe the WTO. In doing so, the government presents the full coverage of the country's trade and economic policy in its memorandum to the WTO. This memorandum will form the basis for a full study of the accession requests. After that, a working group on WTO applicant countries will be formed. At the working group meetings, the applicant government conducts bilateral and multilateral negotiations with the governments of interested member countries in order to clarify their rights and obligations regarding trade in goods and services. As a result of the negotiations, the country entering the WTO will give specific tariffs that must be implemented in the trade of goods and services and cannot be changed. By studying the applicant country's trade regime and negotiating market access, the working group develops the main conditions of accession and, based on the meeting, prepares a decision on the country entering the WTO, and these documents are presented to the general council or ministers. will be presented for approval at the conference. The decision to join is considered signed if 2/3 of WTO members vote. A WTO member country will have to accept and implement the agreements covered by the Uruguay Round.

Liberalization and ensuring fairness of international trade is one of the important tasks of the WTO.

World trade organization performs the following functions:

- implementation and control of agreements;
- organization of forums for conducting mutual negotiations;
- settlement of trade disputes;
- providing information on the implementation of the trade policy of different countries;
- creating conditions for coordinating the activities of countries in the development of global economic policy;
- providing technical assistance to developing countries.

Based on its development, the global trade organization conducts:

- the most favorable regime - one of the member countries applies equal conditions to other members as trading partners. If a country gives opportunities to another trading partner, then such a regime must be applied to other WTO member countries;
- trade partners of the country - trade partners of the country, food products and trade.
- elimination of trade barriers - gradual elimination of existing trade barriers through negotiations;
- preemptive trade - investors, companies and governments must ensure that trade barriers are not unjustified, and market liberalization structures are "bound" to the WTO;
- ensuring normal tolerance - paying for "fairness" activities in international trade, such as subsidizing and dumping exports of WTO products;
- Sufficiently favorable conditions for developing countries are provided for - providing transitional and special regimes to developing regions.

In the first years of its activity, the World trade organization carried out work in the following direction.

The World Trade Organization, the International Chamber of Commerce, the United Nations Conference on Trade and Development, the World Bank for Development and Reconstruction, the US Tariff Commission, and various scholars have different approaches to categorizing notary styles. The UN Conference on Trade and Development divides notarial methods (notarial restrictions) in foreign trade into the following categories, and it generally corresponds to the classification of the WTO:

- a) paratariff methods;
- b) price control measures;
- c) financial measures;
- d) quantitative control measures (quotation);
- e) automatic licensing measures;
- f) monopolistic measures;
- g) technical measures.

The main place in the regulation of foreign trade operations is occupied by tariff methods, in particular, the import customs tariff. By its very nature, import customs tariffs consist of four main interconnected elements:

- to the system (nomenclature) of the category of goods imported into the country;
- the content of the paste. It is usually implemented on the basis of the "Harmonized Commodity Description and Coding System" developed by the Customs Cooperation Council and recognized in the WTO/GATT system. In most cases, it is simply "External economic activity commodity nomenclature";
- methods of determining the customs value and customs collection procedure.

Thus, foreign trade regulation methods include highly complex and interrelated rules and procedures, as well as measures in different directions. The extent to which tariff and notarial methods are used in foreign trade depends on the foreign trade policy of the respective country.

Membership in the World Trade Organization brings economic benefits to member countries. The positive aspects of being a member of the organization are as follows:

- first of all, economic interest creates conditions for removing barriers to mutual product exchange;
- has a positive effect on the social and political situation in the country in exchange for the peaceful resolution of economic disputes;
- motivates the improvement of the standard of living of the population, creates an opportunity for people to consume quality products;
- liberal trade increases the income of the country and individual citizens;
- has a positive effect on employment;
- reduces excess cost in trade;
- it serves to reduce the cost of national products at the expense of exported products, giving consumers a choice;
- increases the volume of national production, increases money inflows to the budget;
- commodity exchange contributes to the development of technologies.

According to the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 24, 2018 "On approval of the composition of the Interagency Commission on working with the World Trade Organization", many profile works are being carried out.

The main tasks of this commission are as follows:

- Coordination of the activities of ministries, agencies, institutions and organizations on the preparation of the memorandum and other documents on the foreign trade regime of the Republic of Uzbekistan in accordance with the current procedures for entering the WTO;
- Analysis of regulatory legal documents of the Republic of Uzbekistan for the purpose of coordination and coordination with the rules and principles of the WTO;
- Coordinating work on obtaining and using technical assistance from the WTO, other international organizations and foreign countries on WTO membership issues;

- Heads of representative offices of WTO member countries, this organization to provide the secretariat with constant information about the state of legislation, economy and economic reforms in the Republic of Uzbekistan.

In accordance with the tasks assigned to it, the commission operates in the following order:

collects information, summarizes and prepares materials for the preparation of the memorandum on the foreign trade regime of the Republic of Uzbekistan;

informs the heads of representative offices of WTO member states, the secretariat of this organization about the current state of legislation and economy of the Republic of Uzbekistan;

ensures the development of draft legislation of the Republic of Uzbekistan in order to align and coordinate the national legislation with the principles and rules of the WTO;

prepares information and comments on development trends and prospects of international trade, foreign economic activities of other countries;

makes proposals on the participation of representatives of the republic in the work of the WTO, is to conduct business relations with the secretariat of this organization.

In turn, the commission is given the following powers to successfully organize its activities:

- to receive information, statistical, analytical and other materials necessary for the performance of their duties from ministries, agencies, concerns, associations;

- To attract specialists of ministries, departments, institutions and organizations, their leaders, as well as well-known researchers and scientists, including foreigners, in accordance with the agreement of the issues within the competence of the commission;

- at the same time, in order to quickly resolve issues, the Commission may establish working groups, the personnel of which is approved by the Chairman of the Commission;

- holding conferences, in particular, international seminars, meetings dedicated to WTO activities and the Republic of Uzbekistan's entry into it;

- Taking into account the interests and requirements of the WTO, participation as a customer in the publication of information and analytical materials, reviews,

general and branch references and booklets in European languages about the current state of the legislation and economy of the Republic of Uzbekistan.

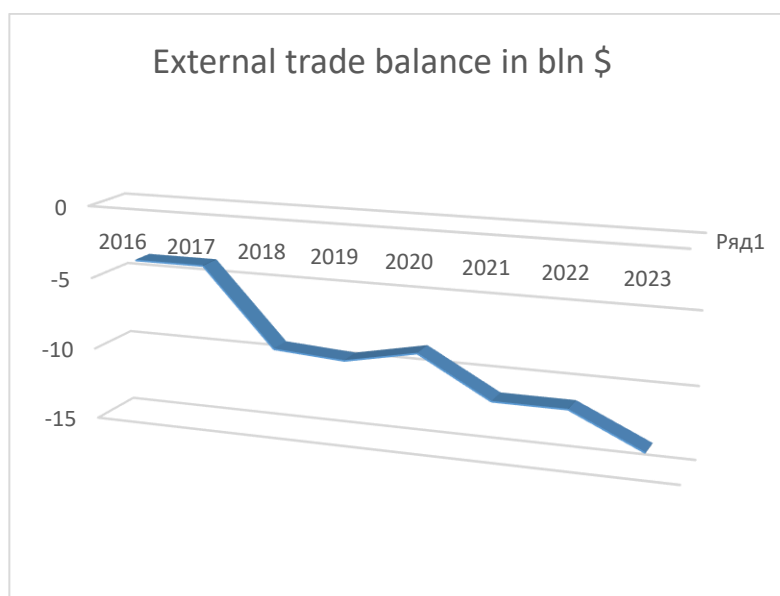
Membership in the organization paves the way for participation in various international organizations and agreements that shape new standards and regulations for new products and services. It allows to further improve the production conditions of the products exported to the countries of the world in our country.

RESULTS

The reforms carried out in our country serve the rapid growth of trade relations with foreign countries. In particular, the decisions taken to increase the country's export potential will allow local companies to gain more experience in foreign markets. Ultimately, they will have a competitive advantage in world trade.

According to the groups of countries, the largest volume of foreign trade falls on the CIS countries – \$19.2 billion, of which the EAEU countries – \$17.1 billion, trade turnover with other countries amounted to \$30.8 billion, including with the EU countries – \$4.5 billion.

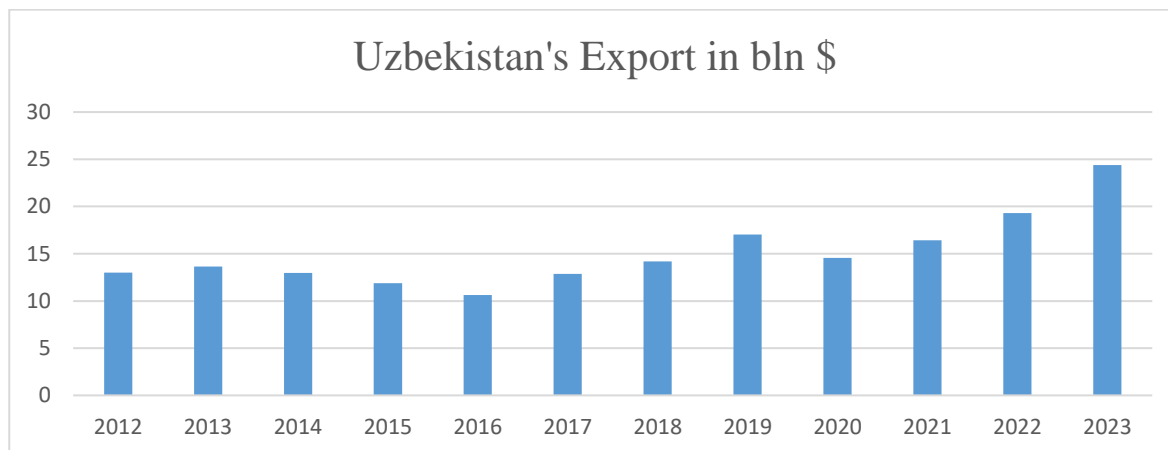
1-diagram. Trade balance of Uzbekistan for 2012-2023

Source. The graph was created by the author based on data from **Tradingeconomics.com.**

In 2021, Uzbekistan exported a total of \$14.7B, making it the number 81 exporter in the world. During the last five reported years the exports of Uzbekistan have changed by \$7.31B from \$7.37B in 2016 to \$14.7B in 2021.

2-diagram. Export of Uzbekistan for 2012-2023 (bln \$)

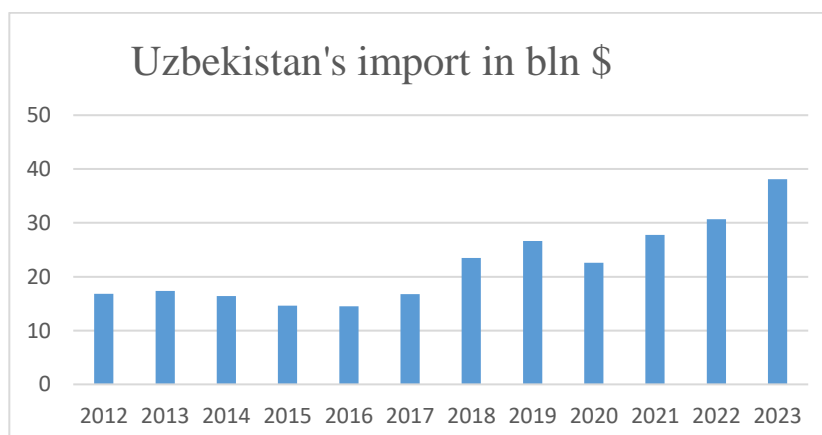

Source. The graph was created by the author based on data from **Tradingeconomics.com.**

The most recent exports are led by Gold (\$4.53B), Non-Retail Pure Cotton Yarn (\$1.61B), Refined Copper (\$741M), Petroleum Gas (\$722M), and Radioactive Chemicals (\$407M).

The most common destination for the exports of Uzbekistan are Switzerland (\$2.4B), China (\$1.94B), United Kingdom (\$1.88B), Russia (\$1.71B), and Turkey (\$1.68B).

3-diagram. Imports of Uzbekistan for 2012-2023 (bln \$).

Source. The graph was created by the author based on data from **Tradingeconomics.com.**

Directions for increasing the volume of international trade of Uzbekistan and prospects for the development of trade relations.

Participation of Uzbekistan in the GSP+ program. The number of goods that Uzbek manufacturers can export duty-free to EU countries will be increased to 6,200. According to the main GSP+ system of Uzbekistan, 3,000 goods can be exported to the European Union without customs fees and 3,200 goods at reduced rates. The GSP+ scheme is designed to help developing countries meet the special burdens and obligations arising from the ratification and effective implementation of 27 key international conventions on human and labor rights, environmental protection and good governance. developed. This will be done by ensuring the complete elimination of over 66% of tariffs covering a wide range of products, such as textiles, agriculture and food products, and fisheries. The new GSP regulation provides for continuous monitoring of the obligations of GSP + beneficiaries. Once a country is granted GSP+, the Commission and the European External Action Service (EEAS) must monitor compliance with their obligations, namely:

- Continue to ratify international conventions covered by GSP +; ensuring their effective implementation; compliance with reporting requirements; acceptance of continuous monitoring in accordance with conventions; and Cooperate with the Commission and provide all necessary information.

The number of goods that Uzbek manufacturers can export duty-free to EU countries will be increased to 6,200. According to the main GSP+ system of Uzbekistan, 3,000 goods can be exported to the European Union without customs fees and 3,200 goods at reduced rates.

Within the framework of cooperation with the WTO, Uzbekistan has started the process of providing answers to questions sent by member countries. The questions were related to price regulation, demand for foreign currency, regulation of entry of foreign goods and services to the market of Uzbekistan, regulation of customs duties and other topics. In 2019, working groups of some ministries and agencies were formed in accordance with the recommendations of the Secretariat of the Interdepartmental

Commission on working with the WTO. These groups are working in the following directions:

- Preparation of information on issues of sanitary and phytosanitary measures, technical barriers to trade; Preparation of information on agricultural support and export subsidies;
- Preparation of information on political measures affecting trade services;
- Preparation of information within the framework of the WTO agreement on trade aspects of intellectual property rights; Preparation of proposals for tariff reductions and obligations in the field of services;
- Bringing the existing legal documents in Uzbekistan into a state that meets the requirements of the WTO;
- To carry out studies on assessing the impact of Uzbekistan's WTO membership on various sectors of the economy.

One of the main aspects of regulation of foreign economic activity is regulation of import of goods. Regulation of import of goods in Uzbekistan is carried out through various means. Among them, import duties and tariffs, quotas and licensing, are the means of internal taxation of imports. The main tool is import customs duties. Currently, the tariff of import customs duties introduced in the Harmonized System by the World Customs Organization is in practice in Uzbekistan since January 1, 2002. Three types of customs duties are applied by the government:

- 1) ad valorem is calculated as a percentage of the customs value of goods;
- 2) specific, it is calculated in relation to the number of imported goods;
- 3) generalized, includes both types listed above.

Import customs duty rates are mainly grouped into four levels: 0%, 5%, 10% and 30% are calculated with ad valorem rates compared to the customs value of the goods. In this case, local producers are protected.

1-Table. Uzbekistan's exports, imports and foreign direct investments in 2012-2023 (in bln \$).

Year	Import	Export	Foreign Direct Investment
2012	16.85	13.01	0.74
2013	17.37	13.63	0.69
2014	16.42	12.97	0.81
2015	14.64	11.87	1.04
2016	14.52	10.62	1.66
2017	16.78	12.88	1.8
2018	23.46	14.19	0.62
2019	26.62	17.03	2.32
2020	22.6	14.55	1.73
2021	27.79	16.44	2.1
2022	30.67	19.31	2.53
2023	38.14	24.4	2.15

Source. The graph was created by the author based on data from Tradingeconomics.com.

Using the data of Table 1, in Excel we can make a linear correlation of foreign direct source investments with export and import indicators.

2-table. Linear correlation of foreign direct investments with export indicators.

	<i>Export</i>	<i>Foreign Direct Investment</i>
<i>Export</i>	1	
<i>Foreign Direct investment</i>	0.645935	1

According to the correlation analysis conducted to determine the degree of correlation between export and direct foreign investment, the correlation coefficient is equal to 0.64. If we conclude from this, the correlation between export and direct foreign investment is significant, that is, the scope of influence of one for the other is significant.

3-table. Linear correlation of foreign direct investments with import indicators.

	<i>Imports</i>	<i>Foreign direct investments</i>
<i>Imports</i>	1	
<i>Foreign direct investments</i>	0.658116	1

According to the correlation analysis conducted to determine the degree of correlation between import and direct foreign investment, the correlation coefficient is equal to 0.66. If we conclude from this, the correlation between import and direct foreign investment is significant, that is, the scope of influence of one for the other is significant.

Using the data of Table 1, in Excel we can make a linear regression of foreign direct source investments with export and import indicators.

4-table. Linear regression of foreign direct investments with export indicators.

RESULTS					
<i>Regression statistics</i>					
Multiple R	0.645				
R-square	0.417				
Normalized R-square	0.352				
standard error	2.011				
Observations	11				
Analysis of variance					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	26.074	26.074	6.443	0.031
Residual	9	36.419	4.046		
Total	10	62.494			

Based on the results of the regression analysis in Table 4, the regression equation for the effect of foreign direct investments on the amount of exports is as follows.

$$y = 0.0791x + 10.272$$

Based on the regression equation, the export volume increases by 0.079 units due to the inflow of 1 unit of foreign direct investment.

5-table. Linear regression of foreign direct investments with import indicators.

RESULTS					
<i>Regression statistics</i>					
Multiple R	0.645				
R-square	0.417				
Normalized R-square	0.352				
standard error	2.011				
Observations	11				
Analysis of variance					
	<i>Df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	26.074	26.074	6.443	0.0313
residual	9	36.419	4.046		
Total	10	62.494			

Based on the results of the regression analysis in Table 5, the regression equation for the effect of foreign direct investments on the amount of exports is as follows.

$$y = 0.1831x + 11.549$$

Based on the regression equation, the export volume increases by 0.18 units due to the inflow of 1 unit of foreign direct investment.

Conclusion

In world practice, there are tariff and notarial methods of regulating foreign trade operations, and the extent and extent of their application is determined by the main directions of foreign economic policy and foreign economic activity of each country.

According to the requirements of the WTO, it is desirable to regulate all foreign trade operations with the help of definitions, that is, on the basis of customs duties.

The World Trade Organization is a global arena where trade relations between countries are conducted and disputes are resolved. Today, 164 countries of the world are members of it. The UN regulates political relations between countries, and the World Trade Organization (hereinafter referred to as WTO) regulates trade relations between them.

In addition, Uzbekistan's membership in the organization is important for the reduction of high prices resulting from protectionist barriers and effective use of existing resources, strengthening of the competitive environment in the country, reduction of corruption and the legal entry of imported contraband goods into the country.

Membership in the organization paves the way for participation in various international organizations and agreements that shape new standards and regulations for new products and services.

It allows to further improve the production conditions of the products exported to the countries of the world in our country.

Summarizing the above-mentioned points, the following proposals can be put forward regarding the mechanism of the Republic of Uzbekistan's membership in the World Trade Organization, terms of cooperation and its effectiveness:

- To become a member of the World Trade Organization, first of all, rational use of the experiences of developing countries with economies similar to ours and Uzbekistan's close trade partners;
- Taking into account the recommendations of institutional organizations such as the World Bank, the International Monetary Fund in ensuring the commonality of the mechanisms of Uzbekistan's foreign trade and the normative legal documents of the WTO;
- Gradual liberalization of foreign trade regulatory system in Uzbekistan, support of export and import based on objective factors and complete abandonment of bureaucratic control;

- To ensure the transparency of the activities of the "Interagency Commission" on the coordination of the processes of Uzbekistan's membership in the World Trade Organization and to announce the results to the general public on the basis of reliable information;
- Solving the problems of international trade and WTO membership by training intellectually competent personnel in the conditions of the coronavirus pandemic.

REFERENCES

- [1] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-4947 "On the Strategy of Actions for Further Development of the Republic of Uzbekistan" for 2017-2021. Collection of legal documents of the Republic of Uzbekistan, February 7, 2017, No. 6, Article 70.
- [2] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan on April 10, 2012 No. PF-4434 "On additional measures to encourage foreign direct investment." Meeting of the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on the issues of further development of clusters in agriculture on Tuesday, February 4.
- [3] . Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Senate and the Legislative Chamber of the Oliy Majlis, December 28, 2018.
- [4] Ali Salim, Mohammad Reza Razavi, Masoud Afshari-Mofrad, Foreign direct investment and technology spillover in Iran: The role of technological capabilities of subsidiaries, *Technological Forecasting and Social Change*, Volume 122, 2017, Pages 207-214, ISSN 0040-1625, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.09.012>. (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162515002747>)
- [5] Liu Wang, Stock Market Valuation, Foreign Investment, and Cross-Country Arbitrage, *Global Finance Journal*, Volume 40, 2019, Pages 74-84, ISSN 1044-0283, <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2018.01.004>. (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1044028317302764>)..
- [6] OECD International direct Investment statistics database. 2023 y..

[7] Annual national accounts: Gross domestic product, OECD National Accounts Statistics database. 2023 y.

[8] www.lex.uz (National database of legal documents);

[9] www.cbu.uz (Central Bank);

[10] <https://www.moody.com/researchandrating?lang=en&cy=aus>

[11] <https://www.worldbank.org>

[12] www.tradingeconomics.com

[13] <http://www.doingbusiness.org>

[14] <http://weforum.org>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924081>

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING AXLOQIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHDA ABDULLA AVLONIYNING PEDAGOGIK IJODIDAN FOYDALANISH

Yo‘ldosheva Nilufar

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti 202-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: **M.A. Hamrayev**

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

E-mail: m.a.hamrayev@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola buyuk ma‘rifatparvar davlat arbobi Abdulla Avloniyning yuksak tarbiyaviy asarlarining boshlang‘ich sinf o‘quvchilari axloqiy fazilatlarini shakllantirishdagi o‘rni. Adibning boy pedagogik merosi ta‘lim-tarbiya masalalarini rivojlantirish, uni o‘quvchilar qalbida shakllantirishda axloqiy va ma‘naviy barkamol tarbiyalashda milliy maktab va qimmatbaho manba bo‘lib xizmat qilganini o‘rganib chiqish davr talabiga aylanmoqda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarimizning axloqiy sifatlarini, xususiyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda Abdulla Avloniyning pedagogik faoliyatidan, ijodidan hamda qarashlaridan foydalanish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, pedagogika, ta‘lim, axloq, madaniyat, jadid, ma‘naviy tarbiya, ma‘rifat, madaniyat, darslik.

Аннотация: В данной статье речь идет о роли великих просветительских произведений великого государственного деятеля Абдуллы Авлони в формировании нравственных качеств учащихся младших классов. Требованием современности становится изучение того факта, что богатое педагогическое наследие писателя послужило национальной школой и ценным ресурсом в разработке образовательных вопросов, в формировании нравственного и духовного воспитания в сердцах учащихся. Обсуждалось использование педагогической деятельности, творчества и взглядов Абдуллы Авлони в формировании нравственных качеств, характеристик и мировоззрения.

Ключевые слова: Начальный класс, педагогика, образование, нравственность, культура, современность, духовное образование, просвещение, культура, учебник.

Abstract: *This article is about the role of the great educational works of the great enlightened statesman Abdulla Avloni in the formation of moral qualities of elementary school students. It is becoming a demand of our time to study the fact that the rich pedagogical heritage of the writer served as a national school and a valuable resource in the development of educational issues, in the formation of moral and spiritual education in the hearts of students. the use of pedagogical activity, creativity and views of Abdulla Avloni in the formation of moral qualities, characteristics and worldview was discussed.*

Key words: *Primary class, pedagogy, education, ethics, culture, modernity, spiritual education, enlightenment, culture, textbook.*

Fikr tarbiyasi eng kerakli ko'p zamonlardan beri taqdir qilinub kelgan muallimlarning diqqatiga suyalgan muqaddas bir vazifadur.

(Abdulla Avloniy).

Hayot olamida, shubhasiz, tarbiya singari insoniyatga ta'sirli narsa yo'qdir. Shu sababdan qadimdan mashhur donishmandlar tarbiya to'g'risida qimmatli fikrlarni yozib qoldirganlar. Yoshlar tarbiyasi, ularni ilmi va har tomonlama etuk qilib voyaga etkazish barcha zamonlarda muhim vazifa hisoblangan. Mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan bunday nodir asarlar o'sib kelayotgan yosh avlodni salbiy illatlardan asrab, axloqan pok, haqiqiy inson bo'lib etishishlariga undagan. Ajdodlarimiz asrlar davomida sevib mutolaa qilgan "Pandnoma", "Siyosatnoma", "Qobusnoma", "Axloqi muhsiniy", "Axloqi jaloliy", "Axloqi nosiriy", "Qonuni hikmat", "Nigoriston", "Bahr al-ulum", "Kachko'li sultoniy", "Jovidoni xirad", "Bistu se hikmat", "Hikoyoti dilpisand", "Odob as-solihin", "Turkiy "Guliston" yoxud axloq" singari asarlar shular jumlasidandir. Ushbu nodir asarlarda avval axloq-tarbiyaga oid biror so'z va tushunchani izohlab, keyin unga o'quvchi amal qilish uchun naqliy va axloqiy dalillar keltiradi. Umuman ularning mazmun-mundariyasi, ularda ilgari surilgan ilg'or g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Har bir millatning o'z ma'naviy qiyofasi mavjud. Bugungi kunda har tomonlama taraqqiy topib borayotgan jamiyatimizda ma'naviyatni yuksaltirish yuksak vazifalardan biridir. Ma'naviyatimizni yanada rivojlantirishda esa millatimiz tarixini,

ma'naviy qiyofasini o'zida badiiy aks ettirgan tarixiy badiiy hamda ilmiy asarlarning ahamiyati va o'rni beqiyosdir. Abdulla Avloniyning maktab uchun yaratgan to'rt qismdan iborat „Adabiyot yoxud milliy she'rlar” hamda „Birinchi muallim”, „Turkiy guliston yoxud axloq”, „Ikkinchi muallim”, „Maktab gulistoni” kabi darsliklari ham xarakterli bo'lib hisoblanadi. Bu asarlardagi mukammal fikrlarning g'oyaviy to'liqligi, ta'lim-tarbiya tizimiga va tushunchalariga doir fikrlarning ilmiy-nazariy asoslanganligi yuqoridagi fikrlarimiz dalilidir. boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida kitobxonlik yoki she'riyat kechalarini targ'ib etishda ham Avloniyning asarlari qo'l keladi. Ma'lumki, o'quvchilar nutqini rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish ona tili o'qish savodxonligi darslarining asosiy vazifasi, ta'limiy vosita vazifasini bajaruvchi ma'lum bir asar voqealari ifodali o'qish orqali o'quvchi ko'z o'ngida gavdalantirilgan. Abdulla Avloniy o'quvchining savodini chiqarishga qanchalik e'tibor qaratgan bo'lsa, asarlarni tushunib, ifoda bilan o'qishiga, badiiy asarni his qilishiga shunchalik ko'p diqqatini qaratgan. Dars jarayonida o'quvchilarning xor bo'lib o'qishlarini ta'minlagan, mashqlar o'tkazgan. Avloniyning o'zi dars jarayonida dirijyor sifatida namoyon bo'lgan. Chunki Avloniy dirijyorlik san'atidan ham xabardor edi. Ifodali o'qishning turli shakllari mavjud bo'lib, ulardan biri deklamatsiya qilib o'qishdir. Abdulla Avloniy chin ma'noda muallim milliy maktab tizimini va yaratgan asarlarining millatimizga ravnaqi uchun o'z hizmati ko'rsatyapti.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish bandida ham xalqimizning ma'naviyatini yaxshilash haqida so'z borgan. Xalqimizning dunyoqarashini yillar davomida ma'naviyatni yaxshilashda buyuk pedagog olimlarimizning asarlaridan va pedagogik qarashlaridan foydalanish juda ahamiyatli hisoblanadi. Bizdan oldingi asrda yashagan insonlarning ma'naviyatini jadid olim va pedagoglarimiz tomonidan shakllantirilib borilgan. Ushbu pedagog olimlarning fikrlari hozirgi kun yoshlarining ma'naviyati uchun juda muhim. Jadid maktablari taraqqiyotining yangi davri – bunday maktablar uchun zamon talablariga to'la javob bera oladigan pedagoglar guruhini tarbiyalab yetishtirish, ilg'or pedagogik

texnologiyalarni o'zida mujassamlashtirgan darsliklar, o'quv qo'llanmalari yaratish, yangi texnik vositalar, ko'rgazmali qurollar ishlab chiqish XX arsning 10-yillaridan ko'zga tashlana boshladi. Buning uchun endi ushbu maktablarning nazariy asoslarini yaratish, yangi zamonaviy o'qitish usullarini ishlab chiqish va ulardan yosh avlod o'qituvchilarini bahramand qilish kerak edi. Mana shunday buyuk vazifani ado etish zamonasining ulug' mutafakkirlari Abdulla Avloniy hamda Abdurauf Fitratlar zimmasiga tushdi.

Abdulla Avloniyning pedagogika sohasidagi fikrlari: Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir.

Hayot yo'lida birinchi masala - maktab masalasidir.

Ushbu so'zlarida insonni kamol topishiga savod chiqarishiga yordam beradigan eng muhim narsa maktab ekanini, ta'kidlab o'tgan.

Jahonda bo'lmasa muallim agar,

Hayot ham bo'lmasdi go'zal bu qadar.

Avloniy ijodiy merosi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya g'oyasining targ'ibotchisidir. Uning asarlarida ilgari surilgan ta'lim-tarbiyaga oid fikrlar milliy ma'naviyatimiz rivojlanishida qimmatli bir manba bo'lib xizmat qiladi. Avloniy bola tarbiyasini uning odob axloqi haqida fikrni ilgari surdi. Avloniy bola tarbiyasini nisbiy ravishda 4 bo'limga ajratadi:

- ✓ Tarbiyaning zamoni.
- ✓ Badan tarbiyasi.
- ✓ Fikr tarbiyasi.
- ✓ Axloq tarbiyasi hamda uning ahamiyati xususida fikr yuritadi.

„Tarbiyaning zamoni” bo'limida tarbiyani yoshlikdan berish zarurligini bu ishga hammani: ota-ona, muallim, hukumat va boshqalarning kirishishi kerakligini ta'kidlaydi. Albatta xalqimiz orasida „Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” degan naql yuradi. Tarbiya xususiy ish emas, milliy ijtimoiy ishdir. Boshlang'ich sinflarda tarbiya darsi orqali vatanga sadoqat hissini, irodalilik, mafkuraviy immunitet, shuningdek ularning shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy, ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishi hamda

mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish va oshirish shu bilan birga ma'naviy tarbiyani amalga oshirishda o'z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga hurmat, atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatni kamol topishida ota-ona, tarbiyachi, o'qituvchi muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning mediamadaniyatini oshirishda tarbiyaning o'rni beqiyos albatta. Boshlang'ich 1-2- sinflar o'quvchilari uchun Vatan ona kabi tushunchasini tushuntirish bir muncha onson bo'lishi uchun uni o'ziga bo'lgan munosabatni, birinchi do'stlari, u boradigan bolalar bog'chasiga munosabati, ona va vatan kabi so'zlar chambarchas bog'likligi vatanni qanday bo'lmasin sevishni unga sodiq farzand bo'lishni birgina ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy aytgan so'zlaridan xulosa qilib tushuntirishimiz mumkin.

Abdulla Avloniyning ta'lim-tarbiya sohasidagi qarashlari o'zbek xalqining ruhiyati, turmush tarzi, milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog'langanligi adibning boy pedagogik merosi ta'lim-tarbiya masalalarini rivojlantirish, uni o'quvchilar qalbida shakllantirish-da axloqiy va ma'naviy barkamol yoshlarni tarbiyalashda milliy maktab va qimmatbaho manba bo'lib xizmat qilganini o'rganib chiqish davr talabiga aylanmoqda. Abdulla Avloniyning maktab uchun yaratgan asarlari va ularda axloq-odob tushunchalarining yoritilishi tarbiya masalasining ifodasi nafaqat badiiy, balki noyob tarixiy-pedagogik, ta'limiy va qomusiy yodgorlik hisoblanadi. Avloniy asarlari bilan yaqindan tanishar ekanmiz, yana bir bor shunga iqror bo'lamizki, uning asarlarida ifoda etilgan ta'limiy, tarbiyaviy g'oyaviy, falsafiy pedagogik hikmatlar o'zining hayotiy mazmuni bilan bizni bugun ham hayratda qoldiradi. Avloniy asarlarining tub ma'no-mohiyatini belgilab beradigan insonparvarlik, mehnatsevarlik, vatan- parvarlik g'oyalari va axloq-odob tamoyilida hozirgi zamon uchun ham behad ibratli bo'lgan saboqlar borligini alohida ta'kidlab o'tmoq joiz.

Xulosa qilib aytganda, Avloniy ijodiy merosi ma'naviy-ma'rifiy tarbiya g'oyasining targ'ibotchisidir. Uning asarlarida ilgari surilgan ta'lim-tarbiyaga oid fikrlar milliy ma'naviyatimiz rivojlanishida qimmatli bir manba bo'lib xizmat qiladi.

Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari yuqori sifatli ta'lim tizimini yaratishda katta muhimlikka ega bo'lib, o'quvchilarning o'rganish joylarida eng yaxshi imkoniyatlarni yaratishda yordam beradi. Uning prinsiplari o'quvchilarning shaxsiy va ma'naviy rivojlanishiga yordam beradi, ularning o'zining bahosini bilishini, insoniy xususiyatlarni tushuntirishni, o'rgangan bilimlarni amalda qo'llashga qaratilgan muvaffaqiyatli pedagogik usullardan foydalanishni o'zichiga oladi. Qo'shimcha ravishda, Avloniyning pedagogik qarashlari o'quvchilarning psixologiya, ijtimoiy fanlar va inson madaniyatining muhim masalalariga e'tibor beradi. Bugungi kunda, Avloniyning pedagogik qarashlari o'quv jarayoniga yordam beradi va talabalarning yaxshi rivojlanishini ta'minlaydi. Bu ulug' adib ijodi, amaliy faoliyati bugungi kun yoshlarimiz uchun ibrat maktabi, desak adashmaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir. "Xalq so'zi", 2017- yil 4-avgust
2. Shavkat Mirziyoyev. O'qituvchi va murabbiylar – yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir. O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi tabrigi," Xalq so'zi", 2020-yil 1-oktyabr. № 207. (7709) 3-bet
3. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. 2 жилдлик. 2-жилд. Тошкент "Маънавият" 2006.
4. Mamasoli Jumaboyev . O'zbek va chet el bolalar adabiyoti. Toshkent "O'ZBEKISTON" – 2003
5. N. Abdulahatov, O. Abubakirova "Aliomalar to'g'risidagi asotirlar" Farg'ona 2012 y.
6. H.T. Omonovva boshqalar "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" Darslik Toshkent - 2007.
7. M. Axmedjonov, B. Xo'jayev, Z. Hasanova. "Pedagogik mahorat". -Buxoro, 2008.
8. O. Suvonov, S. Astanova. "Pedagogik mahorat". -Guliston, 2016
9. Abdulla Avloniy.. Turkiy guliston yoxud axloq - Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2019. - 96 bet.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924087>

CHOICE OF MOTOR LOADS IN FITNESS EXERCISES

Mukhametov Akhmad Mukhametovich

Professor of the "Physical culture and sports activity" department

Tashkent State University of Economics

***Abstract.** The popularization of a healthy lifestyle, changes in the economic and social status of city residents have led to fundamental changes in the sphere of health events and services to the population. Mass physical culture has been replaced by modern health (fitness) centers operating in isolation from medical science, without medical supervision and medical care for the people involved.*

***Keywords:** fitness, health, method, technology, science.*

INTRODUCTION

Visitors to modern health centers are not only young, healthy, well-trained people, but also middle-aged and older people, often with health problems. For this contingent of people involved, properly selected health and training programs are of particular importance, the basis of which is the correspondence of the nature and magnitude of the loads used to the functional state of the body [1, 4].

MATERIALS AND METHODS

The analysis of the current situation and the forecast for the future regarding the health of the population unite the majority of experts in the opinion about the need to implement measures to counteract the deterioration of the health of the population. They are based on the idea of prevention as a multifactorial process that maintains and improves health [3].

In the studies of a number of authors confirming the health-improving effect of fitness, an increase in the level of physical performance during training was noted [2]. At the same time, there is no doubt about the pathogenic effect on the body of uncontrolled intense loads during fitness classes and the discrepancy between the nature of the loads (types of training) and the functional state of the body [4].

G.L. Apanasenko [2] and K.P. Levchenko [3], without questioning the benefits of fitness classes, repeatedly draw attention to the need for differentiated assignment of the nature and amount of physical activity to increase the effectiveness of classes and eliminate complications, focusing on the adequacy of the proposed health methods to the functional state of the body.

RESULTS AND DISCUSSION

Attention to the diagnosis and treatment of varicose veins of the lower extremities does not weaken. This is dictated by vital necessity. Suffice it to say that among the population of civilized countries, more than 20% suffer from varicose veins of the lower extremities. In Belarus, about 2 million people suffer from this pathology. The number of patients among the working-age population reaches 23.2%. It should be considered that such a high incidence is a social phenomenon in society. Any reasonable implementation of a rational method of prevention has a positive effect on the state budget. Prevention of varicose veins is based on eliminating risk factors (factors that lead to impaired venous outflow): combating excess weight, avoiding prolonged static loads, an active lifestyle, wearing low-heeled shoes, normalizing hormonal status for women (using micro-dosed oral contraceptives or refusing to use them), proper nutrition (the diet should be rich in fiber, vitamins C and P - you should eat more vegetables, fruits and berries), you should also combat factors that increase intra-abdominal pressure (constipation, difficulty urinating, tight clothing and underwear).

Dynamic work of skeletal muscles is one of the essential factors in the regulation of venous blood circulation. Active muscle contraction, emptying deep veins, creates conditions for the blood to move to the surface at the moment of muscle relaxation. On

the contrary, prolonged static tension, squeezing deep veins, impedes the outflow of blood from superficial veins and leads to their overflow. In this regard, even with minor varicose veins of the lower extremities, physical exercises in a standing position and with great tension are contraindicated, since they are accompanied by static effort of the leg muscles and an increase in intra-abdominal pressure. The relevance of this problem served as the basis for a differentiated choice of motor loads during fitness classes, taking into account the development of varicose veins of the lower extremities.

Musculoskeletal disorders (osteochondrosis, scoliosis) were the most common pathology and were observed in 56 people (68% of those examined with diseases).

Varicose veins of the lower extremities were observed in 18 women out of 82 examined with deviations in health, which amounted to 21.9%.

Excess body weight, determined by the body mass index (BMI) in the range of 25-30 kg / m², was observed in 26 people (24.7% of the total number of those examined), and obesity with a BMI of more than 30 kg / m² was detected in 17 people (16%). Thus, the problem of body weight control was very relevant. At the same time, the desire to lose weight, calling it the main goal of training, was expressed by about 54% of respondents (57 people out of 105 examined). According to the method of G.L. Apanasenko, the physical development of women was assessed: 43 people had it as "average" - 41% of the subjects, "below average" - 46 people (44%), and only 15% of the subjects (16 people) received the assessment "above average".

In addition, the most significant goals of the upcoming training from the point of view of those involved were determined, among which the most prevalent were weight loss (54%) and muscle mass increase (40%).

For an objective assessment of the effectiveness of the health-improving method in the experimental and control groups, the dynamics of the distribution of the achieved health levels was studied - below average, average and above average according to the results of repeated testing.

In two groups, compared to the initial data, the number of people classified as "above average" significantly (by 35%) increased due to a decrease in the subgroup

with "average" health reserves by 30% and "below average" - by 8%. The results of the repeated medical examination revealed that 15 women who were practicing according to the proposed method and had varicose veins of the lower extremities stopped complaining of fatigue, heaviness, paresthesia and dull pain in the legs, which can be interpreted as a pronounced positive trend and high efficiency of the proposed health-improving training method.

CONCLUSION

Thus, the proposed method of differentiated selection of physical loads is an objective way to increase the effectiveness of training and eliminate complications and a rational method of disease prevention.

REFERENCES

1. Muxamedovich, M. A. (2023). METHODOLOGICAL FEATURES OF TEACHING HIGH SCHOOL STUDENTS TO PRACTICE ATHLETICS. *International Journal of Pedagogics*, 3(05), 71-76.
2. Muxamedov, A. (2023). PROBLEMS AND SOLUTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND MASS SPORTS. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(2), 63-69.
3. Mukhametov, A. M. (2023). ENVIRONMENTAL THROUGH SPORTS TOURISM EVENTS IN STUDENTS PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CULTURE DEVELOPMENT. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(4 Part 2), 51-55.
4. Мухамметов, А.М. (2022). Научно-методические основы нормирования нагрузок в физкультурно-спортивном здравоохранении. *Евразийский научный вестник*, 8, 194-197.
5. Мухаметов, А. М. (2022). СПЕЦИАЛЬНЫЕ ЗНАНИЯ ПЕДАГОГА И ИХ МЕСТО В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ. *ЎТИМОЙЎ FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(5), 1-4.
6. Ahmad, M. (2022). Health Orientation as An Important Principle of the System of Physical Education. *Eurasian Scientific Herald*, 6, 84-87.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924093>

O‘QUVCHILAR IJTIMOIYLASHUVINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Pardayev Bekmurat

Nizomiy nomidagi TDPU,

Boshlang‘ich ta‘limda ona tili va uni o‘qitish metodikasi kafedrasida dotsenti

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещается проблема социализации личности, обсуждается роль социализации в развитии личности, факторы и этапы социализации. Также в статье описаны агенты социализации, их функции и роль в развитии личности, государства и общества.

Ключевые слова: социализация, факторы социализации, агент, этапы социализации, социальная среда, критерии социализации, первичные и вторичные агенты.

ANNOTATION

This article covers the problem of personality socialization, discusses the role of socialization in personality development, factors and stages of socialization. The article also describes the agents of socialization, their functions and role in the development of personality, state and society.

Keywords: socialization, factors of socialization, agent, stages of socialization, social environment, criteria of socialization, primary and secondary agents.

Jahonda bola huquqlarini himoya qilish, ularning har tomonlama uyg‘un rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, pedagog va ota-onalarning farzand ta‘lim-tarbiyasidagi majburiyatlarini oshirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda shaxs ijtimoiylashuviga ustuvor vazifa sifatida qaraladi. Bu xususida

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev “Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qandayinson bo‘lib kamolga etishi bilan bog‘liq. Bizning asosiyvazifamiz–yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iborat”,-deb ta’kidlaydi [1;2].

Ajdodlarimiz o‘tmishda shaxs ijtimoiylashuvining pedagogik-psixologik qonuniyatlarini alohida fan sifatida o‘rganmagan bo‘lishsada, ularning asarlarida mazkur holatlarning yoritilishi va tahlili kuzatiladi. Buyuk mutafakkir Forobiyinsonning shaxs yakka holda hech qachon asl ma’noda baxtli bo‘lolmasligi, uning ijtimoiytabiati xususida shunday yozadi: «Har bir inson o‘z tabiati bilan shunday tuzilganki, u yashash va oliy darajadagi yetuklikka erishmoq uchun ko‘p narsalarga muhtoj bo‘ladi; uning bir o‘zi bundaynarsalarni qo‘lga kirita olmaydi, ularga ega bo‘lish uchun insonlar jamoasiga ehtiyoji tug‘iladi»[2;159].

Hozirgi zamon fanida ijtimoiylashuv atamasi shaxsga nisbatan ilk bor amerika sotsiologi F.G.Giddingsning 1887-yilda nashr qilingan «Ijtimoiylashuv nazariyasi» asarida qo‘llanilgan. Ijtimoiylashuv Giddings nuqtai nazaricha, “inson materialini jamiyat hayotiga tayyorlashda individ xarakteri yoki ijtimoiy tabiatini rivojlantirishni anglatadi.

Ijtimoiylashuv bevosita joylardagi ijtimoiylashtirish agentlarining intellektual darajasi bilan belgilanadi, jarayonning ilmiy asosda tashkil qilinishi, avvalambor, shaxsning o‘zi, qolaversa, butun jamiyat manfaatlariga xizmat qiladi. Ma’lum bo‘ladiki, shaxs shakllanishi, rivojlanishida ijtimoiylashuv agentlarining muhim o‘rni mavjud.

Ijtimoiylashuv agentlari–bu o‘quvchini ijtimoiyrollarga o‘rgatishga mas’ul bo‘lgan insonlar toifasi. Ijtimoiylashuv agentlari o‘quvchining ijtimoiylashuvi vazifalarini anglab etishiga yordam beradi. Odatda ular birlamchi va ikkilamchi agentlar sifatida ikki toifaga ajratiladi. Birinchisi–bu o‘quvchining yaqinlari. Birlamchi agentlar muloqot uslubi va psixologik ta’sir doirasiga ko‘ra yaqin bo‘lib, ular o‘quvchida o‘z xarakteri hamda individual turmush tarzini shakllantirishga bevosita yordam beradi. Ular ota-onalar, qaerda istiqomat qilishidan qat’iy nazar qarindoshlari,

o'zi va ota-onalarining tanishlari, qo'shnilar, sinfdosh-tengdoshlari, o'qituvchi-tarbiyachi, murabbiylari, shifokorlar va boshqalar. Har bir agent uning oldiga qo'yilgan o'ziga xos muayyan ijtimoiyrol yoki vazifani bajaradi. Masalan, ota bolaning yaxshi, qulayyashashi uchun zarur bo'lgan vositalarni ishlab topsa, ona oilaning psixologik qulayligini ta'minlaydi, do'sti ko'makdosh, maslahatchi, himoyachi, o'qituvchi bilimi, darslariga mas'ul, shifokor salomatligi to'g'risida g'amxo'rlik qiladi.

V.P.Efroimson ota-onalarni asosiy ijtimoiylashtirish agentlari sifatida ko'radi. Uningcha, asosiy agentlar ijodkor shaxslar bo'lsa, bolalar ko'proq mustaqillik, ikkilanish va tavakalchilikka moyil bo'lishi, shuningdek asosiy agentlar intellektual kasb egalari bo'lishsa, bu kabi oila farzandlarining aksariyati umume'tirof etiladigan axloqiy standartlarga amal qiladigan shaxslar bo'lib etishadi(7;169).

Ikkilamchi ijtimoiylashuv agentlari boshlang'ich sinf o'quvchisi bilan bevosita muloqot va psixologik ta'sirda vaqt va masofa nuqtai nazaridan imkoniyatlari nisbatan chegaralangan bo'ladi. Ikkilamchi agentlar boshlang'ich sinf o'quvchisi bilan o'zaro muloqotda rasmiy munosabatga asoslanadi. Ba'zan ikkilamchi agentlar boshqa birlamchi ijtimoiylashuv agentlariga nisbatan boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun yaqin va aziz insonga aylanishi mumkin. Ular o'rtasida uzoq yillik samimiyva o'zaro hurmaga asoslangan do'stona munosabatlar shakllanishi tajrida kuzatiladi. Ikkilamchi agentlar o'ziga xos ta'sir kuchiga ega:

-maktab o'qitish asosida o'quvchilarga kelajakda tanlaydigan kasblari uchun zarur bo'lgan bilimni egallashga xizmat qiladi;

- mahalla, machit diniy va dunyoviy ijtimoiy qadriyatlarga amal qilishni o'rgatadi;

- mehnat jamoalari insonni kun tartibiga amal qilish, o'z mehnatidan rohatlanish hissini tarbiyalaydi;

-huquq-tartibot xodimlari shaxsning qonunlarni hurmat qilishini ta'minlaydi;

- OAV o'quvchilarni dunyodan xabardor qiladi;

- davlat o'quvchilarning hayotlarini qonunga mos tarzda tashkil qiladi.

Ijtimoiylashuvning birlamchi va ikkilamchi agentlari bo'lgani kabi ixtimoiylashuv jarayoning ham birlamchi va ikkilamchi shakllari ajratiladi. Birlamchi ijtimoiylashuv

– shaxslararo munosabatlardan iborat bo‘lsa, ikkilamchisi esa ijtimoiy munosabatlar sohasini qamrab oladi. Shaxsning o‘zi esa ham birlamchi, ham ikkilamchi ijtimoiylashuv agenti bo‘lishi mumkin. Birlamchi ijtimoiylashuv bola tug‘ilgan paytidan uning voyaga etgunga qadar bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Ikkilamchi ijtimoiylashuv o‘quvchining asosiyta’limdan keyingi butun umri mobaynida davom etadi va oldin o‘zlashtirgan me’yor va qadriyatlarning buzilishi yoki o‘zgarishi bilan harakterlanadi. Ijtimoiylashuv bosqichlari to‘g‘risidagi mushohadalar mamlakatimiz pedagogikasi va psixologiyasiga doir manbalarda ham o‘z ifodasini topgan.

Ikkilamchi agentlardan farqli o‘laroq birlamchi agentlar o‘zaro vazifalarni almashtirish yoki to‘ldirishi mumkin. Birlamchi agentlar universal, ikkilamchi agentlar esa ixtisoslashgan bo‘ladi. Masalan, ota-onalar va tengdoshlar ko‘pincha biri boshqasining vazifalari bajaradilar. Ba’zan hayotda qarindosh-urug‘lar ota-onalarning ijtimoiyvazifalarini o‘z zimmalariga olishlari ham kuzatiladi. Ammo ikkilamchi agentlar xususida bunday deb bo‘lmaydi, chunki ular tor doirada ixtisoslashgan: shifokor yoki o‘qituvchi bo‘lolmaydi. Birlamchi ijtimoiylashuv agentlari esa universaldir. Bu ijtimoiylashuv agentlari o‘rtasidagi yana bir farq shundaki, ikkilamchi ijtimoiylashuv agentlari o‘z rolini bajarish uchun haq oladilar, lekin birlamchi ijtimoiylashuv agentlari vazifalari uchun mablag‘ talab qilmaydi.

B.Pardayevning e’tiroficha, shaxsning rivojlanishida ijtimoiylashuv agentlarining roliga past nazar bilan qarash mumkin emas. Shu bois ota-onalar, o‘qituvchilar va ularning o‘rnini bosuvchi birlamchi agentlar o‘quvchining ijtimoiylashuvi masalasiga jiddiyqarashlari, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashlari kerak bo‘ladi[9;54]..

Jamiyat murakkab organizmga o‘xshaydi, organizmda o‘z hayotini o‘tab bo‘lgan hujayralar o‘rniga yangilari kelgani kabi jamiyatda ota-onalari va boshqa katta yoshdagilar o‘rnini yangi avlod vakillari egallaydi. Yoshlar ijtimoiymuhitning to‘laqonli mustaqil va faol a’zolariga aylanishlari uchun muayyan ijtimoiylashuv bosqichlarini bosib o‘tishi talab qilinadi. Jaloliddin Rumiy shaxs samarali ijtimoiylashuvida bolaning homilalik davri, oiladagi ijobiy muhit, ta’lim maskani hamda iqtidorli ustozning roli singari muhim to‘rt bosqichni ajratib ko‘rsatadi. Alloma

sanab o‘tilgan omillarni o‘zaro mushtaraklikda amalga oshirish zarurligini, ulardan birortasining nomukammalligi shaxs ijtimoiy kamolotiga putur etkazishini ta’kidlaydi.

Ijtimoiylashuv jarayonining har bir bosqichi muayyan ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, yangi maqomga ega bo‘lish bilan harakterlanadi. Birlamchi ijtimoiylashuvda axborotlarni egallash imkoniyatlari o‘quvchining biologik intellektual parametrlari, reaksiya vaqti, diqqati, xotirasiga bog‘liq bo‘ladi. Biroq ulg‘aygani sari biologik instinklarining roli kamayib, ijtimoiy omillarning o‘rni va roli shunchalik ortib boradi, Jumladan, kichik maktab yoshi bilan bog‘liq bosqichda bolaning oila doirasidagi rivojlanish imkoniyatlari yakuniga etadi, endi maktab uni bo‘lg‘usi faoliyatiga oid bilimlar, ko‘nikmalar, madaniy qadriyatlar bilan qurollantiradi. Bu bosqich–shaxs ijtimoiylashuvining asosiy davri sanalib, unda o‘quvchi shaxsiga xos sifatlarning 70%ini o‘zlashtiradi. Aynan shu davrda o‘quvchida o‘z Meni shakllanadi, bu bosqichdagi ijtimoiylashuv jarayoniga e‘tiborsizlik tuzatib bo‘lmas oqibatlariga olib kelishi mumkin.

R.A. Mavlonova ijtimoiylashuv bosqichlarini dastlabki ikki yil, maktabga borish, o‘smirlik yoshi, yoshlik kabi davrlarga ajratadi [3;152]. A.V.Mudrik, I.S.Kon, N.M.Egamberdiyeva va boshqalar esa o‘smirlik va o‘spirinlik davrini alohida ajratib ko‘rsatishadi. Ba’zi olimlar birlamchi ijtimoiylashuv-bolalik davri va ikkilamchi ijtimoiylashuv-yetuklik va o‘rta yoshni ajratib ko‘rsatishadi. Biz A.V. Mudrikning ijtimoiylashuv jarayonlari bosqichlariga nisbatan ifodalagan fikrlariga qo‘shilgan holda, quyidagi ijtimoiylashuv jarayoni yosh bosqichlarini ajratib ko‘rsatamiz: go‘daklik, kichik bog‘cha yoshi, maktabgacha, kichik maktab yoshi, o‘smirlik, ilk yoshlik, bolalik, co‘ngra yoshlik, etuklik, keksalik, qarilik yoshi, shuningdek uzoq umr ko‘ruvchilar.

Bundan tashqari, A.V.Mudrik o‘z ilmiy izlanishlarida shaxs ijtimoiylashuvini mehnat munosabatlari nuqtai nazaridan mehnatga qadar; bolalik, o‘smirlik, mehnat davri; etuklik hamda mehnatdan keyingi keksalik ijtimoiylashuv davrlarini o‘zaro ajratishni taklif qiladi [4;74]. Ijtimoiylashuv bir bosqichdan ikkinchisiga o‘tgani sari subyekt o‘zi bilan jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar kengayishining shohidi

bo'ladi. Shaxsning individuallashtirish davrida boshlang'ich sinf o'quvchisi sifatida o'z etakchi faoliyat turi, kommunikativ va kognitiv ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda o'z shaxsini namoyon etish me'yorlarni ishlab chiqish, individualligi bilan boshqalardan ajralib turish ko'nikmalarini o'zlashtiradi.

Turli xalqlarning tarixiy sharoiti, ijtimoiy faoliyat amaliyotida mavjud tafovutlarga qaramasdan, deyarli ularning barchasi uchun xos bo'lgan ikki bosqichli tipik jihat mavjud. Birinchisi—bu iqtisodiy mustaqil agent rolini o'zlashtirishni anglatadi, ikkinchisi shaxsning o'z oilasini qurishini naxarda tutadi. Bu jamiyat bardavomligini ta'minlashga qaratilgan insonning an'anaviy biologik turni davom ettirish jarayonidagi ishtirokini anglatadi. Olimlar insonlarning turmush darajasi ularning ijtimoiylashuviga ketadigan vaqt davomiyligi hamda sifatiga bevosita ta'sirini ta'kidlashadi. Shu sabab, aksariyat tadqiqotchilar asosiy diqqatlarini bolalik; xususan bog'cha va kichik maktab yoshi davri bilan bog'lashadi.

Maqolada shaxs ijtimoiylashuviga ta'sir qiluvchi omillar xususida ham to'xtaldik. O'zbek tilining izohli lug'atida omil so'zi [arabcha-sabab, ta'sirchan kuch] "ish-harakat, voqea-hodisa, shu kabining yuzaga chiqishi, sodir bo'lishi uchun sabab bo'lgan narsa, sabab" sifatida talqin qilinadi [8;332]. Ijtimoiylashuv jarayonida o'quvchi jamoa bilan turli shakllardagi hamkorligi natijasida muayyan ta'sirga uchraydi. Ana shu ta'sirlar jamlanmasiga ijtimoiylashuv omillari deb yuritiladi. Manbalarda o'quvchi ijtimoiylashuvining irsiy-biologik hamda ijtimoiy omillari o'zaro farqlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi ijtimoiylashuvining muhim omili sifatida biologik omillar e'tirof etiladi. Ijtimoiylashuvda o'quvchining biologik mavjudot, tirik organizm ekanligi, uning rivojlanishi biologik va fiziologik qonuniyatlarga bo'ysunishini inobatga olmaslik mumkin emas. Ya'ni o'quvchi tabiatan irsiy meros qilib olgan ma'lum bir tug'ma sifat, xususiyatlarga ega bo'ladi. Mana shu meros qilib olingan biologik va fiziologik sifatlar o'quvchining ijtimoiylashuvi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy rollarni o'zlashtirish darajasini belgilab beradi. Shu bois, biologik omillarning shaxs ijtimoiylashuviga bo'lgan ta'sirini ikkinchi darajali omillar sifatida e'tirof etish mumkin emas.

Shuningdek, A.V.Mudrik o'quvchi shaxsi ijtimoiylashuviga makon va zamon nuqtai nazaridan o'z ta'sirini ko'rsatadigan omillarni quyidagi to'rt guruhga ajratadi: megaomillar-koinot, sayyora, olam, Internet; makroomillar–mamlakat, elat, jamiyat, davlat; mezoomillar–katta guruhdagi odamlarning yashash hududi, o'rni va turmush tarzi bilan bog'liq holdagi ijtimoiylashuvi shart-sharoitlari, u yoki bu ijtimoiy-madaniyadoqadorligiga ko'ra; mikroomillar–oilal, mahalla, tengdoshlari, tarbiyachilar va boshqa mikro ijtimoiymuhit subektlari [5;48].

Hozirgi sharoitda sanab o'tilgan omillar o'z o'rinlarini ta'sir doirasi tobora oshib borayotgan OAV hamda Internet tarmog'i kabi ijtimoiylashtirish agentlariga bo'shatib bermoqda. Internet orqali o'quvchi-yoshlar tushib qolayotgan virtual olam oilada, o'qishda, sinfdoshlari davrasida real hayotda duch keladigan ichki va tashqi ziddiyatlarni engib o'tishi, kayfiyati, qarashlari, hayotiy pozitsiyalari, hissiyot va emotsiyalarini ifodalashiga o'z ta'sirini ko'rsatadi, unda internet-qaramlik holatini keltirib chiqaradi. Internetdagi pornografiya, zo'rovonlik, reaksiyon oqimlarning targ'iboti o'quvchi ijtimoiylashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular ta'sirida o'quvchi-yoshlar milliy va umumbashariy qadriyatlarga yot bo'lgan noaxloqiy va noinsoniy ishlarga qo'l urishgacha borib etishiga olib keladi. Aynan shuning uchun sog'lom ijtimoiylashuv masalsiga ijtimoiylashtirish agentlarining, ayniqsa jamoat tashkilotlari, ota-ona hamda o'qituvchilarning e'tiborlarini oshirishni zamon taqozo etmoqda..

E'tirof etilayotgan fikrlar nazariy va amaliy jihatdan katta qiziqish va ahamiyatga ega. Ko'rinib turibdiki, ijtimoiylashuv muhim pedagogik kategoriya sifatida shaxs, oila, millat, davlat va jamiyat tarqiyotini belgilovchi muhim ijtimoiy hodisa. Unda shaxs rivojlanishiga o'zining ijobiy yoki salbiy ta'sirini ko'rsatuvchi agent, bosqich va omillariga nafaqat o'qituvchilar hamda ota-onalarning alohida e'tibor qaratishi, balki davlat va nodavlat tashkilotlarining ijobiy munosabatlarini shakllantirish o'quvchilar muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvini ta'minlashning garovi hisoblanadi. Demak, o'quvchi ijtimoiylashuviga bo'lgan e'tibor yoki e'tiborsizlik nafaqat uning hayot yo'lini belgilashi balki millat va mamlakat istiqbolini ham belgilashini unutmaslik kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoevning «Kamolot» yoshlar ijtimoiyharakatining IV qurultoyidagi nutqi.1.07.2017-y.2-bet.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: Abdulla Qodiriynomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. –159- bet.
3. Mavlonova R., Raxmankulova N. Boshlanich ta’limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya. O‘quv qo‘llanma, – T.: G‘.G‘ulom, 2013, 152-bet.
4. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику / уч. пособие. Пенза, Институт повышения квалификации, 1984. – 74 с.
5. Мудрик А. В. Социализация человека: учеб. пособие. 3-е изд., испр. и доп. М.: МПСИ ; Воронеж : МОДЕК, 2010. 48-бет.
6. Shodmonova Sh.S. Oilada kichik maktab yoshidagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyalashning pedagogik asoslari. Ped. fan. nomz. ... diss. avtoref. – T.: O‘zPFITI, 2001. – 56 bet.
7. Эфроимсон В.П., “Генетика гениальности”.© ООО «Издательство АСТ», Москва, 2019. - 175 с.
8. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti.2006-yil. 178,332- bet.
9. Пардаев Б.У.Компоненты и факторы социализации школьников, <https://cyberleninka.ru/article/n/komponenty-i-factory-sotsializatsii-shkolnikov/viewer>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924109>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA UNLI VA UNDOSH TOVUSH VA HARFLARNI O‘RGANISHDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH

Sattorova Xadicha Jabborovna

Nizomiy nomidagi TDPU
BTOO‘M kafedrasida dotsenti

АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada unli va undosh tovush va harflarni o‘rganishda didaktik o‘yinlardan foydalangan holda tashkil etish, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydigan savol, topshiriqlardan o‘rinli foydalanish masalasi yoritilgan. Shuningdek, didaktik o‘yinlarning o‘quvchilarini o‘qish, yozish va tushunish darajasini oshirishdagi hamda o‘quv materiallarini o‘zlashtirish sifatini oshirishdagi ahamiyati o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar: didaktika, didaktik o‘yin, ko‘nikma, ta‘lim sifati, o‘qish malakasi, savol va topshiriqlar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается вопрос организации использования дидактических игр, вопросов, побуждающих учащихся к самостоятельному мышлению, а также правильного использования заданий при изучении гласных, согласных и букв. Также отражено значение дидактических игр в повышении уровня чтения, письма и понимания учащихся и в повышении качества усвоения учебного материала.

Ключевые слова: дидактика, дидактическая игра, умения, качество образования, навыки чтения, вопросы и задания.

ANNOTATION

This article examines the issue of organizing the use of didactic games, questions that encourage students to think independently, as well as the correct use of tasks when studying vowels, consonants and letters. It also reflects the importance of didactic games in improving the level of reading, writing and understanding of students and in improving the quality of assimilation of educational material.

Keywords: didactics, didactic game, skills, quality of education, reading skills, questions and tasks.

O‘quv mashg‘ulotlarini qiziqarli, o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorligiga tayanuvchi o‘zaro faol munosabatlar asosida tashkil etishda yangi pedagogik texnologiyadan foydalanish ta’limiy va tarbiyaviy zaruratga aylandi. Respublikamiz prezidenti SH.M.Mirziyoyev: “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”¹ -degan edilar.

O‘quvchini mustaqil fikrlashga, ijodkorlikka undovchi, faolligini oshirishga xizmat qiluvchi yangi pedagogik texnologiyalar, didaktik o‘yinlar ta’lim jarayonidan o‘rin oldi.

Ma’lumki, boshlang‘ich sinfga qabul qilinib, maktab ostonasiga ilk qadam qo‘ygan bolaning faoliyatida o‘yin asosiy o‘rinni egallaydi. O‘yin ularning eng sevimli mashg‘uloti bo‘lib, ular har qanday mashg‘ulotni o‘yin bilan uyg‘unlashtirishga harakat qiladilar. Boshlang‘ich ta’lim davrida o‘quvchilarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o‘yinlar alohida ahamiyatga ega. Didaktik o‘yinlar jarayonida o‘quvchilar o‘yin qoidalariga qat’iy rioya qilishga o‘rganadilar, inoqlik his – tuyg‘ulari, dunyoqarashlari shakllanib boradi.

Ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning xususiyatiga ko‘ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtirishga, ko‘rgazmalilikni ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarni toliqtirmaslik, zeriktirmaslik imkonini yaratadi.

Quyida 1-sinf «Ona tili» darslarida qo‘llash mumkin bo‘lgan didaktik o‘yinlar mazmuni bilan tanishtiramiz..

Ona tili darslarida unli va undosh tovushlarni o‘rganishda ”O‘zim tekshiraman“, „«U qaysi harf?“, ”Topag‘on“, ”Noto‘g‘ri jumla“, ”Bo‘lishi mumkin emas“,

¹ Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Xalq so‘zi // 2016-yil 16-dekabr.

“Harflarni top”, ”O‘qib ko‘r-chi”, ”Davom ettir”, ”Safar”, ”Sirli so‘z”, ”Zanjir”, ”O‘yin – topishmoq”, ”Bu meniki”, ”Tez javob”, ” o‘yinlarda foydalansak dars samaradorligini oshiradi.

“**U qaysi harf?**” o‘yinida, stol ustiga bir qancha harflar tasviri teskari terib qo‘yiladi. O‘qituvchi shu harflardan birortasini ta’riflaydi. O‘quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar.

Bu o‘yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o‘quvchilar diqqatini jamlash, qo‘llarga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin.

Bu o‘yin o‘quvchilarda, ziyraklik, sinchkovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash malakalarini shakllantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, bu o‘yindan dam olish daqiqalarida ham unumli foydalanish mumkin.

1-variant: U aylana shaklida. Uni biz uchun mo‘tabar bo‘lgan insonga murojaat qilish uchun ishlatamiz.

(Javob: ”O”)

2-variant: U P harfining o‘rtog‘idir. Bizning nafas olish organimiz shu harf bilan boshlanadi.

(Javob: “B”)

3-variant: U shunday harfki, unda ikta harf ishtirok etgan, biz bu harf yordamida dunyodagi eng mehnatkash jonzotning bosh harfini bilib olishimiz mumkin.

(Javob: “CH”)

“**Davom ettir**” o‘yinida, o‘qituvchi ma’lum bir so‘zning boshini boshlab beradi. O‘quvchilar uni davom ettiradilar. Bunda o‘quvchilarda ziyraklik qobiliyati rivojlanib, so‘z boyligi ortadi. Bundan tashqari, ularda mustaqillik, o‘z kuchiga ishonch hissi rivojlanadi.

“**Davom ettir**” o‘yinida ona tili, o‘qish darslarida yoki darsdan tashqari mashg‘ulotlarda foydalanish mumkin.

1-variant: “ Zabar..., ep..., kish...”

2-variant: “Ha., sa., kompyu... ”.

3-variant: “kutub..., muqad..., o‘quv..., hayvo...”.

Harakatli o‘yinlarga quyidagilar kiradi: “ U nima qilyapti?”, ”Jonli hikoya” va “Quruvchi”.

“**U nima qilyapti**” o‘yinida, o‘quvchilardan biri bolalar oldiga chiqib harakat qiladi. O‘quvchilar jamoasi birgalikda uning harakatlarini izohlab berishlari lozim. Bunday o‘yin o‘qish va ona tili darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirish, ziyraklik va zeriktirmaslik uchun o‘tkaziladi.

“**Jonli hikoya**” o‘yinida, o‘qituvchi so‘zlar yozilgan qog‘ozlarni o‘quvchilarga tarqatib beradi. Shundan so‘ng o‘qituvchi o‘quvchilarga hikoya qilib beradi. (Qog‘ozlarda yozilgan so‘zlar birgalikda shu hikoyani hosil qiladi.) O‘qituvchi hikoyani ikkinchi marta o‘qib berganda o‘quvchilar qo‘llaridagi qog‘ozlarni shunday ketma-ketlikda joylashtirishlari kerakki, qog‘ozlarga yozilgan so‘zlar bir butun hikoyani hosil qilishi lozim. Bu o‘yinni o‘tkazishda darslikdagi hikoyalar yoki darslikdan tashqari hikoya va ertaklardan foydalanishlari mumkin.

1-variant: Bahor kelishi bilan havo iliy boshlaydi. Daraxtlar gullab, maysalar ko‘kara boshlaydi.

2-variant: Olimjon ko‘chada yig‘layotgan bolani ko‘rib qoldi. U koptogini ariqqa tushirib yuboribdi. Olimjon bolaning koptogini olib berdi.

3-variant: O‘rmon shohi sher yig‘in o‘tkazdi. Ular tulkixonning ishlarini muhokama qildilar. Tulkixon aybini bo‘yniga oldi.

“**Quruvchi**” o‘yini o‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, harflar va tovushlar mavzusini mustahkamlash qismida yoki darsdan tashqari vaqtda o‘tkazilishi mumkin. O‘qituvchi avvaldan darsga tayyorgarlik ko‘rib, qog‘ozdan yoki penoplast bo‘lakchalaridan “g‘ishtchalar” yasaydi va bu “g‘ishtchalarga” savol yozilgan qog‘ozchalarni yopishtirib chiqadi. “g‘ishtchalar” soni o‘quvchilar soniga teng yoki ko‘p bo‘lishi kerak, guruhlariga “minora” yoki “devor” qurishlari uchun joy ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan bola chiqadi va “g‘ishtcha” ni olib savolni o‘qiydi. Agar savolga bolalar to‘g‘ri javob topsalar o‘zlarining “maydoncha”

lariga “g‘isht” ni teradilar. Agar noto‘g‘ri javob bersalar, o‘qituvchi “g‘ishtcha”ni olib qo‘yadi. O‘yin shu tahlidda barcha o‘quvchilar bittadan “gishtcha” olib bo‘lgunlarga qadar davom etadi. “Qurilish maydonchasi” da eng ko‘p g‘isht tergan o‘quvchilar guruhi g‘olib hisoblanadi. Masalan:

1. Jarangli undoshlar qaysilar?
2. Unlilar soni nechta?
3. O‘zbek tilida nechta tovush bor?
4. Harf birikmalarini sanang...

“**Nima yo‘qolib qoldi**” o‘yinida, stol ustida bir necha harflar sur‘ati tushirilgan kartochkalar joylashtiriladi. O‘quvchilar stol ustini yaxshilab kuzatib, harflarni eslab qoladilar. Shundan so‘ng o‘qituvchi o‘quvchilarga bildirmasdan ularning bittasini olib qo‘yadi. O‘quvchilar stol ustidan nima yo‘qolib qolganini topishlari lozim. Bu o‘yindan darsda va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda foydalanish mumkin.

So‘z o‘yini. O‘quvchilar guruhlariga yoki qatorlarga ajratiladi. Har bir guruh boshidagi o‘quvchiga har xil harf yozilgan qog‘oz tarqatiladi. O‘yin boshlangunga qadar guruh ishtirokchilari qog‘ozga qanday harf yozilganligini ko‘rmasliklari lozim. O‘qituvchi buyruq berishi bilanoq, boshlovchi o‘quvchilar qog‘ozni o‘nglab qarab, unda yozilgan harfni ko‘radilar va shu harf bilan boshlanadigan so‘z topib turgan o‘quvchiga uzatadilar. Guruh yoki qator oxiridagi o‘quvchi oxiri tugagach, qog‘ozni o‘qituvchiga keltirib topshiradi. O‘yinni birinchi bo‘lib tugatgan va so‘zlarni to‘g‘ri yozgan o‘quvchilar guruhi g‘olib sanaladi.

“Harflarni o‘zgartirib, so‘z tuzing!” o‘yini

Bunda xattaxtaga so‘zlar qator qilib yozib qo‘yiladi. O‘quvchilar 2 guruhga bo‘linadilar. Undosh harflarni o‘zgartirib, yangi so‘zlar tuzishlari kerak bo‘ladi.

Ushbu o‘yin o‘tilgan undosh harflarning o‘quvchilar ongida mustahkam o‘rin egallashida va lug‘at boyligining oshishida xizmat qiladi.

“Bu qanday so‘z” o‘yini

So‘z uch harfdan iborat. Birinchi harf alifboda o‘n 16-o‘rinda, keyingisi 15-o‘rinda va oxirigisi 1-chi o‘rinda turadi. Bu so‘zni topib daftarga yozish. O‘yin shu tariqa davom etadi.

Bu o'yin o'quvchining xotirasini mustahkam va chaqqon bo'lishga undaydi

Yuqorida berilgan o'yinlarning barchasi tovush va harflar haqidagi bilimlarni o'quvchilarning xotirasidan mustahkam o'rin egallashida xizmat qiladi.

Demak, Ona tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilarni topqirlik, sezgirlikka, hozirjavoblikka o'rgatiladi va ta'limi samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. SH.M. Mirziyoyev Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent –“O'zbekiston” -2016.56 B.

2. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.

3. Хамраев М.А. Изучение некоторых дополнительных значений указательных местоимений узбекского языка. - Scientific Journal Impact Factor 2023: 5.789

4. Sh.U.Sariyev, G.U.Rahmanova. O'zbek adabiyotini o'qitishda yangi pedagogik texnologiya usullarini qo'llash. – T.: Science and innovation, 2022. – 531-533-b.

5. Пардаев Б.У. Компоненты и факторы социализации школьников,

6. Sh.U.Sariyev. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda folklor namunalarining ahamiyati // PEDAGOGS, 2023/6/22.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924112>

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Юлдашева Дилафруз Махамдалиевна

Доцент Ферганского Государственного Университета

Гафарова Лилия Сергеевна

Магистр Ферганского Государственного Университета

***Аннотация:** Статья выявляет взаимосвязь между экологическим и эстетическим воспитанием дошкольников. В статье представлены педагогические условия концепции эколого-педагогического пространства в дошкольной образовательной организации, согласно развитию экологического сознания, воспитания бережного отношения к природе, учить видеть красоту в ее естественном виде.*

***Ключевые слова:** эколого-педагогическое пространство, игровая деятельность, дошкольный возраст, дошкольная педагогика, будущий воспитатель, педагог, дошкольное образование, воспитатель, способность, активность, экологическая культура, педагогическая способность, инновационная высококласная деятельность, преподавательская практика, компетентность, креативный подход, педагогические ситуации, ведущий опыт.*

***Abstract:** The article reveals the relationship between ecological and aesthetic education of preschoolers. The article presents the pedagogical conditions of the concept of ecological and pedagogical space in a preschool educational organization, according to the development of ecological consciousness, education of respect for nature, teaching to see beauty in its natural form.*

***Keywords:** ecological and pedagogical space, play activities, preschool age, preschool pedagogy, future educator, teacher, preschool education, educator, ability, activity, environmental culture, pedagogical ability, innovative high-class activities, teaching practice, competence, creative approach, pedagogical situations, leading experience.*

Дошкольный возраст – это период активного формирования личности ребенка, закладываются основы его мировоззрения, ценностных ориентаций, экологической культуры и эстетического вкуса. Именно в этот период особенно важно создать условия для гармоничного развития личности, способной бережно относиться к природе, ценить красоту и творить.

Понятие экологического воспитания

Экологическое воспитание – это целенаправленный процесс формирования у детей системы знаний, умений, навыков и ценностных ориентаций, направленных на бережное отношение к окружающей среде, понимание ее целостности и взаимосвязей, а также на развитие экологически ответственного поведения.

Понятие эстетического воспитания

Эстетическое воспитание – это процесс формирования у детей чувства прекрасного, способности воспринимать, понимать и создавать художественные образы, развивать творческие способности, эмоциональную отзывчивость и эстетический вкус.

Взаимосвязь экологического и эстетического воспитания

Экологическое и эстетическое воспитание тесно взаимосвязаны. Красота природы, ее гармония и разнообразие являются источником эстетического наслаждения, формируют у детей чувство любви и уважения к окружающему миру. В свою очередь, эстетическое воспитание способствует развитию экологического сознания, воспитывает бережное отношение к природе, учит видеть красоту в ее естественном виде.

Цели и задачи экологического и эстетического воспитания в дошкольной образовательной организации

Цели

Формирование у детей экологической культуры, основанной на ценностях бережного отношения к природе, понимания ее целостности и взаимосвязей.

Развитие эстетического вкуса, способности воспринимать, понимать и создавать художественные образы, формирование творческих способностей.

Воспитание любви к природе, чувства ответственности за ее сохранение.

Развитие эмоциональной отзывчивости, умения видеть красоту в окружающем мире.

Задачи

Познакомить детей с природой, ее многообразием, взаимосвязями и закономерностями.

Формировать у детей элементарные экологические знания и умения.

Развивать у детей творческие способности, фантазию, воображение.

Воспитывать бережное отношение к природе, чувство ответственности за ее сохранение.

Создать условия для реализации творческого потенциала детей, стимулировать их самостоятельность и инициативу.

Педагогические основы экологического воспитания

Принцип природосообразности: обучение детей взаимодействию с природой, уважению к ее законам и ценностям.

Принцип системности: формирование целостного представления о природе, ее взаимосвязях и зависимостях.

Принцип практической направленности: вовлечение детей в практическую деятельность по уходу за растениями, животными, наблюдению за природными явлениями.

Принцип эмоциональности: развитие у детей эмоциональной отзывчивости на красоту природы, сопереживания к ее обитателям.

Принцип личностно-ориентированного подхода: учет индивидуальных особенностей и интересов детей, создание условий для их самостоятельной деятельности.

Педагогические основы эстетического воспитания

Принцип восприятия: формирование у детей способности видеть и понимать красоту окружающего мира, искусства, природы.

Принцип творчества: поощрение самостоятельной творческой деятельности детей, развитие их эстетических способностей.

Принцип эмоциональности: воспитание у детей эмоциональной отзывчивости на прекрасное, развитие эстетических чувств.

Принцип единства познавательного и эмоционального: сочетание познавательной и эмоциональной составляющих в процессе эстетического воспитания.

Принцип интеграции: включение элементов эстетического воспитания в различные виды деятельности детей.

Педагогические условия:

Создание развивающей предметно-пространственной среды:

Природные уголки: создание мини-садов, аквариумов, уголков с комнатными растениями, позволяющих детям наблюдать за живой природой, ухаживать за ней, развивать наблюдательность и познавательный интерес.

Экологические тропы: организация прогулок по территории ДОО с целью наблюдения за сезонными изменениями в природе, изучением растительного и животного мира.

Игровая зона: наличие экологических игр, направленных на формирование экологических знаний, развитие экологического мышления и навыков поведения в природе.

Библиотека: доступность экологической литературы, книг о природе, животных, растениях, стимулирующих интерес к чтению и расширяющих знания об окружающем мире.

Проектирование экологического и эстетического воспитания в ДОО

Разработка образовательной программы: определение целей, задач, содержания, форм и методов работы по экологическому и эстетическому воспитанию.

Создание развивающей предметно-пространственной среды: обеспечение условий для реализации образовательной программы, создание уголков природы, творческих мастерских, выставок детских работ.

Планирование образовательного процесса: разработка тематических планов, сценариев занятий, игр, праздников.

Подбор методических материалов: использование разнообразных дидактических материалов, художественной литературы, музыкальных произведений, видеоматериалов.

Взаимодействие с родителями: вовлечение родителей в процесс экологического и эстетического воспитания детей.

Заключение

Проектирование экологического и эстетического воспитания в ДОО – это сложный и ответственный процесс, требующий глубокого знания педагогических основ, творческого подхода и постоянного совершенствования. Цель этого процесса – формирование у детей экологической культуры, эстетического вкуса, любви к природе и искусству, что станет основой для их гармоничного развития и становления личности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. <https://www.ispring.ru/elearning-insights/chto-takoe-pedagogicheskiy-dizayn>
[2.Yuldasheva](#) D.M.Anthropocentris Approach To Children's Speech Study. Section 2: Linguistic Theory, Applied Linguistics. Collection Of Materials Of The International Online Conference. Www.Research-Support-Senter.Som 2020.92-95
2. Yuldasheva D.M. The Methods Of Speech Development Of Preschool Children. Epra International Journal Of Multidisciplinary Research(Ijmr). Impact Factor: 7.6.11.November.
3. ДМ Юлдашева, Д Асқарова, М Зоҳидова. Ўзбек болалар нутқига доир матнларда лакуна. Academic research in educational sciences 2 (2), 926-931.
4. ДЮ Махамдалиевна. Использование зоонимов в колыбельной песне-«алла», как аспект этнолингвистики. Ulrich's Periodicals Directory.
5. ДМ Юлдашева. Синтаксис такрорларнинг бадиий-эстетик имкониятлари Международный журнал ИСКУССТВО СЛОВА. 2019.5-сон.
6. YD Mahamadaliyeva. Use of presidential names in uzbek children's texts. Gospodarka i Innowacje. 22, 68-70.-
7. ДМ Юлдашева. Болалар фольклорига креол (уйғун) матннинг ифодаланиши. Молодой ученый, 607-609.
8. “Илк кадам” Учебная программа, (2022)
9. Хамитовна, Р. И. (2022). Методы экологического воспитания в процессе Приобщения дошкольников к природе нашей Страны. европейский ЖУРНАЛ ИННОВАЦИЙ В НЕФОРМАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ, 2 (2), 245-249.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952605>

TOLERANTLIK – TAFAKKURI KO‘P QIRRALI JARAYON

Aytbaeva Gulchexra Yermekbaevna

Guliston davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tolerantlik tushunchasining turkiy tillardagi ma’nosi va bu haqdagi turli fikrlar hamda mustaqillik yillarida bu tushunchaning ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganilishi, yoshlar tafakkurida bag‘rikenglik tafakkurini shakllantirishga oid ilmiy tadqiqotlarga keng e’tibor berila boshlaganligi, shu bilan birga uning ijtimoiy-siyosiy va falsafiy tushuncha sifatida mafkuraviy jarayonlarga yangidan kirib kelishi, shuningdek tolerantlik tafakkuri ko‘p qirrali jarayon ekanligi haqida fikrlar yuritiladi.

***Kalir so‘zlar:** yoshlar tafakkuri, tolerantlik, tolerantlik tafakkuri, mafkuraviy jarayon, to‘zimplilik, totuvlik, chidamlilik, birdamlilik, milliy va ma’naviy qadriyatlar.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается значение понятия толерантность в тюркских языках и различные мнения о нем, а также научно-теоретическое изучение этого понятия в годы независимости, широкое внимание стали уделяться научным исследованиям формирования толерантного мышления в молодежной мысли, в качестве философского понятия рассматривается новое проникновение идеологические процессы, а также мысль о том, что толерантное мышление-многогранный процесс.

***Ключевые слова:** молодежное мышление, толерантность, толерантное мышление, создательный процесс, добрососедские отношения, системность, гармония, устойчивость, солидарность, национальные и духовные ценности.*

ANNOTATION

This article examines the meaning of the concept of tolerance in the Turkic languages and various opinions about it, as well as the scientific and theoretical study of this concept in the years of independence, wide attention was paid to scientific research on the formation of tolerant thinking in youth thought, a new penetration of ideological processes is considered as a philosophical concept, as well as the idea that tolerant thinking- a multifaceted process.

***Key words:** youth thinking, tolerance, tolerant thinking, creative process, good neighborly relations, consistency, harmony, stability, solidarity, national and spiritual values.*

Hozirgi payitlarda internetlarda, ya'ni ijtimoiy tarmoqlarda o'zgacharoq fikrlarga nisbatan betoqatlik oshib, kishilarni yoppasiga radikal, g'arbparastlikda ayblash ko'payib borayotganini payqash mumkin. O'zining fikriga qo'shilmagan ikkinchi tomonga turli tamg'alarni yopishtirib, haqorat qilishgacha o'tadigan ayrim tarmoq foydalanuvchilarining o'zlariga nisbatan bosim bo'lganida bag'rikenglik haqida yozishlari esa aslida tolerantlik tushunchasi qanchalar muhim ekanini ko'rsatadi. Biroq u faqat do'ppi tor kelganda qo'llaniladigan tushuncha emas. Tolerantlik o'zidan boshqalarning shaxsiy xususiyat va qarashlariga nisbatan sabrli va bag'rikeng bo'lishni nazarda tutadi. Uning millati yo dini yo'q va har bir davlat hamda fuqaroning muhim xususiyatlaridan sanaladi.

Tolerantlik o'zgacha dunyoqarash, turmush tarzi, xulq-atvor va urf-odatlariga nisbatan bag'rikenglik tushunchasini bildiradi. U befarqlik yoki boshqacha qarashlarni qabul qilish kerakligini emas, balki boshqalarning shaxsiy e'tiqodi va qadriyatlariga ko'ra yashashiga toqatli bo'lishni anglatadi. Bu xususiyat dunyodagi turli xalqlar, millatlar va dinlarni hurmat qilish uchun ham muhim sanaladi. Shu bilan birga, tolerantlik insonning turli nuqtai-nazarlarga ochiqqligini va o'ziga ishonchi yuqoriligini bildiradi.

“Tolerantlik” deb nomlangan atama xalqaro termin so'z hisoblangani bilan, uning mazmun-mohiyati, o'zimizning oddiy to'zumlilik so'zining muqobili hisolanadi. Bu odatiy turmushdagi qo'shnilarning qo'shnilarga degan to'zumliligidan boshlab, keng ko'lamdagi madaniyatlar, millatlar va e'latlar orasidagi o'zaro to'zumlilikni, totuvlikni anglatadi. “Tolerantlik” atamasi lotin tilidan olingan bo'lib, qozoqcha – chidamlilik, o'zga (boshqa) qarashlarga, xatti-harakatlarga, turli xarakterlarga, odatlarga to'zumlilik va tan olish ma'nosida qo'llaniladi. Barcha insoniyatning millatiga, nasliga, sig'inadigan dinlariga qaramasdan, to'zumlilik, tan olish, tushunish va ularni o'zinkidek qabul qilish xususiyatlarini bir so'z bilan tolerantlik (bag'rikenglik) deyish mumkin². Bu bilan bag'rikenglik insonning ichki ruhiy holati ekanligi tasdiqlanadi. Vaholanki, ongi, haqiqatgo'yligi, ko'tarinki kayfiyati, ishga munosabati, salomatlik darajasi, qiziqishi, ishonchi, xavfsizligi, qo'rquv hissi, ochko'zligi, javobgarlikni o'z

zimmasiga olishi, ishq-muhabbatining kuchliligi, insonlarga haqiqatan ochiqdan ochiq gapira olishi, yetakchi bo'la olishi, tabiatan o'z xususiyatlarini muvofiqlashtira olishi, muloqot va munosabatga yengil kirisha olishi, ruhiy tetikligi kabilar tushuniladi.

Mustaqillik yillarida tolerantlik tushunchasi mazmunini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish, yoshlar tafakkurida tolerantlik tafakkurini shakllantirishga doir ilmiy tadqiqotlarga keng e'tibor berila boshlandi. Aynan mustaqillik yillarida tolerantlikning falsafiy-ma'naviy qirralarini tadqiq etish borasida ma'lum yutuqlarga erishildi. Chunki, Sobiq Ittifoq sharoitida diniy e'tiqodni inkor etish mafkurasi hukmronligi bois tolerantlik tushunchasi yot g'oyalar tarkibidan o'rin olgan bo'lib, mustaqillik ana shu xato holatning to'g'rilanishiga, uning ilmiy idrok etish jarayoniga qaytishiga imkon yaratdi. Tolerantlik ijtimoiy-siyosiy va falsafiy tushuncha sifatida mafkuraviy jarayonlarga yangidan kirib keldi. Tolerantlik tafakkuri ko'p qirrali jarayon bo'lib, uning turli yo'nalishlari asosida ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar olib borish faoliyati boshlandi¹.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasida amalga oshirayotgan siyosati natijasida yaratilayotgan o'quv dasturlari va darsliklar o'quvchilarda o'zaro tushunuvchanlikni mustahkamlashga xizmat qilib, birdamlik, etnik, ijtimoiy, madaniy hamda diniy aloqalarni yanada yaqinlashtirishi kerak. Shu bilan bir qatorda, tolerantlik tuyg'usi o'quvchi yoshlarda mustaqil fikrlash, o'z-o'zini tanqidiy anglash, barcha xalqlar, elatlar va millatlarning milliy, ma'naviy qadriyatlarini hurmat qilishga o'rgatishi lozim.

Ta'kidlash lozimki, tolerantlik – bu chidamlilik yoki matonat degani emas. Chidamlilik – bu og'riq yoki zo'ravonlik ta'siri ostida paydo bo'ladigan hissiyot va harakatni ifodalasa, matonat – shaxsiy yoki jamoaviy xususiyat hisoblanib, dunyoni yaxlit, serqirra hodisa sifatida idrok etishni anglatadi. O'quvchilarda tolerantlik tushunchasini shakllantirishga yo'nal-tirilgan pedagogik jarayon quyidagi tamoyil asosida tashkil etilishi lozim. Har bir o'quvchining nuqtai nazari, boshqalarnikiga yaqin yoki ulardan farqli bo'lib, o'zida boshqa muqobil fikrni mujassamlashtirmaydi.

¹ Usmonova V. Tolerantlik sharq mutafakkirlari talqinida. Kurs ishi. – Buxoro, 2012.

O'quvchilardagi bunday holat mavjud pedagogik vaziyat yoki taqdim etilayotgan bilimlarga bog'liq bo'lib qolmay, muayyan jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy voqelik mahsuli hamdir. Umuman olganda, tolerantlik tushunchalari va ularni o'quvchilarda shakllantirish muammosi ijtimoiy hayotda shaxslar, dinlar, millatlararo farqlar, qarama-qarshilik va mojarolarning mavjudligi bilan chambarchas bog'liq. Tolerantlik tuyg'usi mojarolarni bartaraf etishga yo'naltirilgan sermahsul fazilat hisoblanib, har bir jamiyatda yaqqol mavjud bo'lgan tengsizlik va bahs-munozaralarni zo'ravonlik asosida namoyon bo'lishiga yo'l qo'ymaydigan tuyg'udir.

Shunday qilib, tolerantlik tushunchasi ko'pgina manbalarda chidamlilik bilan tenglashtirilsa-da, nisbatan yorqin va faol mazmunga ega. Ya'ni, tolerantlik – bu xalqlar, millatlar, ijtimoiy guruhlar, shuningdek, turli madaniy, milliy, diniy va ijtimoiy muhitda yashaydigan kishilar o'rtasida ijobiy hamkorlikni ta'minlashga xizmat qiladigan faol ma'naviy qarashlar va chidamlilikka bo'lgan ruhiy tayyorgarlikdir¹.

Tolerantlik tuyg'usi hissiy, aqliy rivojlanish, mehnat ko'nikmalarini egallashdan iborat bo'lib, o'z aqidalari va ongini o'zgartirish orqali shakllanadigan ruhiy holatdir. Tolerantlikni ifodalovchi muhim vositalardan biri o'zaro dialog, ya'ni muloqotdir. Bunday muloqot asosan ikki kishi, ya'ni o'qituvchi va o'quvchi orasida amalga oshiriladi. Tolerantlik tarbiyasi o'quvchilarni ijtimoiy hayotda chidamlilik, bardosh, o'zaro muloqot, toqatli bo'lish kabilarga o'rgatadi.

Butun jahonda tolerantlik turli xalqlarni birlashtirib, bir millatni yana-da jipslashtirarkan, ayniqsa, biz, bir-birimizning fikrlarimiz va dunyoqarashimizga toqatli bo'lolishimiz, hurmat ko'rsatishimiz butun jamiyat uchun faqat foyda keltiradi. Yer yuzida milliardlab aholi bo'lsa, ularni faqat geografik chiziqlargina ajratib turadi. Boshqalar biz ishongan narsaga ishonmasligi, biz kabi fikrlamasligi va hatto, bizdek ko'rinish va xususiyatlarga ega bo'lmasligi ham mumkin, biroq ular ham biz kabi inson. Mana shuning o'zi insoniy munosabat uchun yetarli bo'lishi kerak.

¹ Akramova G.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tolerantlik tushunchalarini shakllantirishning didaktik asoslari. Dissertatsiya. – Toshkent, 2007.

Yuqoridagi tahlildan ko‘rinib turibdiki, tolerantlik dastlabki davrda tenglik, boshqalarga chiday olish, mexr-shafqat ma‘nolarida tushunilgan, bag‘rikenglik tushunchasi esa bu ma‘nolarni o‘ziga singdira oladi. Tolerantlik tushunchasi ko‘p jihatlarga ega bo‘lganligi uchun bu tushunchalarni o‘z ichiga oladi va ulardangina iborat emas, ya‘ni begona qarashlarni o‘z qarashlari kabi hurmat qila olish, muhabbat bilan qarash kabi g‘oyalarni ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ravshanov F. Tolerantlik: tarix va taraqqiyot. Ilmiy tahliliy axborot, 1-son 2018-yil. Vol. 2018. Iss. 1, Article 17. 80-83-betlar;
2. Akramova G.R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tolerantlik tushunchalarini shakllantirishning didaktik asoslari. – Toshkent, 2007;
3. Madaniyatshunoslik: oliy ta‘lim va kolledj talabalari uchun darslik. Almati: Raritet, 2005. – 416 bet. <http://sabaq.kz/7485/>;
4. Большая энциклопедия. – М.: Мультимедия-издания «Кирилл и Мефодия», 2008.
5. G.E.Qo‘shoqova. Yoshlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirishning pedagogik asoslari. Monografiya. – Toshkent, 2015, – B.130; Usmonova V. Tolerantlik sharq mutafakkirlari talqinida. – Buxoro, 2012;
6. Yegemen.kz: <https://egemen.kz/article/37352-toleranttylyq-%E2%80%93-beybitshilik-kepili>;

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952642>

CHO'L IQLIMI VA ZAMONAVIY TURAR JOYLAR: KO'P QAVATLI UYLAR HOVLISINI LOYIHALASHDA LANDSHAFT DIZAYNINING AHAMIYATI

A.A. Saidov

Prof.

Ubaydullayeva Dilafruz

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti magistri

E-mail: dilya8730@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada cho'l zonasidagi ko'p qavatli uylar hovlisida rekreatsion zonalarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari, landshaft dizaynida qo'llaniladigan innovatsion yechimlar hamda ekologik muammolarni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: cho'l zonasi, teksturalar kombinatsiyasi, eroziya, bioxilma-xillik, vertikal bog'dorchilik.

Аннотация: В данной статье анализируются особенности организации рекреационных зон во дворах многоквартирных домов в пустынной зоне, инновационные решения в ландшафтном дизайне, а также пути решения экологических проблем.

Ключевые слова: пустынная зона, сочетание текстур, эрозия, биоразнообразие, вертикальное озеленение.

Abstract: This article explores the specific features of organizing recreational areas in the courtyards of multi-story buildings in desert zones, innovative solutions in landscape design, and ways to address environmental challenges.

Keywords: desert zone, texture combination, erosion, biodiversity, vertical gardening.

Kirish. O‘zbekistonning cho‘l zonalarida ko‘p qavatli uylar hovlisining landshaft dizayni - bu nafaqat estetik jihatdan muhim, balki ekologik va ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo‘lgan murakkab masaladir. Qurg‘oqchil iqlim sharoitida suv resurslarining cheklanganligi, tuproqning past unumdorligi va kuchli shamollar landshaft dizaynini loyihalashtirishda o‘ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu nuqtai-nazardan, mazkur masalaga to‘g‘ri yondashuv va innovatsion yechimlar orqali ushbu muammolarni hal qilib, cho‘l muhitida ham go‘zal, funksional va ekologik barqaror landshaft yaratish mumkin. Ayniqsa, O‘zbekistonning 29 foizini tashkil etuvchi cho‘l zonalarida bunday loyihalarni amalga oshirishda ekologik muammolarga alohida e‘tibor qaratish lozim. Bundan tashqari, sanoat, transport va qishloq xo‘jaligining jadal rivojlanishi natijasida tabiiy resurslarga bosim ortib, atrof-muhitga salbiy ta‘sir kuchaymoqda. Shu bois, shaharlarda rekreatsion zonalarni barpo etishda tabiiy muvozanatni saqlash, suv va tuproq resurslaridan oqilona foydalanish, ifloslanishning oldini olish kabi ekologik jihatlarga alohida e‘tibor qaratish zarur.

Asosiy qism: Ko‘p qavatli uylar bilan o‘ralgan cho‘l shaharlarida aholining dam olishi, toza havoda sayr qilishi va tabiat bilan muloqotda bo‘lishi uchun qulay sharoit yaratish muhim ahamiyatga ega. Bu esa, shahar aholisining salomatligini mustahkamlash, stressni kamaytirish va hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ko‘p qavatli uylar hovlisida rekreatsion zonalarni loyihalashtirishda quyidagi jihatlarga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

1. Ekologik jihatlari: O‘zbekistonning cho‘l zonalarida ko‘p qavatli uylar hovlisida rekreatsion zonalarni tashkil etishda ekologik jihatlarga alohida e‘tibor qaratish lozim. Bu nafaqat hovlining go‘zalligini ta‘minlash, balki atrof-muhitni muhofaza qilish va kelajak avlodlar uchun sog‘lom muhitni saqlab qolish uchun ham muhimdir. Ekologik jihatlarga qurg‘oqchilikka chidamli va mahalliy o‘simlik turlaridan foydalanish, suvni tejash texnologiyalarini qo‘llash, tuproq unumdorligini oshirish va ifloslanishni oldini olish kabi jihatlarni misol keltirish mumkin. Cho‘l zonasida suv resurslari cheklanganligi sababli, landshaft dizaynida suvni tejashga qaratilgan texnologiyalarni qo‘llash zarur. Qurg‘oqchilikka chidamli o‘simliklarni

tanlash, tomchilatib sug'orish tizimlarini o'rnatish, yomg'ir suvini yig'ish va qayta ishlatish kabi usullar suv resurslaridan unumli foydalanish imkonini beradi. Shu bilan birga, mahalliy o'simliklar cho'l sharoitiga moslashgan bo'lib, kam parvarish talab qiladi va suvni tejamkorlik bilan ishlatadi.

2. Funksionallik: Ko'p qavatli uylar hovlisining funksionalligi uning aholisi uchun qanchalik qulay va foydali ekanligini belgilaydi. Hovlining o'lchami va joylashuviga mos ravishda turli rekreatsion elementlarni joylashtirish orqali aholining turli ehtiyojlarini qondirish, dam olish va hordiq chiqarish uchun qulay sharoit yaratish, shuningdek, ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishga ko'maklashish mumkin. Bunda hovlining o'lchami rekreatsion zonalarni tashkil etishda asosiy omillardan biri bo'lib, kichik hovlilarda har bir kvadrat metrdan unumli foydalanish, ko'p funksiyali elementlarni tanlash va vertikal bog'dorchilik kabi usullarni qo'llash muhim. Keng hovlilarda esa turli zonalarni (dam olish zonasi, o'yin maydonchasi, sport zonasi va boshqalar) ajratish, xilma-xil o'simliklar va landshaft elementlaridan foydalanish orqali yanada boy va qiziqarli muhit yaratish mumkin. Bunday landshaft dizaynni yaratishda hovlining o'lchamidan tashqari, uning joylashuvini inobatga olish zarur. Quyosh nuri tushadigan joylarni aniqlash, shamol yo'nalishini hisobga olish va hovlining atrofidagi binolar va boshqa obyektlar bilan uyg'unlikni ta'minlash lozim. Masalan, quyoshli joylarga ochiq dam olish zonalari yoki o'yin maydonchalarini joylashtirish, shamolga ochiq tomonlarga esa shamol himoya to'siqlarini o'rnatish yoki shamolga chidamli o'simliklar ekish maqsadga muvofiqdir.

3. Estetika: Ko'p qavatli uylar hovlisining estetikasi uning aholisi va mehmonlarida qoldiradigan birinchi taassurotni belgilaydi. Cho'l zonasida ham go'zal, jozibador va xilma-xil landshaft dizaynini yaratish mumkin. Buning uchun o'simliklar, ranglar, teksturalar va boshqa dizayn elementlaridan mohirona foydalanish, shuningdek, hovlining umumiy ko'rinishiga mos va uyg'un muhitni yaratish lozim. Masalan, cho'l zonasida o'simliklarning rangi ko'pincha yashil va jigarrang turlarda bo'ladi. Lekin, bu ranglarga turli xil gullar, mevali daraxtlar va rang-barang bargli butalar qo'shib, hovliga jonlanish va xilma-xillik kiritish mumkin. Shuningdek, turli

o'lchamdagi va shakldagi o'simliklar, shuningdek, tosh, yog'och va boshqa materiallarni birlashtirish orqali hovliga qiziqarli teksturalar va vizual effektlar qo'shish mumkin. Bundan tashqari, kichik hovlilarda vertikal bog'dorchilik usullaridan foydalanish orqali ko'kalamzorlashtirish maydonini oshirish va hovliga o'zgacha ko'rinish beradi. Ko'p qavatli uylar hovlisida estetik jozibadorlikni oshirish uchun baland daraxtlar, o'rta bo'yli butalar va past o'suvchi o'simliklarni birgalikda ishlatish orqali hovlida qavatma-qavatlik va chuqurlik hissini yaratish mumkin.

4. Ijtimoiy jihatlar: Ko'p qavatli uylar hovlisi nafaqat turar joy aholisi uchun dam olish va vaqt o'tkazish maskani, balki ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish, turli yoshdagi va qiziqishdagi odamlarning bir-biri bilan muloqot qilish imkoniyatini yaratadigan muhim ijtimoiy makon hamdir. Shuning uchun, landshaft dizaynini loyihalashtirishda aholining turli yosh guruhleri va ehtiyojlarini hisobga olish, hamma uchun qulay va xavfsiz muhitni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish uchun jamoa bog'lari, ochiq havoda tadbirlar o'tkazish uchun maydonlar va ko'p funksiyali maydonlar tashkil etish mumkin. Hovlida hamma uchun qulaylikni ta'minlash maqsadida nogironligi bo'lgan insonlar uchun qulayliklar yaratish, keksalar va bolalar uchun xavfsizlik choralari ko'rish, shuningdek, yetarli darajada tungi yoritishni ta'minlash lozim.

Xulosa. Cho'l iqlimi sharoitida ko'p qavatli uylar hovlisini loyihalash murakkab, ammo muhim vazifadir. O'zbekistonda cho'l hududlarini rivojlantirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Ayniqsa, ekologiya va tabiiy resurslar muammosi tobora jiddiylashib borayotgan bir paytda, cho'l zonalarining landshaft dizaynida ham ekologik jihatlarga alohida e'tibor qaratish lozim. Cho'l geo majmualarining mavjud imkoniyatlarini tahlil qilish va baholash, ularni ilmiy va amaliy asosda rivojlantirish yo'llarini ishlab chiqish muhimdir. Bu borada landshaft dizayni cho'l hududlarining tabiiy resurslaridan unumli va manzarali tarzda foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. [Elektron resurs] “O‘zbekiston respublikasida landshaft dizaynini rivojlantirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 223-son Qarori: Doimiy havola: <https://lex.uz/en/docs/-2223599>
2. Abdinazarov S. Botanika bog‘lari – davlatning milliy mulki // Fan va turmush. – 2024. – №.1
3. Balgaeva Sh. O‘zbekiston qishloqlarida landshaft arxitekturasini shakllantirish. O‘quv qo‘llanma. –Samarqand, 2021.
4. Isamuhamedova D.U., Adilova L.A. Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasini. –Toshkent: Cho‘lpon, 2009.
5. Isamuxamedova D. U. Adilova L.A. Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasini: 1 qism, darslik / O‘zR Oliy va o‘rta-maxsus ta‘lim vazirligi. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.
6. Rahimov K.D., Uralov A.S. Landshaft arxitekturasini obyektlarini loyihalash. – Toshkent: “Sano-standart” nashriyoti, 2015.
7. Xolova R. O‘zbekiston cho‘l zonasida joylashgan shaharlar rekreatsion zonalarining landshaft dizayni // Sustainability of education socio-economic science theory. – 2022. – №.2/18.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952668>

BELGINING ASIMMETRIK DUALIZMI

Aytbayev Dilshodxuja Temirbayevich

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti professor vazifasini bajaruvchi, filologiya fanlari doktori (DSc)

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается вопрос о соотношении формы и содержания, то есть о том, что формальная и содержательная основы знака не всегда пропорциональны друг другу, и что эта асимметрия исследуется мировыми и узбекскими лингвистами. В качестве альтернативы говорят о том, что форма и содержание находятся в диалектической связи в каждой значимой единице, что невозможно отличить выраженное от выражающего, что при определении сущности языковых единиц необходимо опираться как на формальные, так и на содержательные её аспекты.

Ключевые слова: знак, асимметрия, отношение формы и содержания, асимметричный дуализм, омонимия, синонимия, многозначность, омонимические единицы, омосемические единицы, сема, морфема, единицы уровня, диалектное общение, языковые единицы.

ANNOTATION

This article will focus on the relationship of form and content, that is, on the fact that the form and content of the sign are not always proportional to each other, and on the research of this asymmetry by the world and Uzbek linguists. An alternative is that form and content are in dialectical contact with each meaningful unit, that it is impossible to distinguish between the expressed and the expressive, that in determining the essence of linguistic units it is both formative and content.

Keywords: sign, asymmetry, relationship of form and content, asymmetric dualism, homonymy, synonymy, polysemy, homonymic units, olosemic units, sema, morpheme, sath units, dialectical communication, linguistic units.

Tilda shunday hodisalar mavjudki, ular shakl va mazmun munosabatini chuqurroq tahlil qilishni taqozo qiladi. Xususan, omonimiya, sinonimiya hodisalari belgining shakli va mazmuni o'rtasidagi munosabatlarning murakkab xarakterga ega ekanligidan dalolat beradi.

Praga tilshunoslik maktabi vakillari fikriga ko'ra, omosemiya – bu bir elementning turli shakllar orqali ifodalanishi: masalan, *nes-u* “я несy”, *кипуj –i* “я покупаю”, *дела –т* “я делаю”; sinonimiya – mazmuni bir-biriga yaqin nomlar: *bida* “беда”, *nouze* “нужда”, *nedostatek* “нехватка”.

Vladimir Skalichkaning fikricha, belgi har doim omosemik birlik hisoblanadi, ya'ni u har doim bir mazmunni ifodalaydi. U har doim bir xil nomga ega bo'lgan omonimik birlik bilan ifodalanadi [4; 119-127].

Ko'rinadiki, Praga lingvistik to'garagiga a'zo bo'lgan olimlar belgining shakliy tomoni uchun omonimiya, mazmuniy asosi uchun omosemiya atamalarini qo'llagan holda, ular o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yoritib berishga harakat qiladilar. Ularning fikrlaricha, omonimik birlik chegarasi, odatda, omosemik birlik chegarasiga mos tushadi. Ayrim holatlarda omonimik birliklar hajmi omosemik birliklar hajmidan kengroq bo'lishi mumkin. Shu tarzda omonimiya va omonimik guruhi shakllanadi. Agar omosemik birlik hajmi kengroq bo'lsa, omosemiya va omosemik guruh vujudga keladi. Bunda omonimik guruh shakliy asosga, omosemik guruh esa mazmuniy asosga ega. Ko'rinadiki, shakl va mazmun chegarasi aniq belgilangan.

Demak, belgining shakliy va mazmuniy asoslari har doim ham bir-biriga mutanosib bo'lavermaydi. Bunday nomutanosiblikni Sergey Karsevskiy belgining asimmetrik dualizmi deb nomlaydi. Sergey Karsevskiyning ta'kidlashicha, belgi va mazmun bir-birini to'liq qoplamaydi. Ularning chegaralari hamma nuqtalarda ham mos tushmasligi mumkin: bir xil belgi bir necha vazifaga ega bo'lishi, bir xil mazmun bir necha belgi orqali ifodalanishi mumkin. Har qanday belgi bir vaqtning o'zida potensial “omonim” va “sinonim”dir. Ya'ni ular aqliy hodisalarning bu ikki qatorining kelishuvidan iborat [2; 85-90].

Omonimik va omosemik birliklarning asimmetrik dualizmi til tizimida bir qancha murakkabliklarni keltirib chiqaradi. “Shuning uchun, – deydi Skalichka, har bir til turli yo‘llar bilan turli darajada bu muammoni chetlab o‘tishga harakat qiladi” [4; 119-127]. Uning fikricha, chex tili rivojlangan asimmetrik dualizmga ega bo‘lgan til hisoblanadi. Bu tilda asimmetrik dualizmga muhim vazifa yuklanadi, chunki lisoniy belgini o‘rganishda uning ahamiyati katta. Turkiy tillar esa asimmetriyaga kam beriluvchi tillar sirasiga kiradi [4; 119-127].

Praga lingvistik to‘garagiga a‘zo bo‘lgan olimlarining kuzatishlaricha, qo‘shimchalarning (fleksiyaning) omonimik va omosemik imkoniyati o‘zakka nisbatan kengroq. Ma’noga ega bo‘lgan eng kichik lisoniy birlikka nisbatan Praga maktabi olimlari *sema* terminini qo‘llaydilar. Semaning shakliy qurshovini ifodalash uchun esa *morfema* termini qo‘llaniladi. Bir morfema bir qancha semani ifodalashi va u omonimiyani keltirib chiqarishi ta’kidlangani holda, omosemiya, ya’ni bir semaning bir necha morfemalar orqali ifodalanishi kam uchrovchi hodisa ekanligi uqtiriladi. Asimmetrik dualizmning til sathlarida amal qilishini kuzatar ekanlar, tilning akustik-motor tomoni ham o‘zining sema-morfema sathida turuvchi birligiga egaligi va bunday birlik bo‘g‘in ekanligi aytiladi. Demak, dualizm universal hodisa sanalib, uni tilning barcha sathlarida kuzatish mumkin.

Tilning barcha sath birliklarida dualizmning namoyon bo‘lishini tahlil qilar ekan, Vladimir Skalichka jumla (высказывание) sathida asimmetrik dualizmning amal qilishi mumkin emasligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, gaplar birlashib, jummalarni hosil qiladi. Jumla til tizimining yuqori sath birligi sanaladi. Ular o‘ziga yaqin quyi sath birliklari – gaplar singari klishe-gaplar¹ orqali ifodalanadi. Shu sababli jumla alohida formal tavsifga muhtoj emas. [4; 119-127]

Bizga ma’lumki, quyi sath birliklari yuqori sath birliklari uchun qurilish materiali bo‘lib xizmat qiladi. Ularning sintagmatik munosabatga kirishishi asosida yuqori sath birliklari hosil bo‘ladi. Bunga muvofiq, quyi sath birliklarining o‘zgarishi

¹ V.Skalichka fikricha, gaplar, odatda, klishe gaplar orqali ifodalanadi. Har bir tilda gap qurilishining o‘ziga xos tiplari mavjud bo‘lib, ular klishe deyiladi.

yuqori sath birliklarining ham o'zgarishiga turtki bo'ladi. Shu bois Vladimir Skalichkaning yuqoridagi fikrlariga qo'shilib bo'lmaydi.

O'zbek tilshunosligida ham lisoniy birliklarning semantik va sintaktik munosabatlari masalasida diqqatga sazovor tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, professor N.Mahmudov tomonidan o'zbek tilida sodda gaplarda semantik-sintaktik asimmetriya masalasi monografik planda o'rganilgan, ergash gapli qo'shma gaplarda shakl va mazmun munosabati haqida ham ma'lumot berilgan [3; 148]. Shu bilan bir qatorda, o'zbek tilining turli sath birliklarida shakliy va mazmuniy nomuvofiqlik masalasiga doir A.Nurmonov, D.Lutfullayeva, M.Mirtojiyev, A.Berdialiyev, A.Sayfullayeva, A.Mamajonov, M.Xolboyeva, R.Abdusamatov, M.Mamatov, N.Ahmedova, M.Haynazarovalarning ishlari ana shunday izlanishlardan bo'lib, ular o'zbek tilida lisoniy birliklar o'rtasidagi asimmetriya hodisasi va unga olib keluvchi holatlarni tadqiq qilishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Lekin shunday bo'lishiga qaramay, o'zbek tilshunosligida qo'shma gaplarda semantik-sintaktik asimmetriya va mazkur hodisani yuzaga olib keluvchi holatlar masalasi monografik planda o'rganilmagan.

O'zbek tilshunosligida prof. N.Mahmudov sodda gaplarda shakl va mazmun munosabatini tahlil qilar ekan, sodda gap doirasidagi mazmuniy-sintaktik nomuvofiqlik tildagi tejash tamoyilining amal qilishi sifatida namoyon bo'lsa, qo'shma gaplardagi bunday nomuvofiqlikning zamini tildagi ortiqchalilik tendensiyasiga borib taqalishini ta'kidlaydi [3; 148]. Uning fikricha, bir denotativ voqea ifodalangan ergash gapli qo'shma gaplarda mazmuniy-sintaktik nomuvofiqlik har doim mavjud bo'ladi va buning yuzaga kelishi tildagi ortiqchalilik tendensiyasiga borib taqaladi.

Shu o'rinda bir mulohaza tug'iladi. Sodda gap doirasidagi mazmuniy-sintaktik nomuvofiqlikning tildagi tejash tamoyili asosida yuzaga kelishini e'tirof etish mumkin, lekin qo'shma gap doirasidagi mazmuniy-sintaktik nomuvofiqlik-ning yuzaga kelishini faqat ortiqchalilik tendensiyasi bilan bog'lash to'g'ri emasdek ko'rinadi. Chunki bir qarashda ortiqchadek tuyulgan bo'lak – gap, masalan, *Bilamizki, reja bilan qilingan ish yaxshi natija beradi* gapidagi *bilamizki* qismi aslida qisqarishning eng

oxirgi nuqtasiga uchrashi natijasida paydo bo'lgan va qo'shma gapning modusiga aylangan. (*Biz juda yaxshi bilamiz* → *biz yaxshi bilamiz* → *biz bilamiz* → *bilamiz*). Dastlab bu bo'lak mustaqil gap sifatida borliqdagi biron-bir voqea-hodisa haqida ma'lumotga ega ekanlikni ifodalovchi propozitsiyaga ega bo'lgan. Shuning uchun ergashgan qo'shma gaplarning mazmuniy-sintaktik nomuvofiqligini faqat ortiqchalik bilan emas, tejash tamoyili bilan ham asoslash mumkin, ya'ni ortiqchalilik tejash natijasida yuzaga keladi.

Ma'lumki, shakl va mazmun har bir ma'noli birlikda dialektik aloqada bo'ladi. Ular o'zaro zich bog'liq bo'lishiga qaramay, har qaysisi o'ziga xos ichki tuzilishga ega. Shu bilan birga, bu ichki tuzilishni bir-biridan ajratib, alohida-alohida, bir-birisiz o'rganish ham mumkin emas. Shuning uchun F. de Sossyur lingvistik belgining ifodalovchisi bilan ifodalanmishini daftar varag'iga o'xshatgani holda, varaqni ko'ndalangiga ikkiga ajratish mumkin bo'lmaganidek, ifodalanmish bilan ifodalovchini ham bir-biridan ajratish mumkin emasligini ta'kidlagan edi [5; 70].

Ko'rinadiki, lingvistik birliklar mohiyatini aniqlashda uning ham shakliy, ham mazmuniy jihatlariga tayangan holda ish ko'rish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aytbayev D.T. O'zbek tilidagi qo'shma gaplarda semantik-sintaktik asimmetriya. Folol. fan. dokt. ...diss. avtoref. – Toshkent, 2024. – 77 b.
2. Карцевский С. Об асимметричном дуализме лингвистического знака. В книге: Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. – М.: Просвещение, 1965. – С. 85-90.
3. Махмудов Н. Ўзбек тилидаги содда гапларда синтактик-семантик асимметрия. – Тошкент: Ўқитувчи, 1984. – Б. 148.
4. Скаличка В. Асимметричный дуализм языковых единиц. Пражский лингвистический кружок. – М.: Прогресс, 1967. – С. 119-127.
5. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. – С.70.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952729>

“DUNYONING ISHLARI” ASARIDAGI LAQABLARNING LEKSIK-SEMANTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARI

Havasxon Solixo‘jayeva

Email: solihodjayevaxavasxon@gmail.com

f.f.f.d (PhD)., dotsent v.b.

Ismoilova Gulmira

NamDU 3-kurs talabasi

Email: gulmiraismoilova04@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asaridagi laqablarning leksik-semantik va stilistik xususiyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: onomastika, antroponim, laqab, ortirilgan ism, xarakterlovchi, leksik-semantik.

Ismlar insonlarning ma’lum bir orzu hayollari, istaklarining mahsulidir. Qaysidir ma’noda ismlar egasining kelajagiga, taqdiriga ta’sir etadi. Shu bois o‘zbek xalqida ism qo‘yish va tanlashga alohida e’tibor qaratiladi. Biroq hayotda shunday orttirilgan nomlar borki, u insonning fe’l-atvori, xulqi, ko‘rinishi, shakl-shamoyilidan kelib chiqib shakllanadi. Bu nomlar onomastikada laqablar deb yuritiladi.

Laqablar yuzasidan tilshunoslikda turli fikr va qarashlarni kuzatish mumkin. Jumladan, A. Pashayev “Laqab shaxs ismiga tirkaladigan qo‘shimcha nom kishining biror belgisi yoki kasb-hunariga ishora qiladi¹”. E. Begmatov – “Laqablarning qo‘yilishi doimo real asosga, motivga ega bo‘ladi. Ayniqsa, bu shaxsning jismoniy kamchiligi va xarakter, xatti-harakati bilan bog‘liq laqablarda aniq ko‘rinadi”² –deya e’tirof etadi.

¹ Пашаен А. М. Прозвигца в озербайджанском язмке. С 6

² Begmatov E.A. O‘zbek tili antroponimikasi. – Toshkent: Fan, 2013. – 55b.

Darhaqiqat, laqablar kishining ajralib turuvchi muhim belgilari asosida yuzaga kelib ismlarga yondosh sifatida ism bilan birga qo‘llanadi. Shunga ko‘ra, laqablarni orttirilgan nomlar sifatida e‘tirof etiladi. Shu jihatiga ko‘ra ismlardan farq qiladi. Chunki laqablar insonning tashqi belgilari, kasb-hunari, jamiyatdagi maqomi va hokazolar orqali beriladi. Yondosh ism sifatida ijobiy yoki salbiyligi bilan ajralib turadi.

Odatda, laqablarga salbiy tushuncha sifatida qaralsada, aslida laqablar yozuvchilar uchun asar qahramonlarini fe‘l-atvori va xususiyatlaridan darak beruvchi vazifalarni bajaruvchi birlik sifatida qimmatlidir.

Albatta, o‘zbek tilshunosligida laqablarning leksik-semantik, uslubiy xususiyatlarini tadqiqi bo‘yicha ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan muayyan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Mazkur asarlarda laqablar – badiiy matnlarda yozuvchi niyatini yuzaga chiqaruvchi vosita sifatida talqin etilgan. Darhaqiqat, ma‘lum bir yozuvchi yoki shoirning badiiy mahoratini ular qo‘llagan ism yoki laqablar orqali ko‘rishimiz mumkin.

Jumladan, bu borada benazir nosir, mahoratli va suyuqli yozuvchimiz O‘tkir Hoshimov asarlarini ibrat maktabi sifatida e‘tirof etish o‘rinlidir.

Maqolada “Dunyoning ishlari” asarida qo‘llangan laqablarning leksik-semantik va stilistik xususiyatlari tahlil qilar ekanmiz. Undagi turli personajlar va ularning hayotiy hikoyalari orqali jamiyatning turli qatlamlari aks ettirilib, berilgan laqablar orqali qahramonlar xarakteri, hayotdagi o‘rni, tana a‘zolaridagi nuqsonlarini ifodalovchi muhim unsurlar sifatida lingvostlistik mahorat ila qo‘llanganligini guvohi bo‘ldik. Aslida, laqablar mazkur badiiy matnda ko‘p miqdorni tashkil etmasada o‘zining turli ma‘no qirralarini ochib berishi bilan ahamiyatlidir:

№	Laqablar				
1.	<i>Muborak chevar</i>	6.	<i>Ismoil kal</i>	11.	<i>Haydar shamol</i>
2.	<i>Inoy cho‘loq</i>	7.	<i>Isroil mo‘ylov</i>	12.	<i>Olim parvoz</i>
3.	<i>Huri satang</i>	8.	<i>Orif shapko‘r</i>	13.	<i>Mahmud bukur</i>
4.	<i>Hakim naynov</i>	9.	<i>Abdi aravakash</i>		
5.	<i>Naim sartarosh</i>	10.	<i>Yunus chinq</i>		

Laqablar nutqda qo‘llanilishi, funksional shakliy belgisiga ko‘ra ikki guruhga bo‘linadi:

- atoqli ot sifatida mustaqil qo‘llanuvchi laqablar;
- shaxs ismi bilan birga keluvchi laqablar¹.

Asarda har ikki guruhga mansub laqablar mavjud bo‘lib, ularni leksik-semantik va stilistik jihatdan quyidagi guruhlariga ajratishimiz mumkin:

1. Insonlarning tana a‘zolaridagi nuqsonlariga ishora qiluvchi laqablar.

Chinoq – bu leksemaning asl ma‘nosi qulog‘i kesilgan, qulog‘i kemtik ma‘nolarini anglatib, badiiy uslubda ham so‘zlashuv nutqida ham qulog‘i kichkina va chandiqli kishilarga nisbatan ishlatiluvchi laqab vazifasini o‘taydi.

O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” asarida mazkur laqabga izoh berilgan o‘rinlarini ham uchratishimiz mumkin:

– **Chinoq** ikkovlaring yaxshi jang qilganlaring uchun Maskovga deligat bo‘lib borasan”, desa bo‘ladimi! **Yunus chinoq** bir qulog‘i yo‘q bo‘lsayam xo‘p azamat yigit edi.

Mazkur guruhga kiruchi laqab o‘ziga xosligi jihatidan ajralib turadi. Chunki ushbu laqab atoqli ot sifatida mustaqil qo‘llanib, qahramonning tashqi ko‘rinishidagi nuqsonini obrazli tarzda berishda foydalaniladi.

Kal – so‘zi sochi to‘kilgan kishilarga nisbatan laqab vazifasida ishlatiladi. Masalan:

–Bir jo‘jaxo‘roz bedanam bor edi desang, o‘zimam **Ismoil kaldan** bir qo‘yning puliga olgandim.

Badiiy asarda bu so‘z sochi to‘kilgan so‘z birikmasi o‘rnida ishlatiladi. Demak, yozuvchi asarida ixchamlikka intilgan va tashqi qiyofasini ochib berish uchun **kal** laqabidan foydalangan.

Cho‘loq – so‘zi oyog‘i shikastlangan, oqsoq, qo‘li yoki oyog‘i yo‘q va oyog‘i siniq ma‘nolari mavjud.

¹ Andaniyozova G. Laqablarning lingvopoetik xususiyatlari // O‘zbek tili va adabiyoti, 2022. – №6. – B.123.

– *Qaysi kuni Inoy cho‘loqning yil oshisida ikkita choynak yo‘qoldi, – dedi u hasrat qilib.*

Ko‘r – bu so‘zning asl ma‘nosi o‘zbek tilining leksikografik manbalarida, ko‘rish qobiliyati yo‘q, so‘qir tarzida berilgan.

Bukur – so‘zi narsa yoki shaxsning qiyshiq, egri yoki bukilgan shaklni ifodalaydi.

Mahmud bukurning uylari qaysi, o‘rgilay? – dedi onam semiz xotinga iltijoli termilib.

2. Odamning eng xarakterli xususiyatini ifodalovchi va tashqi belgilariga oid laqablar.

Satang – leksemaning asl ma‘nosi o‘zbek tilining izohli lug‘atida quyidagicha ifodalangan. Pardozi-andozga, kiyinishga zeb bergan; olifta, bashang.

– *Ho, bo‘yiz yetmagandan keyin puf sassiq bo‘ldimi! – Huri satang sumkasini ko‘tarib shaxdam odimlar bilan jo‘nab ketdi.*

Mo‘ylov – so‘zi yuqori labning ustini qoplagan mo‘ylar, murt, mo‘ylov qo‘ygan shaxs.

– *Isroil mo‘ylov hovlidagi qorni kuragan, Sepkilli xola bilan Kelinoyi “voy onamlab” yig‘lashdi...*

Naynov – leksemasi bo‘yi baland, novcha insonga nisbatan ishlatilgan.

– *Shunga qaramay, eshitishimcha, endi choyxonada Olim parvoz undoq, Hakim nayvov bundoq, menam persanalniy pensiya olishim kerak, degan gaplarni aytmaydigan bo‘libdi.*

Shamol – so‘zi ko‘chma ma‘noda o‘zgaruvchanlik yoki barqarorlikning yo‘qligini ifodalash uchun ishlatilishi mumkin.

– *Ertasiga uni jinnixonaga olib ketishdi. Haydar shamol bilan dadam birgalashib oborishdi.*

3. Kasb-hunarga asoslanib qo‘llaniladigan laqablar.

Chevar – bu so‘z kiyim-bosh yoki kashta tikishga usta ayol, mohir tikuvchi kabi ma‘nolarni ifodalaydi.

– *Ovsinim kuyov bo‘lmishning onalari! – Atlas ko‘ylakli ayol jilmaydi. – Muborak chevar desangiz, hamma taniydi. “Zinger” mashinalari bor.*

Sartarosh – odamlarning soch-soqolini olish bilan shug‘ullanuvchi insonga nisbatan qo‘llanuvchi kasb-korga oid atama.

– *O‘sha yoqdan allanima deb o‘ziga-o‘zi gapirgani eshitildi... Biroq Naim sartaroshning porasi bari bir zimmamda turibdi.*

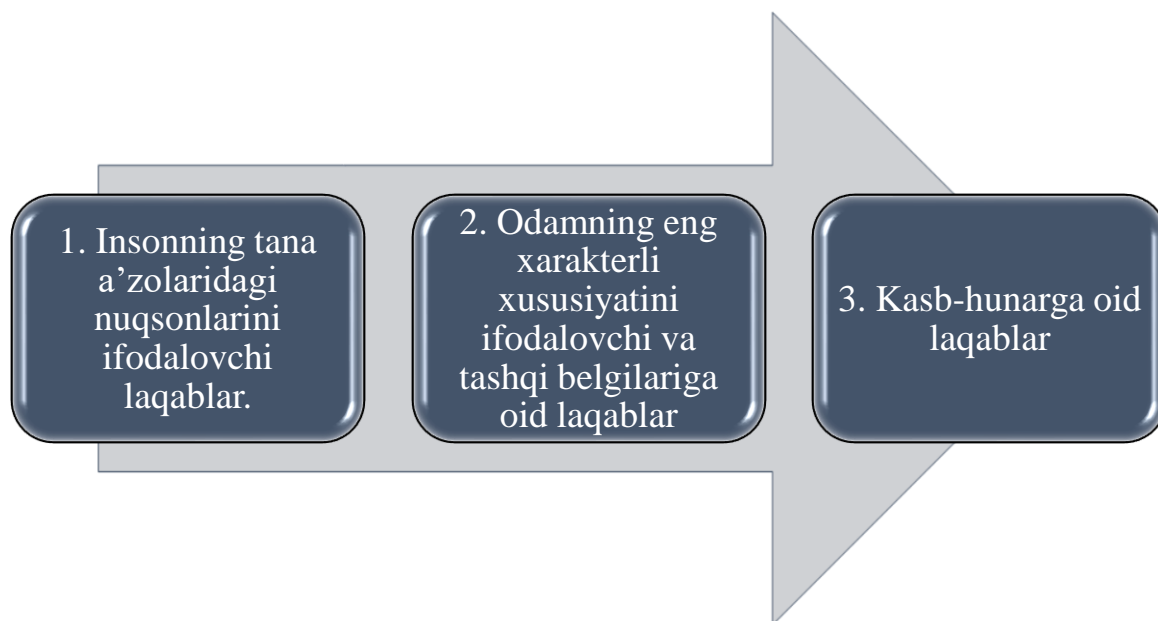
Aravakash – laqabi badiiy asarlarda ot-arava bilan yuk tashuvchi kishilarga nisbatan ishlatiladi.

– *Dalavoyning avvalgi xotini Abdi degan aravakashga tegdi.*

Parvoz – leksemaning ma‘nosi osmonga ko‘tarilish, uchish degan ma‘noni anglatadi.

– *Gazetingda mani maqtab chiqarsang, Olim parvozga o‘xshab personalniy pensa oladigan bo‘lsam, soqolingni har kuni o‘zim op qo‘yaman.*

Yozuvchining “Dunyoning ishlari” asaridan keltirilgan misollarni quyidagi jadval orqali ko‘rishimiz mumkin:

Asarda qo‘llangan laqablarning leksik-semantik va stilistik xususiyatlarini quyidagicha belgilashimiz mumkin:

1. Laqablar muallif qahramonlarining individual xususiyatlarini ifodalash uchun xizmat qilgan.

2. Ayrim o‘rinlarda laqablar ism o‘rnida qo‘llangan (murojaat qilingan).
3. Kishilarning kasb-koriga ishora vazifasini bajargan.
4. Qahramonlarning ijobiy yoki salbiy jihatlarini yoritish xususiyatiga ega.

Demak, asardagi laqablar leksik-semantik va stilistik jihatdan chuqur ma’no anglatish, yengil kulgi, hazil-mutoyiba shaklida asar qahramonini chizish va u haqida muhim axborotlarni bilib olish uchun ishlatiladi. Kasb-hunar bilan bog‘liq berilgan ortirilgan ismlar shaxsga maxsus atab qo‘yilgan ismlar bilan birga birikma holatda keladi, inson tana a’zolaridagi biror nuqsonni ifodalovchi so‘zlardan hosil bo‘lgan laqablar ko‘p hollarda asosan qahramon portretini tasvirlashda ixchamlikka erishish uchun badiiy asarlarda qo‘llanilgan. Mazkur laqablarni lingvostilistik jihatdan mahorat maktabi sifatida e’tirof etish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E.A. Begmatov. O‘zbek tili antroponimikasi. – Toshkent: Fan, 2013. – 55b.
2. Пашаен А. М. Прозвигца в озербайджанском язмке. С 6.
3. G. Andaniyozova. Laqablarning lingvopoetik xususiyatlari // O‘zbek tili va adabiyoti, 2022. –№6. – B.123.
4. O‘tkir Hoshimov. Dunyoning ishlari qissasi – Toshkent, 2018.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952738>

ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ПРИЧИНЫ ЕЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ

Миртурсунова Юлдуз Абдумаликовна

ТГПУ имени Низами

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются проблемы обучения русскому языку студентов-билингвов. Дается определение билингвизма, интерференции, а также классификация ошибок, являющихся результатом влияния данного явления, и предлагаются методы их преодоления.

Ключевые слова: интерференция, билингвизм, двуязычие, неродной язык, интерференционные ошибки.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ikki tilli talabalarga rus tilini o'rgatish muammolari muhokama qilinadi. Ikki tillilik, aralashish ta'rifi berilgan, shuningdek, ushbu hodisa ta'siridan kelib chiqadigan xatolar tasnifi va ularni bartaraf etish usullari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: interferensiya, ikki tillilik, ikki, ona tilidan tashqari, interferentsiya xatolari.

ABSTRACT

This article deals with the problems of teaching the Russian language to bilingual students. The definition of bilingualism, interference is given, as well as the classification of errors resulting from the influence of this phenomenon, and methods for overcoming them are proposed.

Keywords: interference, bilingualism, non-native language, interference errors.

Практика преподавания в высшем учебном заведении показывает, что для речи (как письменной, так и устной) студентов-билингвов, для которых изучаемый русский язык является неродным, вторым, характерны ошибки, вызванные интерференцией. Практически любой тип билингвизма сопровождается явлением «интерференции».

Языковая интерференция, являясь результатом контактирования элементов родного и изучаемого языков в сознании обучающихся, одинакова присуща всем индивидам, овладевающим неродным языком в процессе обучения в школе и вузе как в условиях искусственного билингвизма, так и в условиях естественной языковой среды (естественного билингвизма) за пределами вузовского обучения. Этот феномен проявляется как в устной, так и в письменной речи.

Термин «интерференция» в лингвистике был впервые использован учеными Пражского лингвистического кружка. Вслед за ними многие языковеды и сейчас трактуют интерференцию как отклонение от норм контактирующих языков в речи двуязычных людей, то есть билингвов, или более широко – как любые изменения в системе языка, возникающие вследствие его контакта с другим языком.

Речевая интерференция характеризуется разноплановостью и охватывает все ярусы языка: выделяется уровневая интерференция (звуковая, лексическая, словообразовательная, морфологическая, синтаксическая), стилистическая интерференция, ситуативная интерференция и др.

Мы считаем, что языковая интерференция, традиционно рассматриваемая как явление, присущее индивидам, изучающим иностранный язык, наблюдается и у студентов групп с русским языком обучения, изучающих русский язык в качестве родного языка, но для которых родным является узбекский язык.

Языковой контакт (или языковое контактирование) происходит на всех уровнях овладения индивидом неродным языком. На каждом уровне владения

вторым языком языковое контактирование в сознании обучающегося имеет свои особенности, которые, как правило, соответствуют степени владения им устной и письменной речью на неродном языке.

Результатом языковых контактов в сознании индивида является и речевая интерференция, которая характеризуется разноплановостью. Она охватывает все ярусы языка: выделяется уровневая интерференция (звуковая, лексическая, словообразовательная, морфологическая, синтаксическая), стилистическая интерференция, ситуативная интерференция и др.

Первой и долго присутствующей в речи на втором языке индивида является **звуковая** (или фонетико-фонологическая) интерференция, которая связана с незнанием, с несовершенным владением парадигматическими и синтагматическими свойствами фонем неродного языка как классов (совокупности) позиционных разновидностей [4].

Человек может прекрасно общаться на неродном (например, русском) языке, грамотно излагать свои мысли письменно, но в его устной речи может присутствовать звуковая интерференция.

Речевая интерференция — непостоянная категория. Это преходящее явление, т.е. чем лучше человек овладевает неродным языком, тем меньшей интерференции подвергается его речь на изучаемом языке. Речевая интерференция подразделяется на потенциальную и на фактическую интерференцию. Потенциальная интерференция — это теоретически возможный объем речевой интерференции при изучении неродного языка. Например, в тюркских языках нет губно-губных фонем <ф>, <ф'>, <в>, <в'>, поэтому все тюрки в русской речи потенциально должны их неправильно произносить.

Фактическая интерференция — это реальный объем неправильных произношений этих губно-губных фонем и их позиционных разновидностей в русской речи тюрков.

На продвинутом этапе билингвального образования появляется речевая интерференция, связанная с незнанием переносного значения лексической единицы, недопониманием контекста (смысловая или семантическая интерференция), незнанием стилистических особенностей (функционально-стилевая, эмоцио-нально-экспрессивная окраска и т.п.), т.е. **стилистическая интерференция**.

Обучающийся уже владеет вторым языком, может читать, писать, говорить, но при этом у него наблюдаются ошибки, связанные с незнанием культурных традиций, ценностной системы того народа, для которого этот язык является родным. Это лингвокультурная интерференция, которая может изучаться как в монолингвальном, так и в би- и полилингвальном планах. **Лингвокультурная интерференция** — это объект исследования теории языка в целом и сопоставительного языкознания и сопоставительной лингвокультурологии в частности.

Национальные психообразы предметов, явлений окружающей нас действительности в сознании человека и константы национальной культуры являются источниками смысловой, а в итоге лингвокультурной интерференции, появляющейся в речи билингва на неродном языке. При билингвальном образовании процесс преодоления лингвокультурной интерференции является наиболее сложным, так как он связан с глубоким и широким знанием индивидом культуры и истории народа изучаемого языка.

Основным методом преодоления интерференции в речи двуязычных студентов был и остается **анализ результатов их речевой деятельности**, или, проще говоря, анализ ошибок в речи студентов на разных уровнях — лексическом, фонологическом, морфологическом, синтаксическом. Этот анализ следует проводить в несколько этапов. При этом необходимо учитывать, что, осваивая язык (и родной, и чужой), ошибки в речи допускают все — и монолингвы, и билингвы, поэтому не каждую ошибку в речи можно считать возникшей под влиянием чужой языковой системы.

Интерференция, по утверждению М. Джусупова, «... преходящее явление: чем лучше обучающийся овладевает неродным языком, тем меньше выражена интерференция в его речи на втором языке. Исчезает она при совершенном овладении неродным языком». [3]

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вайнрайх У. Языковые контакты: Состояние и проблемы исследования. – Б.: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000.
2. Джусупов М. Социолингвистика, лингводидактика, методика (взаимосвязь и взаимообусловленность) // Русский язык за рубежом. 2012. № 1. С. 22—28.
3. Джусупов М. Билингвальное образование: проблема звуковой и лингвокультурной интерференции. Вестник РУДН.Серия: Вопросы образования: языки и специальность. 2017 Vol/ 14 No.3 351-358
4. Кадырова К.С. Преодоление фонетической интерференции при обучении арабскому языку в узбекской аудитории: автореф. дис... канд. пед. наук.— Ташкент, 2008.— 28 с.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952744>

CHO'L ZONALARIDA JOYLASHGAN KO'P QAVATLI UYLAR HOVLISINING LANDSHAFT DIZAYNINI YARATISHDA VUJUDGA KELADIGAN MUAMMOLAR VA UNGA YECHIMLAR

A.A. Saidov

Prof.

Ubaydullayeva Dilafuz

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti magistri

E-mail: dilya8730@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston sharoitida ko'p qavatli uylar hovlilarining landshaft dizaynini yaratishdagi muammolar va ularning yechimlari o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqaning quruq va issiq iqlimi an'anaviy landshaft dizayn usullarini qo'llash imkoniyatini cheklaydi. Biroq, maqolada keltirilgan yechimlar, jumladan, kserofit o'simliklardan foydalanish, suvni tejoychi texnologiyalarni qo'llash, shamol va qum bo'ronlaridan himoya qilish hamda tuproqni yaxshilash orqali cho'l muhitida ham chiroyli va funksional hovlilar yaratish mumkinligi ko'rsatib berildi.

Kalit so'zlar: landshaft dizayni, ko'p qavatli uylar, cho'l zonasi, suv tanqisligi, yuqori harorat, shamol, tuproqning sho'rlanishi, kserofit o'simliklar, tomchilatib sug'orish.

Аннотация: В данной статье исследуются проблемы и решения, связанные с созданием ландшафтного дизайна внутренних дворов многоэтажных домов в условиях Центральной Азии, в частности, Узбекистана. Результаты исследования показывают, что сухой и жаркий климат региона ограничивает возможности применения традиционных методов ландшафтного дизайна. Тем не менее, в статье представлены решения, позволяющие создавать красивые и функциональные дворы даже в условиях пустыни, включая использование ксерофитных растений, водосберегающих технологий, защиту от ветра и песчаных бурь, а также улучшение почвы.

Ключевые слова: ландшафтный дизайн, многоэтажные дома, пустынная зона, дефицит воды, высокая температура, ветер, засоление почвы, ксерофитные растения, капельное орошение.

Abstract: *This article explores the challenges and solutions associated with creating landscape designs for courtyards of multi-story buildings in Central Asia, particularly in Uzbekistan. The research findings indicate that the region's dry and hot climate limits the applicability of traditional landscape design methods. However, the article presents solutions that enable the creation of beautiful and functional courtyards even in desert environments, including the use of xerophytic plants, water-saving technologies, protection from wind and sandstorms, and soil improvement.*

Keywords: *landscape design, multi-story buildings, desert zone, water scarcity, high temperature, wind, soil salinization, xerophytic plants, drip irrigation.*

Kirish. Hovli Markaziy Osiyo mamlakatlarida, ayniqsa O'zbekistonda keng tarqalgan va an'anaviy me'moriy konsepsiyadir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi o'n yilliklarda haroratning keskin oshishi sabab nafaqat cho'l zonalarida, balki normal iqlimga ega hududlarda qurilgan ko'p qavatli uylar rejalashtirishida ham ayrim muammolar mavjudligi aniqlandi. Ma'lumki, O'zbekiston turli iqlimga ega katta mamlakatdir, bu esa mamlakatning turli qismlarida mahalliy me'morchilikning shakllanishida tafovutlarga olib keladi. Turar-joy majmualaridagi ochiq maydonlar hudud sifatini yaxshilash va aholining issiq va quruq havoga chidamliligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Rivojlanayotgan davlatlarning (O'zbekistonda ham) cho'l hududlarida me'moriy uslubini ikki bosiqchga ajratish mumkin. 1) Xalqaro uslub; 2) milliy o'ziga xoslik uslubi. O'tgan asrning 80-yillarida mahalliy turmush tarzining an'anaviy usullariga o'ziga xos munosabatini ko'rsatgan me'morchilik, ya'ni an'anaviy me'morchilik modernizm va zamonaviy ehtiyojlar yo'lidan kelib chiqib loyihalashtirilgan va rivojlantirilgan, ammo hozirda o'zining individualistik ifodasini ko'rsatish uchun qiziqishning yangilanishini boshdan kechirmoqda. Bugungi kunda cho'lida sanoatlashtirish va modernizm paydo bo'lganidan beri ularning xalqining turmush tarzi o'zgarganligi tan olingan. Bino dizayni nuqtai nazaridan, afsuski, cho'l zonalarida oqilona me'morchilik yo'q bo'lib ketdi va zamonaviy me'morchilikda qo'llanilgan uslublar natijasida hozirgi kunda ko'plab muammolar aniqlanmoqda.

Asosiy qism. Hovlining dizayn elementlari, jumladan, shakli, o'lchami, nisbatlari, detallari va atrofdagi devorlar, iqlim xususiyatlari va ishlatilishiga qarab farq qiladi. Bu farqlar madaniy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillar ta'sirida shakllanadi. Binoning geometriyasi, atrofdagi hududlar, shamol yo'nalishi, quyoshning holati va soya tushishi hovlining ekologik sharoitlariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Hovlini o'rab turgan devorlarning balandligi, sirtlarning aks etishi va o'simliklar ham hovlining xususiyatlarini yaxshilashga ta'sir qiluvchi muhim omillardir. Hovlining geometriyasi uning issiqlik faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Hovlining maqbul dizayni uchun balandlikning uzunlik va kenglikka nisbati, shakli, geometriyasi, o'lchami, maydoni, qavatlar soni, yo'nalishi va soya kabi tabiiy elementlardan foydalanish kabi omillarni hisobga olish zarur.

Hovlining dizaynida uning shakli, o'lchami va yo'nalishi muhim ahamiyatga ega. Cho'zilgan va chuqur hovlilar energiya sarfini kamaytirsam, sayoz hovlilar qishda quyoshdan ko'proq issiqlik olish imkonini beradi. Binolarni joylashtirish va hovlining to'g'ri yo'nalishi ham uning samaradorligiga ta'sir qiladi. Devorlarning joylashuvi va balandligi hovli va xonalarning haroratini belgilaydi. Hovlining yo'nalishi iqlim sharoitlari, quyoshdan olinishi kerak bo'lgan issiqlik miqdori, kerakli soya va shamollatish darajasiga bog'liq. Bino joylashuvi shamol tezligi va shamollatishga ta'sir qilib, haroratni sezilarli darajada pasaytirishi mumkin.

Xorij va mahlliy tadqiqotlarni tahlilidan kelib chiqib, aytish mumkinki, cho'l zonalaridagi ko'p qavatli uylar hovlilarining landshaft dizaynini yaratish o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Noqulay iqlim sharoiti - yuqori harorat, suv tanqisligi, kuchli shamollar va tuproqning sho'rlanishi kabilar - an'anaviy landshaft dizayn uslublarini qo'llash imkoniyatini cheklaydi. Biroq, bu muammolarni bartaraf etish va cho'l muhitida ham chiroyli va funksional hovlilar yaratish uchun bir qator yechimlar mavjud.

- 1) *Suv tanqisligi muammosi va uning yechimlari:* Suv resurslarining cheklanganligi cho'l zonalaridagi landshaft dizaynining asosiy muammolaridan biridir. Bu muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish mumkin:

- a) Kserofit o'simliklardan foydalanish: Qurg'oqchilikka chidamli va suvni kam talab qiladigan kaktus, sukkulent va boshqa kserofit o'simliklarni tanlash hovlining ko'kalamzorlashtirilishida suvni tejash imkonini beradi.
- b) Tomchilatib sug'orish tizimini o'rnatish: Bu tizim suvni bevosita o'simlik ildiziga yetkazib berish orqali suv isrofgarchiligini kamaytiradi va o'simliklarning samarali sug'orilishini ta'minlaydi.
- c) Yomg'ir suvini yig'ish va qayta ishlatish: Yomg'ir suvini maxsus rezervuarlarda yig'ish va uni sug'orish uchun qayta ishlatish suv resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi.
- 2) Yuqori harorat va kuchli shamollar muammosi va uning yechimlari: Jazirama issiq va kuchli shamollar o'simliklarning o'sishi va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu muammoni hal qilish uchun:
- a) Shamoldan himoya qiluvchi to'siqlar qurish: Hovli atrofiga daraxtlar yoki butalar ekish yoxud maxsus to'siqlar o'rnatish shamolning kuchini kamaytiradi va o'simliklarni himoya qiladi.
- b) Soyabon joylar yaratish: Pergolalar, soyabonlar yoki daraxtlar ekish hovlida salqin va qulay joylar yaratishga yordam beradi, bu esa o'simliklarni quyoshning kuchli nurlaridan himoya qiladi.
- 3) Tuproqning sho'rlanishi muammosi va uning yechimlari: Cho'l tuproqlarining sho'rlanishi o'simliklarning normal o'sishiga to'sqinlik qiladi. Bu muammoni hal qilish uchun:
- a) Tuproqni yaxshilash: Tuproqqa organik o'g'itlar va kompost qo'shish uning sifatini oshiradi va sho'rlanish darajasini kamaytiradi.
- b) Sho'rlangan tuproqqa chidamli o'simliklarni tanlash: Ba'zi o'simliklar sho'rlangan tuproqqa yaxshi moslashgan bo'ladi va bunday sharoitlarda ham o'sib rivojlana oladi.
- 4) Qum bo'ronlari muammosi va uning yechimlari: Qum bo'ronlari hovlining landshaft dizayniga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Buning oldini olish uchun:
- a) Qum to'siqlari o'rnatish: Hovli atrofiga qum to'siqlari o'rnatish yoki qumni ushlab turuvchi o'simliklar ekish qum bo'ronlarining salbiy ta'sirini kamaytiradi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning o'ziga xos iqlim sharoitida joylashgan ko'p qavatli uylar hovlilarining landshaft dizaynini yaratishda an'anaviy yondashuvlardan voz kechib, innovatsion va moslashuvchan yechimlarni qo'llash lozim. Suvni tejaydigan texnologiyalar, qurg'oqchilikka chidamli o'simliklarni tanlash, shamol va qum bo'ronlaridan himoya qilish hamda tuproqni yaxshilash kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali nafaqat chiroyli va

ko'rkam, balki ekologik jihatdan barqaror va resurslarni tejaydigan hovlilar yaratish mumkin. Shuningdek, hovlining dizaynida uning shakli, o'lchami, yo'nalishi va binolarning joylashuvini hisobga olish ham muhim ahamiyatga ega. Bu kabi me'moriy yechimlar hovlining issiqlik samaradorligini oshirish, yoz oylarida salqinlikni ta'minlash va qishda quyosh energiyasidan maksimal darajada foydalanish imkonini beradi. Umuman olganda, ushbu tadqiqot natijalari shaharsozlik va me'morchilik sohasidagi mutaxassislarga O'zbekistonning turli hududlarida joylashgan ko'p qavatli uylar hovlilarining landshaft dizaynini yaratishda foydali ma'lumot va amaliy tavsiyalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. [Elektron resurs] "O'zbekiston respublikasida landshaft dizaynini rivojlantirish dasturini tasdiqlash to'g'risida" Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 223-son Qarori: Doimiy havola: <https://lex.uz/en/docs/-2223599>
2. Balgaeva Sh. O'zbekiston qishloqlarida landshaft arxitekturasini shakllantirish. O'quv qo'llanma. –Samarqand, 2021.
3. Donham, D. The courtyard house as a temperature regulator // The New Scientist. –1960. –№ 8. –P. 663-666.
4. Isamuhamedova D.U., Adilova L.A. Shaharsozlik asoslari va landshaft arxitekturasi. –Toshkent: Cho'lpon, 2009.
5. Kasmai, M.; Ahmadinezhad, M. Climate and Architecture; Khak Nashr: Tehran, Iran, 2003.
6. Omar Al-Hafith. Simulation of courtyard spaces in a desert climate // Energy Procedia. – 2017. – P.21-24.
7. Tavassoli, M. Organic unity between urban and architectural elements: Urban blocks, courtyard houses, ivans, domes, and wind catchers. In Urban Structure in Hot Arid Environments; Springer: Cham, Switzerland, 2016. –P. 107–138.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Akbarova, N. R. (2024). O'ZBEKISTONDAGI TA'LIM SOHASINI RIVOJLANTIRISH. GOLDEN BRAIN, 2(18), 4–7. https://doi.org/10.5281/zenodo.13923994
2	Mukhametov, A. M. (2024). SCIENTIFIC-METHODICAL BASES OF LOAD STANDARDIZATION IN MASS SPORTS HEALTH TRAINING. GOLDEN BRAIN, 2(18), 8–14. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924001
3	Юлдашева, Д., Мамаджанова, Д., Билолова, М., Эркинова, Х., & Абдулбориева, Х. (2024). НОВЫЙ ПОДХОД К ДОШКОЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ. GOLDEN BRAIN, 2(18), 15–20. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924009
4	Ataullayev, F. F. o'g'li . (2024). SUV DIPLOMATIYADA XALQARO MINTAQAVIY ISHLAR VA ULARNING RIVOJI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 21–27. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924017
5	Hamrayev, M. A. (2024). O'ZBEK TILIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR TASNIFI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 28–31. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924027
6	Isroilova, R. J. qizi . (2024). O'ZBEKISTON FOTOGRAFIYA SANATINING VUJUDGA KELISHI. BIRINCHI O'ZBEK FOTOGRAFI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 32–36. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924037
7	Нарбаева, Г. Х. (2024). ГЕНДЕРНЫЕ РОЛИ ЖЕНЩИНЫ ПОСРЕДСТВОМ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ МЕТАФОР В ИСПАНСКОМ, РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ. GOLDEN BRAIN, 2(18), 37–41. https://doi.org/10.5281/zenodo.13924045

8

Rashidova, S. M. qizi . (2024). REALIYA LINGVOKULTUROLOGIYANING ASOSIY TUSHUNCHALARIDAN BIRI SIFATIDA (U.AZIM "SO'NGSO'ZLAR" ASARI MISOLIDA). GOLDEN BRAIN, 2(18), 42–48. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924054>

9

Ergashov, J. (2024). THE ROLE OF UNIVERSITIES IN THE NATIONAL PROJECT "GREEN SPACES" AND "GREEN ENERGY". GOLDEN BRAIN, 2(18), 49–54. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924064>

10

Xalilov, I. F. (2024). LOYIHA BOSHQARUVIDA PUL OQIMLARINI TAHLIL QIISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA USLUBIY ASOSLARI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 55–60. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924073>

11

Odinaev, N. R. (2024). ISSUES OF UZBEKISTAN'S ACCESSION TO WTO AND ENHANCING INTERNATIONAL TRADE. GOLDEN BRAIN, 2(18), 61–77. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924079>

12

Yo'ldosheva, N., & Hamrayev, M. A. (2024). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING AXLOQIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHDA ABDULLA AVLONIYNING PEDAGOGIK IJODIDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 2(18), 78–83. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924081>

13

Mukhametov, A. M. (2024). CHOICE OF MOTOR LOADS IN FITNESS EXERCISES. GOLDEN BRAIN, 2(18), 84–87. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924087>

14

Pardayev, B. (2024). O'QUVCHILAR IJTIMOIYLASHUVINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. GOLDEN BRAIN, 2(18), 88–95. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924093>

15

Sattorova, X. J. (2024). BOSHLANG'ICH SINFLARDA UNLI VA UNDOSH TOVUSH VA HARFLARNI O'RGANISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 2(18), 96–101. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924109>

16

Юлдашева, Д. М. (2024). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ. GOLDEN BRAIN, 2(18), 102–107.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13924112>

17

Айтбаева, Г. Ү. (2024). TOLERANTLIK – TAFAKKURI KO'P QIRRALI JARAYON. GOLDEN BRAIN, 2(18), 108–112.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13952605>

18

Saidov, A. A., & Ubaydullayeva, D. (2024). CHO'L IQLIMI VA ZAMONAVIY TURAR JOYLAR: KO'P QAVATLI UYLAR HOVLISINI LOYIHALASHDA LANDSHAFT DIZAYNINING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 113–117. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952642>

19

Айтбайев, Д. Т. (2024). BELGINING ASIMMETRIK DUALIZMI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 118–122. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13952668>

20

Solixo'jayeva, H., & Ismoilova, G. (2024). "DUNYONING ISHLARI" ASARIDAGI LAQABLARNING LEKSIK-SEMANTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 2(18), 123–128.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13952729>

21

Миртурсунова, Ю. А. (2024). ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В РЕЧИ СТУДЕНТОВ И ПРИЧИНЫ ЕЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ. GOLDEN BRAIN, 2(18), 129–133.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13952738>

22

Saidov, A. A., & Ubaydullayeva, D. (2024). CHO'L ZONALARIDA JOYLASHGAN KO'P QAVATLI UYLAR HOVLISINING LANDSHAFT DIZAYNINI YARATISHDA VUJUDGA KELADIGAN MUAMMOLAR VA UNGA YECHIMLAR. GOLDEN BRAIN, 2(18), 134–138.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13952744>